

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 21
31 октябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
7-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-7**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-7**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-күп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 99 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарiev Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарiev Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

1. Ahmadjonov Tursunpo‘lat	
REPRESENTING NATIONAL FEATURES IN “BOBURNOMA” TRANSLATION OF TOOLS.....	9
2. Norbo‘tayeva Sojida	
O‘ZBEK TILINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA METODLARDAN FOYDALANISH.....	11
3. Gavharoy Qurbanova	
TARIXIMSAN, TAQDIRIMSAN, JON TILIM.....	12
4. Asrorov Ilg‘or Fayzi o‘g‘li	
LANGUAGE VARIETY ATAMASIGA QISQACHA TASNIF	13
5. Atajanova Nafisa Mamatsalayevna	
DISTANCE LEARNING EDUCATION	15
6. Hasanova Ziyoda Xudoyqulovna	
SINTAKSIS BO‘LIMINI O‘QITISHDA TA’LIMNING ILG‘OR USULLARI.....	17
7. Mirzayeva O‘g‘iloy Xakimovna	
ONA TILI DARSLARIDA LEKSIKOLOGIYAGA OID BILIMLARNING O‘QITILISHINING AHAMIYATI.....	19
8. Qo‘qonova Shoira Qurbanaliyevna	
GAP BO‘LAKLARI SHAKLIDAGI ILOVALAR.....	21
9. Safarova Nigina, Asrorov Ilg‘or	
ONA TILI – MILLAT BOYLIGI	22
10. Xudoyerdiyeva Gulandon Alisherovna, Umrzoqova Shoxsanam Akbo‘tayevna	
ONA TILI DARSLARIDA YOZMA SAVODXONLIKNI OSHIRISH	24
11. Yuldasheva Surayyoxon Djaxongirovna	
MAKTABDA ONA TILI FANINI O‘RGATISH PRINSIPLARI VA TEKSHIRISH METODLARI	26
12. Қорақулова Нодира Ахмадовна	
БУЮК МУТАФАККИРЛАРИМИЗНИНГ ТИЛ ҲАҚИДАГИ ЎГИТЛАРИ ЖИЛОСИ	28
13. Зубайда Раҳманова Раҳимбергановна	
ЧЕТ ТИЛИНИ ЎРГАТИШДА МЕТОДИК ТАВСИЯЛАР	30
14. Бабаева Дилбар Ҳабибжановна	
МЕДИЦИНА ТАЪЛИМОТИДА ФРАНЦУЗ ТИЛИНИ ҚИЁСИЙ ЎРГАНИШГА OID АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	32
15. Inamova Makhfuzza Zokirjon qizi	
MODERN AND TRADITIONAL APPROACHES OF TEACHING READING.....	34
16. Irgasheva Sevara Rahmatullayevna	
MUQADDAS ONA TILIM!	36
17. Mansurova Firuza Baxtiyorovna	
INGLIZ TILI DARSLARIDA TINGLASH QOBILIYATINI O‘RGATISH TEXNIKASI	38
18. Musatayeva Feruza Absattarovna	
MORFEMA VA FONEMALARNING TIL O‘RGATISHDA O‘RNI	40
19. Позилова Сарвиноз Суннатовна	
СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО	42

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

20. Rahmatova Shahnoza Avazovna	
LEARNING ENGLISH THROUGH STORIES	44
21. Tajibayeva Adibaxon G'apparovna	
THE ROLE OF GAMES IN TEACHING ENGLISH IN PRIMARY CLASSES	46
22. Avalboyev Abror Abdumannonovich	
HOW TO IMPROVE SPEAKING SKILL.....	48
23. Yuldashev F.K.	
PARALINGUISTICS AND ITS SPECIAL TYPES.....	49
24. Шашкова Влада Геннадьевна	
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗА ОДИНЦОВОЙ	51
25. Eshmurodovna Dilnoza Shavkatovna	
ONA TILI O'QUV LUG'ATLARI TARIXI.....	53
26. Mallayeva Ra'noxon Odilovna	
KELISHIK SHAKLLARI. KELISHIKLAR MAVZUSINING O'RGANILISHI YUZASIDAN MULOHAZALAR	55
27. Mannonova Shahnoza Inomjonovna	
DEVELOPING COMMUNICATIVE SKILLS WITH ROLE-PLAYING STRATEGY	57
28. Nafasova Saodat Aripovna	
ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR DIQQATINI JALB QILISH	59
29. Nortillaryeva Gulbahor Mamajanovna	
TEACHING ENGLISH THROUGH GAMES IN PRIMARY CLASSES	61
30. Уриновой Шахзоды Хасан кизи	
БИРЮК -ДОБРОСОВЕСТНЫЙ, ОТВЕТСТВЕННЫЙ РАБОТНИК. МОЙ ВЗГЛЯД В РАССКАЗЕ « БИРЮК » И.С.ТУРГЕНЕВА	63
31. Saidmurodova Nafisaxon Adhamjonovna	
INNOVATION TECHNOLOGIES ASOSIDA INGLIZ TILI DARSLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	65
32. Shuhrat Abdurahmanjanovich Toshboyev	
XORIJUY TILLARNI O'RGANISHDAGI MUAMMOLAR VA TAVSIYALAR.....	67
33. Sharipova Inobat Ne'matovna	
O'QUVCHILARDA IJODIY MATN TUZISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH	68
34. Shaxobova Muhayyo Shokirjonovna	
MA'NODOSH SO'ZLAR ORQALI O'QUVCHILARNING OG'ZAKI VA YOZMA NUTQINI O'STIRISH	70
35. Shodmonova Komila Abdug'afurovna	
YAPON TILINI CHET TILI SIFATIDA O'QITISH TIL O'QITISHNING TARMOQLARIDAN BIRI SIFATIDA	71
36. Xalikova Zamira Abduxakimovna	
MATEMATIKA O'QITISH METODIKALARI VA ULARNI O'QUV JARAYONIGA TATBIQ ETILISHI	73
37. Abjalova Dilrabo Olimjonovna	
THE ROLE OF EDUCATION IN EDUCATING THE YOUNGER GENERATION	75
38. Lopasova Obida Abduraimovna	
THE WAYS OF IMPROVING SPEAKING SKILL	77
39. Yuldasheva Gulchehra Alijonovna	
ONA TILI DARSLARIDA OLMOSH MAVZUSINING O'RGANILISHI. OLMOSHLAR VA ULARNING GRAMMATIK VAZIFALARI	79
40. Болтабоева Шахзодаон Абдурашидовна	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГР НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	81
41. Болтаева Наргиза Нигматуллаевна	
МИКРОТЕКСТ КАК СОВРЕМЕННОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО.....	83

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

42. Забирова Дамира Маратовна	
THE ROLE OF SONGS IN TEACHING ENGLISH	84
43. Karomatova Gulchiroy Mexriddin qizi	
THE ANALYSIS OF SYNONYMS: GENERAL OVERVI.....	86
44. Сайдуллаева Умида Рустамжоновна	
CAUSES OF SEMANTIC CHANGE	88
45. Samadi Nooria	
MAQOLLARNING DARIY YOKI FORS OG‘ZAKI IJODIDA O‘RGANILISHI	89
46. Шамсиева Шохистахон Қурдатуллаевна	
ХИТОЙ ВА ЎЗБЕК ЛИНГВОМАДАНИЯТИ ВА КАСБ-КОР БИЛАН БОҒЛИҚ ЭВФЕМИЗМЛАР	95

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

REPRESENTING NATIONAL FEATURES IN "BOBURNOMA" TRANSLATION OF TOOLS.

*Ahmadjonov Tursunpo'lat,
Namangan State University,
English teacher
Tel:+998994313172
pulatahmadjanov@gmail.com*

Annotation: This article discusses the concept of imagery in the translation of a work of art and its role in the translation of the original. At the same time, the translation of the figurative words found in the work "Boburnoma" and their relevance to the original are studied.

Key words: linguistic means, translation theory, Reality, original words, "Boburnoma", "there is no dream until they are equal".

K.Musaev's book "Fundamentals of the Theory of Translation" says that communication is actively carried out not only methodologically neutral linguistic means, but also figurative, emotional-effective language units. After all, live speech is by nature a colorful artistic and pictorial means, figurative linguistic units are full of words and phrases that express emotion, which emphasize the attractiveness, expressiveness, populism and so on of the language of artistic monuments. creates a distinctive national character.

Image is formed mainly on the basis of the interaction of lexical-logical and contextual meanings of linguistic means, creates the effectiveness and attractiveness of speech, increases the power of influence, promotes a more perfect and deeper expression of thought. .

The extralinguistic problems of translation are directly related to the ways and means of translating specific words from one language to another in translation theory.

It is known that there are great differences in the way of life, living conditions, customs, rituals, rites and customs of the peoples, and there is no alternative word to their names in the existing official dictionaries. It is difficult to use, because such a word can give a special national meaning to the event described in the play. This can be expressed in terms of the realities of translation and the methods of their translation.

The "reality" is that in the plural, real, material things are expressions of facts. Translator and linguist G. Salomov describes the realities as follows: "National identity, specific words (realities) means the material conditions of life of the people, spiritual life, nature, forest, mountains, fields, water, described in the literary work." , concepts, concepts, terms about the earth, sky and other special things are understood. Clothing, customs, traditions, currencies, etc. are also elements of national identity. Reality is a difficult language to translate, with additional explanatory features. 'They are national or local color components'.

Among the works that vividly testify to the life of ancient Movarounnahr and its peoples, "Boburnoma" stands out. Many events in "Boburnoma" are now difficult to fully explain the essence of the elements. But it is worth noting that the work should not be studied and translated on any large scale, there is no end to this research, because every part of the text, every sentence and every word is like a mystery.

In Babur's method of comparison, the means of expressing nationality, that is, natural landscapes, have a special place. The author's method of comparative analysis is reflected in what he has seen and observed, especially in the description of natural landscapes, for example: corresponds to. As far as we know, in "Boburnoma" the author reflects most of the cases by

comparison. Bobur's comparative analysis is also illustrated by the following example:

"Yana Xoja Ismoil va Dasht, Duki va Afg'oniston tog'lari bir yo'sinlug' tog'lardur. Past - past, o'ti oz, suyi tanqis, yig'ochsiz, badnamoy, yaramas tog'lardir. Tolari ellariga mos tushubturi, nechukkim, "teng bo'lmaquncha tush bo'lmas" debturlar. Olamda mundog' yaramas vazlig' tog'lar kam bo'lg'ay".

In fact, the country has beautiful gardens and mountains without plants and trees. It is no coincidence that Babur described these mountains as «low-low, very low, water shortages.» Every new place was vast, and Babur, first of all, looked at the Navoi, the gorge, the mountain, and the land with the eyes of a commander. seeks natural resources to be The mountains were so poor that the people looked at him with hostility. That's why Babur likens these mountains to the locals, saying, «You can't dream until you're equal.» However, because the translators did not understand the author's method of comparison, those who had difficulty translating the proverb in this passage made the mistake of translating «there is no dream until it is equal.» replaced by dawn. As a result, the meaning is distorted. They could not provide the proverb with an alternative.

Leyden - Erskinda: A narrow place is large to the narrow minded. Literally, this means, "For a narrow-minded person, a narrow space seems wide."

The same proverb is translated from Wheeler's text as "There is no noon without a down." Apparently, Texton confuses "equal" with "morning" and says, "Dream before dawn." It will not happen, "he said. As a result, the English reader will not be able to understand the flow of Babur's thoughts and will not be able to connect this sudden proverb to the text.

Ms. Beverij, in the spirit of the text, translated it with a proverb that is close to the proverb - "Their people take after them." This corresponds to our proverb:

However, Beverij, in his second commentary, just like W. Texton, says "No down no noon" - adding that there is no effect without cause. This is true of our saying, "If there is no wind, the top of the tree will not move."

So what does the word dream in a non-dream parable mean until it is equal? Many Uzbek dictionaries do not give such a meaning of a dream. In the annotated dictionary the word Tush is mentioned in the form of idiomatic meaning: tengqur, dost, ortoq. This means that the proverb, which was not a dream until it was equal, can be used as an alternative to the analogy used by our people today.

Admittedly, it was not easy for Bobur and Boburnoma to gain fame in the distant European and American scientific and cultural environment. The British have been tracking and researching this source for almost 200 years. The work of the world is interesting. What was the purpose of these actions? The surprise is natural. It was the same British colonialists who ushered in the reign of the Baburids, who ruled for 332 years. Europeans and Americans learned a lot from the legacy of Amir Temur and Zahiriddin Muhammad Babur, from the military actions of these world-famous commanders. How many huge logs were cut. It is the British who made Boburmirzo's name famous all over the world

Literature

1. Q.Musayev Tarjima nazariyasiga kirish .B. 159.
2. «Бобурнома», Порсо Шамсиев, Содаикмирзаев, 1-қисм Узб. Дав. На Т., 1948. 201-бет
3. L.E. (II r. 194). Beveridge, New Dehli (226 p.) The Baburnama Memories of Babur Prince and Empeiror by Whiller M. Thachston Washington, D S Oxford Univ. 278p, LE. (I, r. 235).' Beveridge, New Dehli (138 r) J The Baburnama. Memories of Babur. Prince and Empeiror by Whiller M Thachston. Washington, D S Oxford University
4. "Boburnoma", Zahiriddin Muhammad Bobur, "Sharq" nashriyoti matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, Toshkent, 2002 yil
5. Bobur. Z. M. Boburnoma. Toshkent . Yulduz nashriyot 1989-yil. 18-bet.
6. Salomov.G, "Tarjima tashvishlari".- Toshkent:-O'qituvchi, 1978- 220b
7. www.ziyonet.uz

O'ZBEK TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA METODLARDAN FOYDALANISH

*Norbo'tayeva Sojida
Navoiy viloyat, Qiziltepa tumani 35-imumiy o'rta
Ta'lim maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktab darslarida o'quvchilarga ona tili fanini o'qitishda hamda ularning fanga bo'lgan qiziqishini oshirishda zamonaviy metodlardan, axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: ona tili, adabiyot, yangi usullar, guruhlarga bo'lish, nutq, adabiy til birliklari.

O'zbek xalqi uzoq tarixga ega bo'lgani kabi, ona tilimiz ham shunchalik uzoq tarixga ega. Shu bilan ona tilining o'rni o'tmishdan bugungi kunga qadar ahamiyatini oshirib keldi. Ijtimoiy sohalardagi ko'plab atamalarni o'zbekchallashtirish, yangi atamalarga mos muqobil so'zлarni topish, sheva so'zlarini o'rganishni takomillashtirish, tilimiz sofigini ta'minlash uchun zaruriy choralarни ko'rishimiz bugungi kunda dolzarb vazifalardan biri. Shuningdek, dars mobaynida har bir mavzuni o'rgatish mobaynida oddiygina misollar bilan chegaralanib qolmasdan, balki matn va nutq ustida ishlaganimiz maql.

O'z tilida ravon so'zlay oladigan, xatolarsiz chiroysi husnixatga ega inson madaniyatli hisoblanadi, shu bilan birga, aynan shu insonning ish jarayonlari va atrof-muhitga ahamiyati katta. Chunki ona tili va dabiyot fanini chuqur o'rgangan insonda so'zamonlik, fikrlash rivojlanganligi, dunyoqarashining kengligini ko'rishimiz mumkin.

Aynan shu sabablardan ham o'quvchilarga fanni chuqurroq o'rgatish maqsadga muvofiq. Shu bilan birga o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini uyg'otish kerak. Buning uchun ularga ona tili va dabiyot fanlarini birga bog'lab o'tish alohida ahamiyat kasb etadi. Ya'ni ona tili fanida mazmunli matn tuza olishni hamda mazmunli so'zlashni yo'lga qo'yishimiz kerak. Shu bilan dabiyot fanidan asarlar o'qish va badiiy kechalar tashkil qilish ham maqsadga muvofiq bo'ladi deyolamiz. Sababi asarlarning ona tilimiz hisoblanmish o'zek tilini o'rganishdagi o'mi katta hisoblanadi. Sababi yuqorida aytganimiz kabi asarlar o'qish o'zbek tilini chuqurroq tushunish, adabiy tilni oson o'rganishga yordam beradi. Bu nafaqat yozma nutqni shakllantirishga balki og'zaki nutqni rivojlantirishga ham as qotadi. Ayniqsa badiiy kechalarning tashkil qilinishi o'quvchilarning adabiytlarni o'qishga bo'lgan qiziqishini oshira oladi. Shunda o'quvchi asarni o'qib ko'rib ko'proq fikr va xulosalarga ega bo'ladi. O'quvchilarni mavzuga qiziqtirishda esa og'zaki matn yoki gaplar tuzish yordam beradi. Yuqorida aytganimizdek, dabiyot fani bu yerda ham yordam beradi. Yozma adabiyot insonni ravon so'zlashga va adabiy tilda gapirishga o'rgatadi. Matn va asarlarni o'qigandan so'ng o'quvchilarni qisqa xulosalarini og'zaki tarzda ifodalashga o'rgatish lozim deb hisoblayman.

Ona tili fani guruhlarga bo'lib o'qitish ham maqsadga muvofiq bo'ladi. Sababi yuqoridagi o'quvchilarni qiziqishini oshiruvchi amaliyotlarni qo'llash uchun o'quvchi soni kamroq bo'lishi kerak. Son qancha kam bo'lsa, sifat shuncha ortadi. Nutqiy savodxonlik shakllanadi, ona tili fanida amaliy mashg'ulotlarning aksariyati yozma bo'lgani uchun o'quvchilar bilan ko'proq ishslash imkonи tug'iladi, guruhdagi barcha o'quvchilar ishlarini ko'rishga vaqt bo'ladi. Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchi ham panada qolmaydi. U bilan darsning o'zida ham ko'proq shug'ullanishga imkon bo'ladi. Tahsil jarayoni: xatolar ustida ishslash, mazmunan qiyoslashlarga vaqt bo'ladi. Boshqa tillarni o'rganish uchun ham o'zbek tili grammatiskasini mukammal bilish kalit vazifasini o'taydi. Eng asosiysi, o'qituvchi uchun ham yengilliklar yaratilgan bo'lardi.

Nutqni rivojlantiruvchi mashqlarni darsdan tashqari qo'yilgan to'garaklarda tashkil etish kelgusida o'zbek tilida ravon gapira oladigan, o'z tilini sevuvchi insonlarni yetishib chiqishida yordam beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytishim mumkinki, o'zbek tili boy til hisoblanadi. Uni o'quvchilarga, yosh avlodga o'rgatish katta mas'uliyatli vazifalardan biridir.

Til millat ko'zgusi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ma'rifat gazetasi onlayn nashr
2. B. To'xliyev "O'zbek tilini o'qitish metodikasi" Toshkent 2006

TARIXIMSAN, TAQDIRIMSAN, JON TILIM.

*Gavharoy Qurbanova
Farg'ona davlat universiteti Xorijiy
til va adabiyoti 2-bosqich talabasi*

*Ko'ngil maxzanining qulfi til va ul maxzanning kalitin so'z bil.
(Alisher Navoiy)*

Til-millatning ertasi, buguni kelajagidir. Millatning ongi, xotirasi, ruhiyati, tashqi olamga bo'ladigan munosabati ham til orqali ifodalanadi. Hozirgi kunda yer yuzida 7000 ga yaqin til mavjud. Ular hind-yevropa, turkiy, xom-som, xitoy-tibet kabi til oilalariga bo'linadi. Bizning millat tili esa turkiy til oilasiga mansubdir. Tilimizga bo'lgan e'tibor 1989-yil 21- oktabr kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining muhokamasidan so'ng O'zbek tili -davlat tili deb e'lon qilindi va bu tarixiy hodisa mustaqillikka erishishimizdan ikki yil avval ro'y berdi. 1992-yil 7-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi sessiyasida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konsitututsiyasining 4-moddasida O'zbek tili davlat tili maqomiga ega ekanligi musthkamlab qo'yildi. Bu ulug' maqsadga erishish hamda otabobolarimizning ming yillik orzusini ro'yobga chiqarishda muhtaram birinchi prezidentimiz Islom Abdug'aniyevich Karimov bevosita rahbarlik qilgandilar. Shu tariqa o'zbek tili mustaqil yurtimizning bayrog'i, gerbi, madhiyasi, konsitututsiyasi qatorida turadigan davlat timsollaridan biriga aylandi. Bundan besh asr muqaddam hazrat Alisher Navoiy : "Turk nazmida chu men tortib alam, Ayladim ul mamlakatni yakqalam", - deb yozgan edilar. Ya'ni, Alisher Navoiy mamlakatimizni ona tili bayrog'i ostida birlashtirgan haqiqiy shoir edilar. Bizning buyuk bobolarimiz haqiqatan ham eng ulug', eng buyuk, samaradorlikka boy, purhikmat kitoblarni mana shu tilde yaratdilar. Abdulla Avloniy bobomiz : "Har bir millatning dunyoda borlig'ini ko'rsatdurg'on oyinayi hayoti til va adabiyotdur. Milliy tilni yo'qotmak, millatning ruhini yo'qotmakdur" – deb bejiz aytmaganlar. Zero, milliy tilni yo'qotgan kunimiz millatning ruhini yo'qotgan kunimiz bo'ladi, chunki millatimizning qadriyatlarini, urf-odatlarini ochib beradigan ham tildir. Dono xalqimiz : "Til bilgan - el biladi" - deydi. Bu borada buyuk bobolarimiz yuksak ibrat va namuna ko'rsatganlar. Xususan, Ahmad al-Farg'oni, Alisher Navoiy, Muso Xorazmiy, Mahmud Zamahshariy, Abu Rayhon Beruniy kabi bobolarimiz o'nlab tillarni bilganliklari uchun nafaqat o'z tug'ilgan diyorida balki jahon minbaridan yuksak cho'qqilarni zabit etdilar. Bugungi kunda mana shunday ulug' ajdodlarimizga mos avlod bo'lishimiz kerak. Bizni ta'lim o'rganishimiz uchun muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev barcha zaruriy sharoitlarni yaratib berdilar. Xususan, ona tilimiz va milliy adabiyotimizni ulug'lash, uning boy xazinasini, tarovatini yosh avlodlarga yetkazish maqsadida yurtimizda atoqli shoir va adiblarimiz nomlaridagi ijod maktablarini tashkil etdilar. Muhammad Rizo Ogahiy, Is'hoqhon Ibrat, Abdulla Qodiriy, Hamid Olimjon, Muhammad Yusuf, Zulfiya, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Ibroyim Yusupov nomidagi ijod maktablarida, avvalo, o'zbek tili va adabiyotining badiiy ijod sirlarini chuqur o'rganishimiz uchun barcha sharoitlar yaratildi. Bugungi kundagi imkoniyatlardan har birimiz to'g'ri yo'llarda foydalanishimiz zarur. Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev aytganlaridek: "Ona tilimiz –milliy ma'naviyatimizning bitmas-tuganmas bulog'idir. Shunday ekan, unga munosib hurmat- ehtirom ko'rsatish barchamizning nafaqat vazifamiz balki muqaddas insoniy burchimizdir".

Shunday ekan, o'z tilimizga bo'lgan e'tiborni kuchaytiraylik. Zero, tilimizga bo'lgan mehrmuhabbat vatanimizga bo'lgan muhabbatdir. Shu yurtda yashayotgan insonlar, avvalo, shuni bilsinlarki, xalqimizning ertangi kunini bundan ham yaxshiroq bo'lishini istasalar, o'zligimizni, qadriyatlarimizni, urf-odatlarimizni, tilimizni ko'z qorachig'idek asrab-avaylab, hurmat qilishlari zaruriy masaladir.

Millatimiz ruhi bo'lgan ona tilimiz mangu va barqaror bo'lsin!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy Muhokamat ul-lug'atayn asari .
2. Shavkat Mirziyoyevning Xalqaro kongress markazida 21-oktabr kuni o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganining o'ttiz yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagি nutqidan.

LANGUAGE VARIETY ATAMASIGA QISQACHA TASNIF

Asrorov Ilg'or Fayzi o'g'li
O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi o'qituvchisi
Telefon : +99890 1147343
Ilgor.asrorov@mail.ru

Annotatsiya: Malumki dunyodagi tillar bir biridan ko‘p jixatdan farqli va o‘xshashlik tomonlarga ega. Vaholanki, bitta tilning o‘z tarkibida ham turli xilmassalliklar bo‘lishi mumkin ekan. Ushbu tezis ingiliz tilida language variety deb atalgan tillardagi xilmassallikni anglatadigan atamaning ma’no mohiyatini tadqiq etishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: language variety, dialect, jargon, slang

Agar ingliz tilini o‘rganish bir vaqtning o‘zida ehtiyojga aylanib borayotgan bo‘lsa, uni o‘qitish ba’zi o‘qituvchilar uchun biznes bo‘lishi mumkin. Ammo zamonaviy O‘zbekistonda chet tili o‘qituvchisidan so‘raladigan eng keng tarqalgan savollardan biri bu ushbu tilni qanchalik o‘zlashtirganligi bo‘lishi mumkin. Ko‘p marta mendan ingliz tilining qaysi foizini egallaganingizni so‘rashadi. Odatdagi javob 10% yoki 15%. Ko‘rinib turibdiki, til cheksiz chegara bo‘lgan hodisa va agar imkon bo‘lsa, uni “to‘liq o‘zlashtirish” uchun hayot juda qisqa bo‘ladi. Albatta, bu taxminning bir nechta sabablari bo‘lishi mumkin, bu tilning o‘zgarishi, bu tilni yanada murakkab va murakkab qiladi. Chet tilni o‘rganishda o‘rganilayotgan til va L1 o‘rtasidagi farqlarni tushunish muhimdir. Ammo yana bir masala bor: har xil vaziyatlarda bitta tilning turli jihatlaridan xabardor bo‘lish juda muhimdir. Bitta til bir xil g‘oyani ifoda etishning turli usullariga ega bo‘lishi mumkin, chunki aynan shu tilda so‘zlashuvchilar o‘zlarining fikrlari va mulohazalarini ularning o‘ziga xosligi, muhiti va boshqa jihatlariga qarab har xil tarzda etkazishlari mumkin. Tezis tilning xilma-xilligi nima ekanligini tushuntirishga qaratilgan va S. Uilsonning ushbu hodisa haqidagi fikrlarini o‘rgangan.

Ko‘p odamlar tillar o‘rtasida muntazam farqlar mavjudligini tadqiq etishgan. Masalan, ingliz tili xitoy, arab va rus tillaridan hamda boshqa tillardan farq qiladi. Shu bilan bir xil tilda tizimli farqlar ham mavjud. Aniqroq aytadigan bo‘lsak, xuddi shu ma’no ichki o‘zgarishga ishora qiluvchi bitta tilda turli xil shakllarda ifodalanishi va yoki yetkazilishi mumkin. Variant deyarli barcha tillarda uchraydi, chunki tilda so‘zlashuvchilar har doim ham bir xilda gaplashavermaydi va har bir ma’ruzachi o‘ziga xos bo‘lib, boshqa ma’ruzachilar bilan bir xil gaplasha olmaydi. Ushbu tezisda tildagi xilmassallik va ularning jihatlari haqida qisqacha to‘xtalib o‘tiladi.

Aslida, language variety “umumiy atama” hisoblanadi [1,409] va u tilning sistematik xususiyatlari, xususan, ispan yoki frantsuz tillarining xususiyatlari bilan tavsiflangan har qanday tilni nazarda tutishi mumkin. Shuningdek, bu ma’lum bir guruhi tomonidan ishlataladigan qirg‘oq janubiy inglizchasi, Appalachi inglizchasi va qora inglizcha yoki afro-inglizcha kabi tillarning shakliga tegishli bo‘lishi mumkin, bir kishining ma’lum bir kontekstda bir tilda gaplashishi haqida gap boradi. Biroq, biz “language variation”, “language variety”, “dialect”, “slang” atamasi uchun turli xil ta’riflarni topishimiz mumkin. Preston (1993) shunday deydi: “variation tilning qanday o‘zgarishini o‘rganadi” [2,153]. Qisqacha aytganda, bu tillar, dialektlar, uslub va register, jargonlarni anglatadi.

Dialektlar - bu ma’lum bir tilning turli xil shakllari, agar ma’lum bir guruhi odamlar nutqida boshqa guruhdan sezilarli farqlarga ega bo‘lsa. Ba’zan u guruhi odamlari tomonidan ishlataladigan tilning nostandard navlari bilan salbiy birlashmalarga ega bo‘lib, ular boshqa guruhlar ishlataladigan o‘sha til navlарidan muntazam farqlari bilan ajralib turadi. Bu ko‘proq tarkibiy va leksik xususiyatlarga taalluqlidir va biz bir xil dialektdan foydalanadigan odamlar guruhini nutq hamjamiyati deb ataymiz. Bu yerda etnik kelib chiqishi, mintaqasi, ijtimoiy-iqtisodiy holati, yoshi kabi bir nechta “qo‘srimcha lingvistik omillar” [1,409] nutq jamoalarini belgilashi mumkin. Shu bilan birga, “sof lahjani” ishlataladigan bir nechta nutq jamoalarini bo‘lishi mumkin [1,409], bu kommunikativ izolyatsiyaga ega, bu nutq jamoasining tashqi spikerlardan alohida ajratilishini anglatadi.

Uilson (2011) ommaviy axborot vositalarining keng tarqalishi va qulay geografik harakatchanligi sababli bunday izolyatsiya juda kam uchraydi. Ushbu bobda yana bir narsa shuni anglatadiki, bir xil til shevalarini bir-biriga bog‘lashga yordam beradigan shevalar o‘rtasidagi aloqalar o‘zaro

tushunarli. Masalan, agar bir lahjadagi bir notiq boshqa shevadagi boshqa bir notiqni tushunishga qodir bo'lsa, biz ularni bitta tilning shevalari deymiz. Nyu-Yorkdan, agar siz Chikagoga tashrif buyurgan bo'lsangiz, odamlarni tushunishingiz mumkin, garchi siz foydalanadigan va ular ishlataladigan til o'rtasidagi nutq farqlarini sezsangiz ham.

Ushbu bobning boshqa haqiqatlari uslub va registrdan iborat. Til uslubi, xususan, so'zlarni va grammatikani yoki lug'at yoki morfologiyani ma'lum bir vaziyatda yoki ijtimoiy sharoitda til foydalanuvchilari foydalanadigan so'zlarni aks ettiradi. Bu asosan mavzu, sozlash va qabul qiluvchiga asoslanadi. Bundan tashqari, rasmiy va norasmiy, tasodifiy yoki ehtiyyotkor uslublar ajralib turadi va nutqning ushbu rasmiy darajalari registrlar deb ataladi. Masalan, do'stingiz va ofisingiz direktori yoki vakolatli shaxsga murojaat qilganingizda vaziyatga nisbatan ikki xil nutq uslubidan foydalanasiz.

Jargon, shuningdek, leksik tomonlari jihatidan farq qiladigan "language variety"ning turidir. Ular asosan ma'lum bir sohada yoki odamlar guruhida ishlataladigan so'zlar va iboralar bo'lib, odatda boshqa odamlar tushunishi qiyin. Slang sistematik leksik farqlardan ko'ra, so'z birikmalaridagi uslubiy tanlov bilan shug'ullanadi. Slanglar jargonlardan farqli o'laroq ko'pincha rasmiy emas. Uilson (2011) jargonlarning ikki turini ajratib ko'rsatmoqda: biri keng tarqalgan jargon, boshqasi guruh ichidagi jargonlar. Meecham (2001) tillarning xilma-xilligini boshqa "lect" atamasi bilan ataydi va bu tilning o'ziga xos shakli bo'lib, u til lahjalarini o'z ichiga olishi, uslublarni va boshqa til shakllarini va standart xilmaxillikni o'z ichiga olishi mumkinligini aytadi [3].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Uilson, S. & Mihalichek, V., (2011) Til va linguistikaga kirish materiallari.
2. Preston, Dennis R. (1993). Variation linguistics and SLA. *Second Language Research*. 9(2): 153-172.
3. Meecham, M & Rees-Miller, J. (2001). Language in social contexts. *Contemporary Linguistics*. pp. 537-590. Boston.

DISTANCE LEARNING EDUCATION

*Atajanova Nafisa Mamatsalayevna
Teacher of English, School №1, Bagat Khorezm
Mobile phone +998993348743*

Annotation: in this article highlighted the different types of distance learning. The aim of this paper is to show the use of modern techniques for distance learning communication to the learners. Online courses, hybrid courses, conference classes, correspondence courses will provide an easy and convenient way for students of distance learning and increase the confidence of learners.

Keywords: online learning, hybrid courses, conference classes, video chatting, tuition-free non-profit education.

What is distance learning?

What do we know about distance learning? The distance learning definition may seem confusing at first, but it's quite simple, and it may even be the right kind of education for you. Let's learn more about distance education, how it's different from online learning, and if it's the ideal fit for you. Distance learning as, "a method of study where teachers and students do not meet in a classroom but use the Internet, e-mail, mail, etc., to have classes." Simply put, distance learning is when students are separated from teachers and peers. This means that students learn remotely and do not have face-to-face learning with instructors or other students.

What's the difference between Online learning and Distance learning?

1. Location

Online learning can include the use of online tools and platforms while still being in a regular classroom setting. Distance learning, however, is remote and does not include any face-to-face interaction between student and teacher.

2. Interaction

Online learning, as seen above, can include interaction with teachers and peers, whereas distance learning does not have in-person interactions.

3. Intention

Online learning can be used as a supplement for teachers in their courses, while distance learning replaces teachers with instruction that is pre-set on the learning platform.

What Is Online learning?

Online learning is when teachers or students use educational tools which are accessible on the internet.

This means that students can also use online tools while they are physically in a classroom with their teacher and peers. Online learning can be used anywhere and anytime, so teachers may have students using them as tools in class or for preparation and assignments at home.

Online learning tools are often used to create blended learning environments in the classroom. This helps keep students engaged in the class and in the material.

Online learning also helps teachers save preparation time before class. With the help of online educational tools, teachers can spend more time grading papers, giving one-on-one attention to students, and maybe even getting some free time for themselves in their busy work schedule.

What Is Distance education?

Distance learning does not include any in-person interaction with an instructor or study peers. Students study at home on their own, and the learning is more individual and varies on speed and timeline according to each individual student and their availability.

Distance learning actually relies on the educational tools of online learning, and that is probably why there is some confusion between the two. It is possible to study with online distance learning as well. In that sense, distance learning is a subset of online learning.

Because distance education is remote, it can connect students to universities worldwide, making it more accessible for students in different countries. It is also known to be more affordable, which is another factor that helps make education more accessible to many students around the world and in different socio-economic levels.

The benefits of Distance learning

As mentioned above, students can study from universities around the world, even if they are not able to travel to their preferred program. This allows top universities to be available to students who would not otherwise be able to attend due to distance, finances, or other circumstances. Distance learning is extremely important for those who cannot attend programs due to health complications, severe social anxiety, busy work schedules or parenting demands, or any other situations which make it necessary to be confined to the home. Online programs, such as University of People cater to students who prefer or need distance education. University of People is a tuition-free nonprofit institution, making it an affordable and sustainable option for students worldwide. In addition to being affordable, University of the People employs academic leadership from renowned universities around the world, allowing equal opportunity for students to access quality education. University of People provides distance education for students who may have physical or health restrictions, those who live in remote areas, or those who cannot otherwise attend school due to late work hours or raising a family. This provides an equal opportunity for people to access higher education despite restrictions or location.

Types of Distance learning

1. Online courses

Online courses are usually offered as additional classes in traditional degrees. As long as students have computer and internet access, they can learn and receive instruction at home.

2. Hybrid courses

Hybrid courses combine traditional classroom settings with online learning at home. This can mean that students learn individually at home and meet up for in-person instructions or lectures at certain intervals during the course. The amount of at-home learning and in-class learning varies for each hybrid course.

3. Conference classes

Conferencing allows students and teachers to meet up for class in real time, whether in a group or one-on-one with an instructor. Using the phone or video chatting, such as Skype, students and teachers can engage in live lessons despite distance.

4. Correspondence courses

Correspondence courses consist of students engaging in class material via mail or email. Students receive material and assignments through mail, and they send completed assignments back through the same method.

What Works Best For You?

Now that you have a rundown of the distance learning definition, and the different kinds that are available, you can decide whether it's a right fit for you and your life. Many students find distance learning to be a fulfilling and practical way to receive quality education, without needing to attend a traditional university.

Whether you're looking for a program that will allow you to work or raise a family, or whether you might have a condition that keeps you at home most of the time, distance learning can be a great way to learn valuable knowledge and tools for your future.

References

1. Handbook of Distance Education By Michael Grahame Moore; William G. Anderson Lawrence Erlbaum Associates, 2003
2. Quality in Distance Education: Focus on On-Line Learning. By Katrina A. Meyer; Adrianna J. Kezar Jossey-Bass, 2002
3. Making Sense of Online Learning: A Guide for the Beginners and the Truly Skeptical By Patti Shank; Amy Sitze Jossey-Bass, 2004

SINTAKSIS BO'LIMINI O'QITISHDA TA'LIMNING ILG'OR USULLARI

*Hasanova Ziyoda Xudoyqulovna
Zarafshon shahri 10-umumta'lim maktabi
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon: (99) 073-51-58*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslarini tashkil etishda didaktik o'yinlardan foydalanish haqida metodik tavsiyalar berildi. O'quvchini faoliyetta undovchi fikrlar e'tirof etildi

Kalit so'zlar: Til, pedagogik mahorat, innovatsion usullar, "Men kimman?!", "Tushib qolgan atamani top".

Til - ijtimoiy hodisa. Jamiyatdagi barcha o'zgarishlar tilimizda aks etishi hech birimizga sir emas. Shunday ekan, hamma vaqt o'quvchining dunyoqarashini shakllantirish uchun mas'ullardan biri , aniqroq aytadigan bo'lsak, eng mas'uliyatlisi ona tili va adabiyot muallimlari hisoblanadi. O'quvchi dunyoqarashini shakllantirish uchun, avvalo , uni fanga qiziqishini yuqori darajaga ko'tarish kerak bo'ladi. Fanga qiziqishni yuqoriga ko'tarish esa har bir malakali pedagogning o'ziga bog'liq. O'quvchi bilan ishlashda o'quvchi shaxsini hurmat qilgan har bir ustoz o'z darsiga o'zgacha tayyorgarlik bilan kiradi. Men ham uzoq yillik tajribalarimni o'z kasbdoshlarim bilan o'rtoqlashmoqchiman. Agar beradigan tavsiyam kimgadir biroz foydasi tegsa, albatta, bu mening bugungi kundagi kasbim taqozo qilgan foydali ishlardan biri deb hisoblayman .

Darslarda turli didaktik o'yinlardan foydalanish, o'sha didaktik o'yinni har bir darsga moslab yarata olish o'quvchining pedagogik mahoratiga bog'liq. Agar mavzumiz "Sintaksis" bo'limga tegishli bo'lsa, quyidagicha o'zin turlaridan foydalanish mumkin.

" Men kimman?" oyini

- 2 O'rnim qaratqich aniqlovchidan keyinda.
- 3 Nima qilmoq? Nima bo'lmoq? so'roqlariga javob bo'laman?
- 4 Meni ikki yoqlama bog'lanish deyishadi
- 5 Bosh kelishikda kelsam-da, biror bo'lakka tobelanmayman.
- 6 Gapning grammatik markazini hosil qilaman.
- 7 Doim o'timli fe'lga bog'lana olaman.
- 8 Nomustaql kesim shakliman. Kimligimni aniq ayt.
- 9 Fe'lning qo'lidan ushlasam hol, boshqalarning qo'lidan ushlasam aniqlovchiman?
9. O'rnim doim ikkinchi o'rinda?
- 10.Tobe qism tarkibida kelaman.

Bu oyindagi yashirin so'zlar quyidagilar: 1. Qaralmish. 2. Fe'l kyesim. 3 Moslashuv . 4. Undalma 5. Kesim 6. Vositasiz to'ldiruvchi

Tushib qolgan atamalarni top

Qadimda bir yo'lovchi yo'lga chiqadi. U ketayotganda ikki do'st o'zaro talashishayotganining ustidan chiqib qoladi. Ular bir qog'oz topib olishgan bo'lib , unga sirli so'zlar yozilgan edi . Agar ular bu ishoralarni topishsa, katta xazinaga ega bo'lishlari mumkin edi. Ular ming bosh qotirishsa ham uni topa olishmayotgan edilar. Keling, do'star biz ularga yordam beraylik,

Tilshunoslik atalmish katta bir qo'rg'onga kirilsa, o'ng tomonda ikki eshik bo'lib, ulardan biriga Morfologiya , ikkinchisi esa Sintaksis deb nom berilgan ekan. Morfologiya degan eshikka kirgan yo'lovchi 12 ta bir-biridan go'zal qizlarni ko'ribdi. Ularning ismlari 1- si ... 2-si ...3- si ... 4- si ...5- si...6-si... 7-si... 8-si... 9-si...10-si...11- si...12-si... Ular oltitasi bir guruh, uchta-uchtadan bir guruh bo'lib bu guruhlarga 1-siga... 2- siga... va 3-siga deb yozilgan ekan . Yo'lovchi bu qizlarga nima deyishni bilmay ortiga qaytibdi va Sintaksis yozilgan eshikka kiribdi.

Bu yerda uni uchta yigit kutib olibdi . ulardan birining qo'lida ... 2-sining qo'lida ... Va 3-sining qo'lidadeb yozilgan katta to'p savatlar bor ekan

Birinchi yigitning savatida 5ta , 2-sinikida uchta. , 3-sinikida esa 4ta to'p bor ekan.

Shunda kim, nima deb irg'ishlab ketgan to'pni 1- yigit qayta savatga soldi-da uning bu ishidan xijolat chekib uzr so'radi. 2- yigitning savatidan tushgan to'p boshqaruv -bitishuv deb sakrar emish . 2- yigit ham savatidagi to'pning sho'xligi uchun uzr so'rabdi. Biriktiruv bog'lovchili qo'shma gap deb yozilgan to'p esa uchinchi savatdan tushib qochib ketmoqchi bo'lganda 3-yigit ham qizarib uzr so'rabdi va o'z savatidagi to'pni jazolash maqsadida savatga solib qo'yibdi

Yo'lovchi boshi qotib "o'zining kimligini" ... o'ziga qaysi savat ... zarurligini... o'ylay boshlabdi. Haligi xonadagi qizlardan biri o'zining singlisi ekanligini his qilib ortiga qaytishni o'ylay boshlabdi. Xullas , bilimdon yigit barcha mavhum savollarni topsagina bu yerdan chiqish mumkinligini bilidi.

Keling, aziz tengdoshlar, biz yigitga atalgan mavhumlikka oydinlik kiritishda yordamlashaylik. Toki ertaga biz ham shu yo'lovchi yigit kabi na oldinga na orqaga yurishni bilmay boshimiz qotib qolmasin .(Ushbu shartda o'quvchilar har bir nuqta o'rniqa kerakli atamakarni joylashtiradilar . Masalan !2 ta guruhga 23 ta so'z turkumining oti keltirilgan . Oxiridagi gap sintaktik tahlil qilinadi .

Xullas, fan va ilmiy dunyoqarash chegara bilmaydi. Har bir yangilik uni boyitish uchun xizmat qiladi. Ayniqsa, ona tilini oqitishda turli innovatsion usullardan foydalanish yosh avlod dunyoqarashini östirishga hamda fikrlash qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Bugun taraqqiy etayotgan ta'lim tizimi yangilik va yangilanishlarni xush kòradi. Shunday ekan, dars jarayonida öquvchilarga ma'lumotlarni qiziqarli va yangi usullarda bergen örinli. Mazkur usullarni dars jarayonlarida qöllash dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlat:

1. Ona tili 9-sinf Toshkent-2019-y N.M. Mahmudov, A. Nurmonov, A. SH . Sobirov
2. O'zbek tilidan ma'ruzalar to'plami Toshkent - 2017 . N Erkaboyeva
3. O'zbek tilining imlo lug'ati Toshkent 2013

ONA TILI DARSLARIDA LEKSIKOLOGIYAGA OID BILIMLARNING O'QITILISHINING AHAMIYATI

Mirzayeva O'g'iloy Xakimovna
Xovos tuman 12-maktab ona
tili va adabiyot fani o'qituvchisi.
xov12maktab@umail.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada umum ta'lif maktablarida leksikologiya bo'limining o'qitilish ahamiyati haqida fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: ona tili, uzlusiz ta'lif, leksikologiya, bir va ko'p ma'noli so'z, og'zaki va yozma nutq, paronim, kamiste'mol va seriste'mol so'z.

"Yoshlarimizning mustaqil fikrلaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz"

Sh.M.Mirziyoyev.

Inson shaxsining kamol topishida, tafakkurining rivojlanishida, tafakkur mahsulini nutq vositasida ifodalash salohiyatini egallashida asosiy vosita bo'lmish ona tili ta'lifi uzlusiz ta'lif tizimida yetakchi o'quv fanlaridan biri sanaladi.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimov ham o'zining "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida ona tilimizning ana shu jihatiga alohida urg'u bergen: "Ma'lumki, o'zlikni anglash, milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o'rtaqidagi ruhiyima'naviy bog'liqlik til orqali namoyon bo'ladi. Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona tilining betakror jozibasi bilan singadi.

"Ona tili – bu millatning ruhidir". Shu bois ona tili ta'lifi samaradorligini oshirish davlat siyosatiga aylandi. Umumta'lim maktablarining ona tili darslarida "Leksikologiya" bo'limini izchil kurs sifatida o'qitish juda katta ta'lifi ahamiyatga ega. Bu bo'limni o'qitishning ta'lifi ahamiyati shundaki, o'quvchilar tilning asosiy birligi – so'z haqidagi ta'lifot bilan tanishadilar va ularning tilni bir butun tizim sifatida tushunishlari hamda o'zlashtirishlariga imkon tug'iladi.

Leksikologiyani o'rganish jarayonida so'zning grammatik hamda lug'aviy, o'z va ko'chma ma'nolari, bir ma'noli va ko'p ma'noli so'zlar, ma'no ko'chish usullari, ma'nodosh, uyadosh, zid ma'noli, shakldosh, talaffuzi yaqin, ma'nosи farq qiluvchi paronim so'zlar, umumxalq ko'p ishlataidigan va kam ishlataidigan so'zlar, tarixiy, shevaga oid, yangi paydo bo'lgan va eskirgan, kasb-hunarga oid so'zlar, istilohlar, ibora va tasviriy ifodalar kabi hodisalar bilan tanishiladi. O'quvchilar nutqining go'zalligi, izchilligi, ta'sirchanligi asosan ularning lug'at boyligi bilan bog'liq.

Boshlang'ich sinflarda, yuqori sinflarda, akademik litsey va kasb-hunar maktablarigacha bo'lgan davrda o'quvchilar o'rganadigan so'zlar lug'ati kengaytirib boriladi. Bunda bir qancha xususiyatlar e'tiborga olinadi.

Xususan:

1) so'zlearning amaliy ahamiyati, ya'ni butun ta'lif jarayoni uchun ma'rifiy ahamiyatga ega bo'lgan so'zlar;

2) so'zlearning amaliyotda qo'llanish darajasi, uning muntazam yoxud alohida holatlardagina qo'llanishi;

3) so'z ma'nosining to'la tushunilishi, o'rinli va nutqiy vaziyatga mos ravishda ishlatalishi nazarda tutiladi.

Maktabda " Leksikologiya" bo'limini o'qitishdan ko'zlangan asosiy maqsad: o'quvchilarni o'zbek adabiy tilining so'z xazinasiga olib kirish, ularning so'z zaxirasini oshirish, so'zdan to'g'ri hamda o'rinli foydalanish malakalarini rivojlantirishdan iboratdir. "Leksikologiya" bo'limini o'rganishda so'zning ma'no qirralarini tushunish, o'quvchilar nutqidagi kamiste'mol so'zlarni seriste'mol so'zlarga aylantirish, ularning lug'at zaxirasini yangi so'zlar bilan boyitish, o'quvchilarda amaliy-stistik malakalarini takomillashtirish, nutq uslublarini farqlashga, ayni bir narsa, voqeа-hodisani oddiy, badiiy va ilmiy uslublarda bayon qilishga o'rgatish, nutq sharoitiga

mos ravishda so‘z tanlash malakalarini kengaytirish, ularda turli izohli lug‘atlar bilan ishslash malakalalarini shakllantirish vazifalari hal qilinadi.

“Ona tili” kursining barcha sathlari qatori “Leksikologiya” bo‘limini o‘qitishda ham o‘quvchilarning so‘z zaxirasini oshirish va nutqi ustida ishslash ustuvor yo‘nalishlardan biri sanaladi. Mazkur bo‘limda o‘quvchilar duch keladigan birinchi muammo so‘zning o‘z va ko‘chma ma’nolaridir. Berilgan so‘z birikmalarini (masalan, *oltin haykal – oltin boshqo; temir yo‘l – temir odam – temir xotira*) o‘z va ko‘chma ma’nosiga ko‘ra guruhlarga ajratish, ularni o‘zaro qiyoslash asosida so‘zni o‘z va ko‘chma ma’nolarda qo‘llab gaplar tuzish, badiiy matnlarni tahlil qilish, so‘zlarni ko‘chma ma’noda qo‘llab matn yaratish singari ijodiy-amaliy ishlar o‘quvchilarning so‘z zaxirasini oshirish va nutqini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. “Ma’nodosh so‘zlar” mavzusini o‘rganishda berilgan gaplar yoki matnda ajratilgan so‘zlarni ularning ma’nodoshi bilan almashtirish, gapdagi so‘zlarni birin-ketin ma’nodoshi bilan almashtirib, ma’no farqlarini izohlash, berilgan ma’nodosh so‘zlarni ijobiy va salbiy bo‘yoqli so‘zlarga ajratish, murojaat so‘z birikmalarini hosil qilish (masalan, *mo‘tabar murabbiyim, muhtaram ustozim, mehribon tarbiyachim, hurmatli muallimim* va h.k) qarindosh-urug‘chilikka oid so‘zlarni (masalan, *akajon, opajon, otajon* va h.k), qarindosh-urug‘ bo‘limgan kishilarga nisbatan qo‘llab matn yaratish, oddiy va ko‘tarinki ma’noli so‘zlardan foydalanib matn tuzish singari amaliy ishlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Quyida topshiriqlardan namunalar beramiz:

1-topshiriq. Berilgan so‘zlarni ma’no yaqinligiga ko‘ra juftlarga ajrating, ular orasidagi ma’no yaqinligini aniqang.

Avlod, aybdor, yolg‘onchi, sababchi, beqaror, adlashmoq, aldoqchi, va’dalashmoq, betayin, yolg‘on, vatan, yorqin, diyor, yolg‘iz.

2-topshiriq. Gaplarni o‘qing. Ajratilgan so‘zlarni qavsda berilgan so‘zlar bilan almashtirib, ma’no farqlarini tushuntiring.

1.Bola vazifani tez tushundi(fahmladi, angladi, uqdi).

2.Pulni behuda sarflamang (sarf qilmang, xarajatlamang, xarj qilmang).

“Ma’nodosh so‘zlar” ustida olib boriladigan ijodiy-amaliy ishlar o‘yin tarzida tashkil etilsa, o‘quvchilarning bu topshiriqlarni bajarishga bo‘lgan qiziqish darajasi behad ortadi hamda o‘rganilayotgan til hodisalarini fahmlash imkoniyatlari yanada yuqoriqoq bo‘ladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, umumta’lim maktablarining ona tili darslarida leksikologiyaga oid bilimlarning o‘qitilishi umuman o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqining o‘sishida, so‘zdan o‘rinli va unumli foydalana olishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Каримов И. А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – 176 б.
2. Ochil Roziqov, Mels Mahmudov, Baxtiyor Adizov, Alijon Hamroyev. Ona tili didaktikasi. Toshkent. “Yangi asr avlodi” 2005.
3. Internet ma’lumotlar

GAP BO'LAKLARI SHAKLIDAGI ILOVALAR

*Qo'qonova Shoira Qurbanaliyevna
Namangan viloyati Norin tumani
39-son maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Tel: +998944380876 Email: shoiraquqonova@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada gap bo'laklari shaklidagi ilovalar, ilova qurilmalari, ilova konstruksiyalari haqida malumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: gap bo'laklari, ilova, konstruksiya, xol, kesim, ega, gap.

Ma'lumki, ayrim lingvistik adabiyotlarda gapning bosh bo'laklari ilova qurilmasi sifatida kelishi tan olinmaydi. Bunga asosiy sabab aytilgan qo'shimcha fikrni ikkinchi darajali bo'lak vazifasida kelgan ilova qurima bajaradi deb ko'rsatiladi. Chunki ega va kesim ilova qurilma sifatida kelganda uyushiq bo'lak tarzida bo'ladi. Lekin ilova strukturalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ularda bosh bo'laklar ham ilova qurilmasi sifatida shakllanganda, asosiy gapning tarkibida ega va kesim bo'lishi ham, bo'lmasligi ham mumkin.

Ilova qurilmasi sifatida shakllanuvchi bosh bo'laklardan biri asosiy gap tarkibida kelmaydi va u ilova sifatida qo'llanadi. Ular xususiyatini o'rghanish katta qiziqish tug'diradi. Materiallar shuni ko'rsatadiki, ega ilova sifatida kesmga nisbatan kam qo'llanadi. Bu narsa kontamansiya xodisasi bilan bog'liq bo'lsa kerak. Buning natijasida eganing struktural tipi va shakli o'zgarishi mumkin.

Kontamansiya xodisasi, ayniqsa shaxsi noma'lum gaplarda aniq ko'rindi. Asosiy ifodalovchi gap qanday va forma va shaklda bo'lishidan qat'iy nazar, ega sifatida shakllangan ilovali qurilma bo'lsa, u gap mazmunini to'lidirishga xizmat qiladi.

Kesimning ilova sifatida kelishi egaga nisbatan ko'proqdir. Kesim ilova bo'lib keluvchi asosiy gapning shakli va tuzilishi turli-tumandir.

So'zlashuv nutqida ikkinchi darajali bo'laklarining ilova konstrusiyasida kelishi adabiy tildagi kabitidir. Biroq ikkinchi darajali bo'lak vazifasidagi ilovali qurilmalarining tashkil topishi va shakllanishida vazifa bo'lgan grammatik ko'rsatgichlar har xildir.

Ilova konstruksiyalari xol sifatida shakllanadi. O'zbek tilidagi faktik materialarning ko'rsatishicha xol sifatida shakllangan ilova qurilmalar ko'pchilikni tashkil etadi. Xol sifatida shakllangan qurilmalar asosiy yetakchi gap mazmunga xolat, o'rin, payt, maqsad, sabab kabi ma'nolarni tashuvchi qo'shimcha tushunchalarini ifodalaydi. Ilova qilinuvchi xollar morfologik nuqtai nazardan turlicha ifodalanishi mumkin. Xol sifatida keluvchi ilova qurilmalari quyidagicha bo'ladi:

A) o'rin xoli sifatida keladi. *Nigorochka-Samarqanda. Toyest, Nigorochka emas, Nargizochka-Qo'qonda.*

B) payt xoli sifatida keladi. *Hayotimda ko'p dasxat yozishga to'g'ri kelgan. Kitoblar; albomlar; suratlar ... Faqat bir gal dasxat yozish mushkul ish ekanligini bilganman.*

Yuqorida keltirilgan misollar xol bo'lib kelgan bo'laklar asosiy gapga ilova qilingan. Bu gaplar tarkibida o'sha ma'nodagi boshqa xol bo'laklar ishtirok etmagan. Ilova qilingan xol bo'laklari yuqoridagi kabi xolatlarda qo'shimcha vazifasini o'taydi. Lekin tarkibidagi o'rin va payt xoli bo'lgan gaplardan keyin xuddi shu mazmundagi xol bo'laklar ilova qilishi mumkin. Bunda ilova qilngan xol bo'laklar o'rin va paytga aniqlik kiritadi, yani ular gap tarkibidagi xol mazmunini konkretlashtiradi.

Ilova qurilmalar to'ldiruvchi sifatida shakllanadi. To'ldiruvchi sifatida shakllangan ilova konstruksiyalari xol ilova qurilmalariga nisbatan kam uchraydi.

To'ldiruvchi ilova qurilmalari asosiy gap tarkibida aytilmagan obektni alohida ta'kidlab ko'rsatish uchun xizmat qiladi

Ilova qurilmalari aniqlovchi sifatida shakllanadi. Aniqlovchi sifatida shakllangan ilova qurilmalari to'ldiruvchi sifatidagi ilova qurilmalardan ham ko'proq qo'llanadi. Bu shu bilan izohlash lozimki, aniqlovchi va aniqlanmish bir-biri bilan mustaxkam aloqadordir. Shuning uchun aniqlovchini asosiy gapning ichida keltirishga harakat qiladilar. Ba'zan aniqlanmish asosiy gap tarkibida keltirilib, aniqlovchi aytilmaydi. So'zlovchi tinglovchiga aytayotgan fikridagi belgi-xususiyatini bo'rttirib, ko'rsatmoqchi bo'lsa, o'sha belgini ko'rsatuvchi aniqlovchini ilova qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Turopova M. Ilovali konstruksiyalarning boshqa sintaktik konstruksiyalardan farqi.
2. Nurmonov A. Gap haqida sintaktik nazariyalar.

ONA TILI – MILLAT BOYLGIG

Safarova Nigina

O'zbekiston xalqaro islom
akademiyasi 4-bosqich talabasi
+998904065441

Ilmiy rahbar: Asrorov Ilg'or
O'zbekiston xalqaro islom
akademiyasi o'qituvchisi
+998901147343

Annotatsiya: Ona tilimiz, o'zbek tilining davlat tili maqomini olganligini bayram sifatida nishonlash har yilgi ananaga aylandi. Shuning bilan birga uning hayotimiz bilan uzvii bog'liq ekanligi va uni asrab avaylash va rivojlantirish naqadar muhim burchimiz ekanligi ushbu tezisning bosh maqsadidir. Va albatta tilimizning bugungi ahamiyati va obro e'tibori ham ushbu tezizning yana bir muhim tomoni etib belgilangan.

Kalit so'zlar: ona tili, davlat tili, millat ko'zgusi, tilning tufuzi

Ona tili – millatning ruhi, uning or-nomusi, ma'naviy qiyofasi, orzu-umidlarning namunasidir. Ona tili millatning birligi va birdamligining timsolidir. U millatni yagona xalq sifatida o'z atrofida birlashtiradi va dunyoda borliqni ta'min etadi. Har bir millatning o'z Vatani, oilasi bo'lgani kabi uning jonajon va betakror ona tili ham bo'ladi. Inson uchun uning vatani, ota-onasi, oilasi qanchalik qadrli bo'lsa, uning ona tili ham shu qadar aziz va muqaddas bo'ladi. Hattoki, go'dak ham o'z vatanini, ota-onasini, dunyoni o'z ona tili orqali anglaydi va atay boshlaydi. Farzand tarbiyasida onaning o'rni beqiyos bo'lganidek, insонning hayotda o'z o'rnini topishida, kamolotga erishuviga tilning o'rni ulkan ahamiyatga ega. Shu bois tilni, onaga qiyoslab ona tili deb ataydilar. Til inson vujudida qon-qoniga singib oqadi. Jamiki, ezgu fazilatlar, avvalo, ona allasi va ona tilining bebaho jozibasi orqali singadi. Inson qalbida ona tiliga nisbatan sof tuyg'u, mehr-muhabbat alanga oladi. Turk dunyosining buyuk marifatparvar ijodkorı Ismoilbek Gaspirali aytganidek : "Millatning ikki asosi bordur. Bu ularning tili va dinidur. Agar millat hayotidan shu ikkisidan biri sug'urib olinsa, bu millat tanazzulga yuz tutur".

Til insонning birlamchi ehtiyoji, anglash, bilish, so'zlash, aloqa-munosabat vositasi, mansub-xoslik omili bo'lgani bois hamisha jamiyat ravnaqining asosiy mezonlaridan bo'lib kelgan. Jumladan, o'zbek tili o'zbek millatining uzoq tarixiy ildizlariga, o'z siyosiy-huquqiy asoslariga ega muqaddas qadriyati, ulkan ma'naviy yutug'idir. Bugungi taraqqiyotiga qadar shonli va sharafli yo'llarni bosib, keskin va shiddatli to'fonlarni yengib kelayotgan milliy tilimiz davlat maqomida yanada ulug'ver va ustuvorligini namoyon qilmoqda.

1989-yil 21-oktabrda o'zbek tiliga davlat tili maqomi berildi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o'zbek tili maqomi huquqiy jihatdan mustahkamlab qo'yildi. O'zbek tili haqidagi qonun qabul qilinganidan so'ng barcha davlat hujjatlari o'zbek tilida yuritiladi, gazeta va jurnallar o'zbek tilida chop etila boshlandi. 1993-yil 2-sentabrda "Lotin tiliga asoslangan o'zbek alifbosini tuzish tog'risida"gi qonun qabul qilingandan so'ng, mamlakatimiz har tomonlama rivojlandi va jahon kommunikatsiya tizimidan munosib o'rin egallash muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Shu sababli chet ellerda ham o'zbek tiliga qiziquvchilar, uni o'rganuvchilar soni ortib bordi. Dunyoda 5600 dan ortiq tillar mavjud bo'lib, bundan 200 tasigina davlat tili sifatida qabul qilingan. Ularning orasida o'zbek tilining borligi uning naqadar sof, mukammal, purma'no va jozibadorligidan darak beradi. Rossiyalik tilshunos olima, professor A. M. Kozlyanina "O'zbek tili nafis va musiqa ohangidek jozibador" deb bejiz ta'kidlamagan. Shunday ekan ona tilimizning shundayin go'zalligini, sofigini keying avlodlarga yetkazish bizning vazifamizdir. Negaki, ona tilni ulug'lash, asrab-avaylash o'sha tilda so'zlashadigan har bir insонning burchidir.

Til – millat qiyofasining bir bo'lagi. Dunyodagi barcha xalqlar o'zining milliy rasmiy tiliga ega deb aytolmaymiz. Chunki bu xalqning milliy mustaqilligi bilan bog'liq. Mutaxassislarining so'zlariga qaraganda, bugungi kunda har ikki xافتада битта til yo'qolib bormoqda. Bu o'z navbatida o'sha tilda so'zlashuvchi xalqlarning yo'qolishini anglatadi. YUNESKO vakillarining so'zlariga qaraganda, qachonlardir odamlar so'zlashadigan tillarning soni 7 mingdan 8 mingtagacha yetgan bo'lsa, bugungi kunda sayyoramizda 6 mingta til mavjud bo'lib, ularning 90

foizi yo‘qolib ketish arafasida turibdi. Bu asosan sivilizatsiya tufayli madaniyatidan ayrilayotgan kam sonli millatlarning tillaridir. Bu tillarda so‘zlovchi aholining ayrimlari yozuvga ega bo‘lsa, ayrimlari bundan bebahradir. Masalan, Afrika tillarida so‘zlashuvchi aholining 80 foizi xamon o‘z yozuvlariga ega emas. Minglab tillardan ta’lim tizimida foydalanishning imkoniyati yo‘q. Internetdan foydalana olmaydigan tillar haqida-ku aytmasa ham bo‘ladi. Chunki yangi texnologiyalarning rivojlanishi tufayli ayrim xalqlar o‘z tillaridan ko‘ra zamonaviy tillardan foydalanishga majbur bo‘lmoqda. Bugun Internet tilining 81 foizi ingliz tiliga to‘g‘ri keladi. To‘g‘ri, avvallari ham tillar paydo bo‘lgan, muammolada bo‘lib, ma’lum vaqtidan so‘ng yo‘q bo‘lib ketgan. Lekin hozirgidek tillarning jadallik bilan yo‘qolishi tarixda kuzatilmagan. Yo‘qolib ketish havfida bo‘lgan tillarning saqlab qolish yo‘lida amalga oshirilayotgan sa’y-harakatlarning asosiy maqsadi ham madaniyatlar va tillar xilma-xilligini ta’minalashdan iboratdir. Chunki aynan til tufayli xalq va elatlarning madaniyati, urf-odatlari saqlanib qoladi, sayyoramizda yashayotgan xalqlarning o‘tmishi va madaniyati hurmat qilinadi. Tilshunoslar yo‘qolib ketish arafasida turgan tillarni saqlab qolishning imkoniyatlari hozircha qo‘ldan boy berilmaganini aytishadi. Tillarni saqlab qolish uchun esa, BMT ekspertlarining fikricha, bu tillardan ta’lim tizimida keng foydalanishni yo‘lga qo‘yish kerak. Lingvist olimlarning fikricha, yana 25 yildan so‘ng xozir muamolada bo‘lgan tillarning o‘ntasidan bittasi saqlanib qolar ekan.

Til – millatning ma’naviy boyligidir. Til nafaqat muammola vositasi – balki xalqning madaniyati, urf-odati, uning turmush tarzi, tarixidir [1]. Turli xalqlarning tillariga xurmat esa o‘z navbatida o‘zaro tushunishni, muloqotlarga imkoniyat yaratadi. Tillarni saqlanib qolishi uchun esa bu tillarni qo‘llab-quvvatlash zarurdir. Aynan til tufayli insoniyat u yoki bu xalqqa mansubligidan faxrlanib yashaydi. Barcha tillarni tan olish va xurmat qilish tinchlikning birdan bir kafolatidir. Shu sababli ham xar bir xalq o‘z tili saqlanib qolishi uchun harakat qiladi. XXI asr o‘rtalariga borib, Xitoy tili asosiy til bo‘lib olishi mumkin. Olimlarning fikricha, til yashab qolishi uchun undan kamida bir million kishi so‘zlashishi kerak ekan. Biroq bunday tillar dunyoda atigi 250 tadir. O‘zbek tili ham mana shu 250taning ichida ekani quvonarli, albatta.

Xususan, o‘zbek tilining jahon miqyosidagi o‘rnini yanada yuqoriga ko‘targan hodisa bu O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 23 sentyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi yetmish beshinchi yubiley sessiyasining yuqori darajadagi umumsiyosiy munozaralarida o‘zbek tilida ishtirok etishlari bo‘ldi. Ushbu ishtirok jahon hamjamiyati tomonidan yuksak baholandi hamda “Navoiy tili jahon minbarlarida” deya o‘zbek tilining nufuzini yana bir bor cho‘qqilarga ko‘tardi [3]. Bu esa biz uchun cheksiz faxr va iftixon baxsh etdi. Milliy tilga e’tibor va ehtirom millatsevarlik, vatanparvarlik, oliyjanoblikning yorqin ifodasi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsam, tilni sevish, uni ardoqlash, millatni sevish va uni qadrlash bilan teng hisoblanadi. Har qaysi xalqning turmush tarzi, urf-odatlari, madaniyati uning tilida o‘z ifodasini topadi. Til – millat ko‘zgusi, deb bejiz aytilmagan. Xalqimizning necha asrlik boy tarixi, ko‘hna va serqirra madaniyati o‘zbek tili ta’sirida shakllangan. Ulug‘ shoirimiz Alisher Navoiy shu tilda bebaho asarlar yaratib, dunyonli lol qoldirgan. Bugungi kunda jahoning barcha mamlakatlarida davlatimiz delegatsiyalari tashrifi, yoshlarimiz yutuqlari, sportchilarimiz g‘alabalari sharafiga o‘zbek tilida madhiyamiz kuylanayotir.

Biz o‘z ona-tilimizni asrab-avaylashimiz, uning nufuzini oshirishimiz, go‘zal va sofligini avlodlarga meros sifatida qoldirishimiz, dunyoga tanitishda o‘z hissamizni qo‘shishimiz kerak.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. Avloniy A. O‘sون millat. T. 1993
2. Azimov I. Adabiy til barcha uchun tushinarli bo‘lishi lozim. 2020
3. Azizov H. Ona tilim jarangi yuqori minbarlar uzra yangradi. 2020

ONA TILI DARSLARIDA YOZMA SAVODXONLIKNI OSHIRISH

Xudoyberdiyeva Gulandon Alisherovna

Xovos tuman 14-maktab ona tili va

adabiyot fani o'qituvchisi.

Xov14maktab@umail.uz

Umrzoqova Shoxsanam Akbo'tayevna

Xovos tuman 9-maktab ona tili va

adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada ona tili darslarini o'qitishda o'quvchilarda yozma savodxonlikni oshirishda yangicha usullardan foydalanish, dars jarayonida turli pedagogik texnologiyalarni qo'llash hamda o'quvchilarning dasrga qiziqishlarini ortishini, diqqatini jamlashini, mustaqil fikr yurita olishini haqida qisqacha mazmuni yoritilgan.

Tayanch so'zlar: yozma savodxonlik, pedagogik texnologiyalar, ta'lif metodlari, ta'lif jarayoni.

Yosh bolaning juda kichik yoshidan boshlab tarbiyalamoq zarur. Tarbiya insonga o'zida yaxshi odat va fazilatlar xosil qilishga yordam beradi.

Alisher Navoiy

XXI asr keskin va tahlikali asr bo'lib bormoqda. Fan va texnikaning rivoj topib borishi yozma savodxonlik masalasini biroz ortda qoldirishga erishdi. Biroq bu holat yozuvga bo'lgan e'tibor susayishini ko'rsatmaydi. Har bir davrda bo'lgani kabi bugungi kunda ham ilf-fan o'z yozma savodxonligini ravnaq topishiga harakat qiladi.

Shunday ekan, tobora muammoga aylanib borayotgan savodxonlik masalasidan aziyat chekayotgan insonlar bugungi kunda talaygina.

Ma'lumki, ta'lifning barcha bosqichlarida ona tilini o'qitishning asosiy maqsadi o'quvchilarning kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun nutqiylar kompetensiyasini, ya'ni ona tili bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni muloqot jarayonida qo'llash qobiliyatini shakllantirishdan iborat. Umumiyligi o'rta ta'lifning davlat ta'lif standartiga asosan, ona tili ta'lifi oldida quyidagi bosh maqsad turadi: ona tili mashg'ulotlari bolalarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini og'zaki, yozma savodxonlikni oshirish, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilishi lozim. Shunday ekan, ona tili darslarida o'qituvchi o'quvchilarni darsning faol ishtirokchisiga aylantirishi, ularni mustaqil va ijodiy fikrlashga yo'naltirishi, ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida yaratilgan interfaol usullarni dars jarayonida qo'llashi zamon talabidir.

Bizga ma'lumki, o'quvchilarning yozma savodxonligi kun sayin pasayib bormoqda. Bugungi kun talabi bilan aytadigan bo'lsak, ularni qaysidir yo'llar bilan yozma savodxonligini ko'tarish muammosi haligacha dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu xususda olib borilayotgan ishlar natijasiga ko'ra o'quvchilarning axborot olish obektlari ortib ketganligini yaqqol sezish mumkin. Jumladan, bir vaqtlar o'quvchi faqat kitobdan yoki o'qituvchidan axborot olishar edi. Hozirda esa televideniya, radio, gazeta va jurnallar, kundalik hayotdagi manbalar, internet, telefon, turli xil kitoblar va fan o'qituvchilaridan axborotlarni olishadi. Ko'rinish turibdiki, jadallahib borayotgan davr o'quvchisi ma'lumot yoki axborotni olish yo'llari ko'payib ketdi. Shunday bo'lsada ona tili fan oqituvchilari oldida bitta masala ko'ndalang bo'lib turibdi bu – o'quvchining yozma savodxonligi masalasi. O'qituvchi o'z ustida qanchalik ish olib bormasin, izlanmasin yozma nutqning o'sishiga biz kutganchalik erisholmayapdi.

Ta'lif jarayonida dastlabki bosqich – maktabgacha ta'lif muassasalari hisoblanadi. Garchi inson ongiga til ona suti orqali singsada, dunyo bilimlarini o'rganish va ularni hayotga tadbiq etish dastlabki o'rganishdayoq ya'ni maktabgacha ta'lif muassasalaridan boshlanadi. Bola o'z ona tilida biyron so'zlay olishi uning yozma savodxonligini oshirishga xizmat qiladi. Dastlabgi qalam yoki ruchka uchlash jarayoni ham bu ta'lif muassasasida amalga oshadi. 7 yoshidan boshlab o'quvchi sifatida faoliyat olib boradigan bola ilk harflarni birin-ketin daftarga tushira boshlaydi. Bu uning hayotidagi yozma nutqning ilk ko'rinishi hisoblanib, uning yozma savodxonligiga o'z ta'sirini, albatta ko'rsatadi. Bu esa yuqori sinflarda mustahkamlanadi. Oliy ta'linda esa yana-

da jadallashadi. Qachonki o‘quvchi ta’lim jarayonida dastlabki yozma nutqini to‘g‘ri boshlasa, keyingi faoliyatida ham uning shu ko‘rinishini saqlab qoladi. Bunday jarayonning fundamenti boshlang‘ich ta’limga borib taqalsada, ko‘proq yozma nutqdan aziyat chekuvchi yuqori sinflarda dars berayotgan ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari zimmasiga tushmoqda. Lekin ta’lim olishning erta-kechi bo‘lmasligi haqida xalqimizning ajib hikmatlari bor. Shuni alohida ta’kidlash joizki, bolaning yozma savodxonligi, keyinchalik ham shakllanishi mumkin. O‘z ustida ishlagan o‘quvchi buning ustidan chiqadi. Buning uchun ota-onalar va yuqori sinf ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari ko‘proq ishslashlari kerak. Binobarin, o‘quvchilar yozma savodxonligining oshishi-da ota-onalarning ham o‘rnii bor. O‘z farzandining kelajagini o‘ylagan har qanday ota-ona farzandining yozma savodxonligiga albatta qiziqishadi. Fan o‘qituvchisi esa unga yanada chiroyli ishlov berishi lozim. O‘quvchi aslida xunik yozadigan bo‘lmaydi, e’tiborsizlik oqibatida ular o‘z yozuvining xunuklashib yoki tushunarsiz bo‘lib, hattoki, xatoliklar bilan yozish darajasiga borib qoladilar. Bu holatlarda o‘quvchilarning yozma savodxonliklarini tuzatish mumkin. Bunda o‘qituvchi har bir o‘quvchi bilan individual ishslashlariga to‘g‘ri keladi.

Odatda o‘quvchi ikki yo‘nalishda xatoliklar qiladi: birnchidan, xato yozadi, ikkinchida, xunik yozadi. Aytaylik, 8-sinf o‘quvchisining yozuvi xunik yoki xatolari ko‘p. Bunda o‘qituvchi yoki ota-onalar (aslida har ikkisi ham) o‘quvchi bilan alohida shug‘ullanishi lozim. Bunda bir necha bosqichli darslar lozim:

- ✓ Dastlabki bosqich o‘quvchi yo‘l qo‘yayotgan hatolarni topish(u haqidagi bazani ishlab chiqish) va ularni bolaga tushuntirib berish (bunday xatolikni nima uchun, nima sababdab takrorlayotganligini bilish);
- ✓ Ikkinci bosqichda esa xatolarni bartaraf etish uchun ularning to‘g‘ri variantlarini takrorlatish va qayta yozdirish;
- ✓ Uchinchi bosqichda alifbodagi harflarni qaytadan yozilishini o‘rgatish (lozim bo‘lsa birinchi sinflarning maxsus daftarlariiga);
 - ✓ To‘rtinchi bosqichda talaffuz me’yorlarini o‘rgatish va u bilan takrorlash;
 - ✓ Besinchi bosqichda imlo qoidalari bilan tanishtirish va uning me’yorlarini o‘rgatish;
 - ✓ Oltinchi bosqichda imlo lug‘atlari bilan ishslash va yozma savodxonligini o‘quvchining o‘ziga lug‘at orqali tekshirtirish;
- ✓ Yettinchi bosqishda diktantlar va bayonlar(o‘quvchining qobilyatiga qarab insholar) olish. Bunda matnlarning imkon qadar kichik bo‘lishi maqsadlidir.

✓ Sakkizinchi bosqichda o‘quvchiga biron mavzu yuzasida matn tayyorlatish. Bu bosqich boshqalariga nisbatan og‘irroq ish, lekin katta samara beradi. Chunki mustaqil ishlayotgan o‘quvchi ham yozma, ham og‘zaki nutqini rivojlantirish bilan bir qatorda fikrlash qobilyatini ham, asoslash va dalillash qobilyatini ham o‘stirib, rivojlanib boradi.

Har bir bosqichda o‘quvchining qiynalishi yoki zada bo‘lib qolishligi uchun mashq bermaslik lozim. Boshqacha qilib aytganda o‘quvchini qiynamaslik kerak. Mashqlar o‘ta oson bo‘lsin, toki, o‘quvchi uni oddiy ish deb hisoblasin. Yana bir sharti shundaki, birinchi bosqichni tugatmasdan ikkinchisiga o‘tmaslik kerak. Bosqichlar orasini belgilamaslik, uni bajara olgandagina keyingisini bajarishga o‘tilishi bola yozma savodxonligini kafolatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, yoshlikda erishilmagan savodxonlik ulg‘aygach biroz qiyinlashadi, biroq individual shug‘ullanish natijasida yaxshilashga erishish mumkin. Bolaning yozma savodxonligini oshirish uchun boshlang‘ich sinflardayoq imkoniyat katta bo‘ladi, shu sababli boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining yozma savodxonligiga jiddiy e’tibor berilsa yana ham samarali bo‘lar edi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. 8-sinf ona tili darsligi. Toshkent- 2015
2. Umumiyo‘rta ta’lim tizimida o‘quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalari (I qism). Toshkent- 2015
3. O‘zbek tilining imlo lug‘ati. Toshkent- 2016
4. Internet ma’lumotlar.

MAKTABDA ONA TILI FANINI O'RGATISH PRINSIPLARI VA TEKSHIRISH METODLARI

*Yuldasheva Surayyoxon Djaxongirovna
Xalq ta'limi a'lchisi, Marg'ilon shahar
1-umumta'lim maktabi olyi toifali ona
tili va adabiyot fani o'qituvchisi
+998911118979
isohonovamustarijbegin@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada O'quvchilarga ona tili o'rgatish, ularni tarbiyalash va har tomonlama o'stirish vazifalaridan kelib chiqib, bir-biriga yaqin fanlarga asoslanib, o'zining ona tilini o'rgatish prinsiplari, ona tili fanida tekshirish metodlari haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: metod, prinsip, eksperiment, leksika, grammatika, fonetika.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 12 oktabrdagi „Umumta'lim fanlarini bilish darajasini baholashning milliy test tizimini joriy etish to'g'risida“ gi qaroriga asosan, 2020 yil 1 dekabrdan boshlab ona tili va adabiyot (o'zbek tili va adabiyoti, rus tili va adabiyoti, qoraqalpoq tili va adabiyoti) va matematika fanlari bo'yicha milliy sertifikat berish tizimi joriy etiladi. Sertifikat berish uchun tuziladigan test savollari Xalq ta'limi vazirligi va Ta'lim sifatini nazorat qilish inspeksiyasi tomonidan ishlab chiqiladi.

O'zbekiston mustaqillikkha erishgach, ona tili fanini o'qitishga bo'lgan e'tibor yildan-yilga ortib bordi. O'tgan asrning 20-yillarda kompleks dasturlarda ona tilini o'rganish tizimi buzildi, grammatik orfografik ko'nikmalarga yetarli ahamiyat berilmadi. Savod o'rgatishda yaxlit so'z metodi tilning fonetik xususiyatlariga mos kelmadi, analitik-sintetik ishlarni ta'minlamadi, puxta to'g'ri yozuv malakalari uchun baza yaratilmadi. Hozirgi kunda fan sifatida ona tili o'qitish metodikasi o'zining tekshirish metodlari tizimi va prinsiplari shakllanib, rivojlanishning murakkab yo'lini bosib o'tmoqda.

Til materiyasiga, nutq organlarining o'sishiga, nutq malakalarining to'g'ri rivojlanishiga e'tibor berish prinsipi. Nutq til qonuniyatlariga, oz bo'lsada, e'tibor bermaslik amaliy nutq faoliyatini egallashga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, fonetik ko'nikmalarga yetarli baho berilmasa, imloviy savodxonlikka putur yetadi. Bu ta'lim prinsipi tildan olib boriladigan mashg'ulotlarda eshituv va ko'rav ko'rsatmalilagini ta'minlashni va nutq organlarini mashqlantirishni (gapirib berish, ifodali o'qishni, ichda gapirishni) talab etadi.

Til ma'nolarini (leksik grammatik morfemik sintaktik ma'nolarni) tushunish prinsipi. So'z, morfema, so'z birikmasi va gapni tushunish borliqdagi ma'lum voqeа-hodisalar o'rtasidagi bog'lanishni aniqlash demakdir. Til ma'nolarini tushunish prinsipiga amal qilishning sharti tilning hamma tomonlarini, tilga oid barcha fanlar (grammatika, leksika, fonetika, orfografiya, stilistika)ni o'zaro bog'langan holda o'rganish hisoblanadi. Masalan, morfologiyanı sintaksisiga tayangan holdagina o'rganish, o'zlashtirish mumkin, sintaksisni o'rganishda esa morfologiya suyaniladi, orfografiya fonetika, grammatika, so'z yasalishiga suyanadi va hokazo. So'zni morfemik tomonidan tahlil qilish uning ma'nosini tushunishga yordam beradi.

Tilga sezgirlikni o'stirish prinsipi. Til — juda murakkab hodisa, uning strukturasini, tizimini fahmlab olmay turib, sal bo'lsada, uning qonuniyatlarini, o'xshashliklarini o'zlashtirmay turib, uni yodda saqlab bo'lmaydi. Bola gaplashish, o'qish, eshitish bilan til materiallarini yig'adi, uning qonunlarini o'zlashtiradi. Natijada kishida tilga sezgirlik (til hodisalarini tushunish) xususiyati shakllanadi; til hodisalarini tushunmay turib savodli yozish, nutq madaniyatini egallash mumkin emas.

Nutqning ifodaliliga baho berish prinsipi. Bu prinsip til vositalarining xabar berish funksiyasini tushunish bilan bir qatorda, uning ifodalilik (uslubga oid) funksiyasini tushunishni, mazmuninigina emas, balki so'z va nutq oborotlarining, tilning boshqa badiiy-tasviriy vositalarining emotsiyonal ottenkalarini ham tushunishni ko'zda tutadi. Bu prinsipga amal qilish uchun, birinchi navbatda, badiiy adabiyotlardan, shuningdek tilning funksional-stilistik xususiyatlari aniq ifodalangan boshqa matnlardan foydalanan talab qilinadi. Bu materiallar matnning emotsiyonal va mazmun jihatdan "nozikligi"ni tushunishga yordam beradi.

Og'zaki nutqni yozma nutqdan oldin o'zlashtirish prinsipi. Bu prinsip ham kishi nutqining rivojlanganiga ta'sir etadi va til o'qitish usuliyotini tuzishda xizmat qiladi.

Fanda tekshirish metodlari ikki turga bo'linadi: 1) nazariy tekshirish metodlari; 2) empirik (tajribaga asoslangan) tekshirish metodlari. Bular tekshirish faoliyatini jarayonida birgalikda, bir-biriga uzviy bog'liq holda qo'llanadi.

Nazariy tekshirish metodlar quyidagilarda tatbiq etiladi: a) biror hodisaning metodik asosini (masalan, tekshiruvchi o'quvchilar nutqini o'stirishning qulay yo'llarini topishni maqsad qilgan bo'lsa, tafakkurning nutq bilan bog'liqligini), shuningdek, bog'liq fanlarni o'rganish, qo'yilgan gipotezani asoslash, o'qitishning muhim prinsiplarini, izlanishning asosiy yo'nalishini belgilash uchun tatbiq etiladi; b) "masala tarixi"ni o'rganish, ya'ni tanlangan mavzu yuzasidan ilgarigi tajribalarni, shuningdek, chet el maktablari tajribasini o'rganish, mavzuga taalluqli barcha adabiyotlarni o'rganish, o'rganilgan tajribani tahlil qilish, aniq-noaniq o'rinalarini, hal qilingan va hal qilinmagan tomonlarini, isbotlangan-isbotlanmagan o'rinalarini aniqlash, ilgarigi tajribalarni umumlashtirish, uni ishning hozirgi ahvoli bilan taqqoslash, hozirgi vazifalar nuqtai nazaridan baholash; v) hozirgi fanlarga oid masalalarni, bir-biriga yaqin fanlar (psixologiya, lingvistika, sotsiologiya)ning tekshirish metodlarini, katta olimlarning tekshirish ishlari tajribasini o'rganish; bu tekshirish metodi tekshirishning qulay metodlarini tanlash yoki o'zining yangi eksperimental usuliyotini yaratish va materiallarini ishlab tayyorlash maqsadida tatbiq qilinadi; g) empirik yo'l bilan olingan materialarni tahlil qilish va umumlashtirish, kuzatishlar, o'qituvchilar ish tajribasini o'rganish, eksperiment natijasini tahlil qilish va umumlashtirish, xulosalarni, amaliy tavsiyanomalarini shakllantirish; hozirgi zamon ilmiy tekshirish ishlaringin bu bosqichida ayrim mavzuga oid metodlar ham tatbiq etiladi.

Til fikrni shakllantirish va bayon qilish, taassurot, his, kechinmalarni ifodalashda muhim o'rinn tutadi. Til jamiyat a'zolarining bir-birlari bilan o'zaro aloqasi uchun xizmat qiladigan kommunikativ vositadir. Bu vosita qanchalik takomillashsa, fikrni shunchalik aniq ta'sirchan ifodalaydi. Maktabda ona tilini chuqur o'rganish zaruriyati tilning mana shu asosiy funksiyalaridan kelib chiqadi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Abdullayeva Q., Rahmonova S. Ona tili darslari (usuliy qo'llanma). Toshkent, 1999.
2. Ashrapova T., Odilova M. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent, 1984.
3. Ta'lim taraqqiyoti jurnali 7-maxsus son. Umumiyl o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi (Boshlang'ich ta'lim). Toshkent, 1999.
4. Ta'lim taraqqiyoti jurnali 1-maxsus son. Umumiyl o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi (Ona tili). Toshkent, 1999.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. "Umumta'lim fanlarini bilish darajasini baholashning milliy test tizimini joriy etish to'g'risida". Toshkent 2020 yil 12 oktabr, 646-son.

БУЮК МУТАФАККИРЛАРИМIZНИНГ ТИЛ ҲАҚИДАГИ ЎГИТЛАРИ ЖИЛОСИ

*Қорақулова Нодира Ахмадовна
Қашқадарё вилоят Нишон туман
2-умумий ўрта таълим мактаб ўқитувчisi
Телефон: +998916408969 nadinka.uz@mail.ru*

Аннотация: Ушбу мақолада буюк мутафаккирларимизнинг тил ҳақидаги ўгитлари ва уларнинг бугунги кундаги ўрни, шунингдек она тилимизга муҳаббат, садоқат туйғуларини шакллантириш баён қилинган.

Калит сўзлар: Миллат, она тил, маданий мерос, мутафаккир, Юсуф Хос Хожиб, Қутадғу билиг, Кайковус, Қобуснома, Алишер Навоий, ҳикматли сўз.

Ўзбек миллати бой маданий мерос қадриятларга эга халқдир. Аждодларимизнинг бизга қолдирган бу хазинаси биз учун жуда қимматли. Хусусан буюк мутафаккирларимизнинг асарларида илгари сурилган инсонпарварлик, илм-маърифатга интилиш, ўз тилини эъзозлаш каби ғоялар ҳозирда баркамол авлод тарбиясида таянч манбалардандир.

Маълумки, ўзликни англаш, миллый онг ва тафаккурнинг ифодаси, авлодлар ўртасидаги рухий-маънавий боғликлек тил орқали намоён бўлади. Жамики эзгу фазилатлар инсон қалбига, аввало, она алласи, она тилининг бетакрор жозибаси билан сингади. Она тили - бу миллатнинг руҳидир.

Тил инсонга инъом этилган энг олий тухфадир. Ўз миллатини қадрлайдиган ва улуғлайдиган ҳар бир фарзанд энг аввало, она тилини ва унинг тарихини мукаммал билиши лозим. Боланинг жисмоний улғайишида ва илк қадамларини ташлаб юришни ўрганишида ота-онаси уни тўғри йўл томон етаклайди, инсон баркамолликка эришишни мақсад қиласи экан, аждодлар ўгитлари уни эзгу йўлларга бошлайди.

Шарқ мутафаккирларининг, жумладан, Юсуф Хос Хожиб, Алишер Навоий кабиларнинг тил ҳақида айтган гўзал фикрлари асрлар оша ўз аҳамиятини йўқотмаган. Улар ҳар бир давр вакиллари учун янада долзарб ва қимматлидир. Бугунги кунда ҳам ёшлилар тарбиясида ҳамда маънавий юксалишида ўз тарихига ва она тилига муҳаббат қўйишида уларнинг асарларини, уларда илгари сурилган бетакрор, инкор қилиб бўлмас фикр ва қарашларни ўрганиш, таҳлил қилиш яхши натижа беради. Чунки уларнинг баркамолликка етиш йўлида фойдаси каттадир.

Жумладан, Юсуф Хос Хожибнинг "Қутадғу билиг" асари панднома асар сифатида бекиёс қийматга эга. Унда инсоннинг билими, тили, сўзлаши ҳақида жуда кўп ибратли фикрлар келтирилган. Шунингдек кишининг комилликка эришишида тилнинг фазилати ҳамда фойда, зарарлари ҳақида шундай ёзди:

Тилингни ниҳоятда эҳтиёт қилгин, бош сакланади,

Сўзингни қисқа қилгин, ёшинг узайтирилади.

Тилнинг ҳикмати кўпdir. Тилдаги ҳикматни англай олиш, ундан фойдалана билиш ҳам бир маҳоратдир. Киши айтаётган сўзининг маъносига эътибор қилиши лозим. Йўқса у туфайли азият чекиши ҳам мумкин. Чунки ҳаётда билиб-бilmай гапирадиган ва бунинг натижасида зарар кўрадиганлар оз эмас.

Сўзингга эҳтиёт бўл, бошинг кетмасин,

Тилингга эҳтиёт бўл, тишинг синмасин.

Кўп тил билган инсон кўп нарса билади. Чунки тил орқали ўша тил вакилларининг урф-одати, миллий хусусиятлари, маданияти ҳақида маълумот олиш мумкин. Бундай билимлар инсон дунёқарашининг кенгайишида муҳим восита бўлади.

"Қутадғу билиг" асари тўлалигича панднома асар ҳисобланади. Унда илгари сурилган тил, сўзлашиш одоби ҳақидаги фикрлар, айтилган насиҳатлар бугунги кун ҳаётимизда ҳам жуда катта аскотади.

Яна бир шарқ мутафаккири Кайковуснинг бизгача етиб келган адабий мероси "Қобуснома"да ҳам сўз сўзлаш санъати ва тилга эътиборли бўлиш хусусида қимматли фикрлар баён этилган. Жумладан:»Эй фарзанд, сўзининг юзин ва орқасин билғил ва уларга риоя қилғил, ҳар на сўз десанг, юзи била дегил, то сухангўй бўлғайсан. Агар сўз айтиб, сўзининг нечук эканини билмасанг, қушга ўхшайсанки, унга тўти дерлар, ул доим сўзлар,

аммо сўзнинг маъносини билмас". Тилга эрк бермай ҳар бир сўздан ўринли фойдаланиш кишидан катта маҳорат талаб қилинади.

Тил ва нутқ маданияти масалалари, шунингдек, буюк мутафаккиримиз Алишер Навоий асарларида ҳам ўз ифодасини топган унинг тил ҳақида айтган айрим фикрларини келтирамиз:" Сўзни кўнгилда пишқармагунча тилга келтирма ва ҳар неким, кўнгилда бор тилга сурма", "Тилга ихтиёrsиз- элга эътиборсиз", "Кўп демак сўзга мағрурлик ва кўп ёмак нафсга маъмурлик". Шунингдек Навоий ҳалқقا ўлимдан қутилиш сўз билан –деб, сўзга юксак баҳо беради. Жумладан:

Ҳам сўз ила элга ўлимдан нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлик тан ҳаёт.

Бундан ташқари буюк мутафаккиримиз Ҳазрат Навоий тил хусусиятлари ҳақида ҳам кўп ҳикматли сўзларни гапирганлар хусусан: "Тилнинг ихтиёрини қўлингда асрагин. Тилинг билан дилингни бир тут, тили ва дили бир кишининг айтган сўзи- бут (яъни, айтган сўзига ишонса бўлади). Гарчи тилни тийиш дилга меҳнатдир, аммо сўзни ёйиш- бошга оғатдир".

Ҳаммамизга маълумки, муқаддас китобларимиз ва қадриятларимиз, буюк аждодларимиз мероси бизни доимо гўзал хулқ эгаси бўлишга, саховат ва камтарликка чақиради. Ижтимоий ҳаётда ўз ўрнини тападиган, ватани ва миллатининг равнақи учун ҳисса қўшадиган ҳар бир ёш авлод танлаган йўлида қокилмаслиги, адашмаслиги учун ҳам бу асарларни ўқиши, теран мушоҳада қилиши ва ва уларда илгари сурилган фикрлар қаймоғини ўзластириши лозим. Зоро, улар кишини эзгулик йўли томон бошлаб, миллатига ва она тилига муҳаббат, садоқат туйғуларини шакллантиради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. И.А.Каримов. Юксак маънавият- енгилмас куч. Тошкент-2008.
2. Р.Кўнғиров ва б. Нутқ маданияти ва услубият асослари. Тошкент-1992.
3. Алишер Навоий. Ҳикматлар// Манба: " ШАРҚ" НАШРИЁТ- МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ БОШ ТАҲРИРИЯТИ.
4. Абдумурод Тиловов. Сўз ҳақида// Манба; "Сано-стандарт" нашриёти.

ЧЕТ ТИЛИНИ ЎРГАТИШДА МЕТОДИК ТАВСИЯЛАР

*Зубайда Раҳманова Раҳимбергановна
Хоразм вилояти, Қўшикўпир тумани
9-сонли мактабда немис тили фани ўқитувчиси.
Телефон: +998974573888
zubayda81rakhmanova@gmail.com*

Аннотация: Ушбу маколада ёш авлодни етук ва бареамол килиб тарбиялашда, чет тилларини ургатишда методик тавсиялар ва интерфаол усуллар хакида фикр юритилган.

Калит сўзлар: методика, интерфаол усуллар, эмотсионал, ижодий, ижтимоий, когнитив, лингвистик, инновацион методлар, технологиялар, техника, ахборот коммуникатив воситалари.

Маълумки, чет тилларини ўрганиш ва ўргатиш барча ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларқатори ватанимиз—Ўзбекистонда ҳам замон талабига айланди. Чет тилларини ўрганиш учунёшларга, қолаверса барчаюртдошларимизгаяратиб берилаётганшартшароитларўзининг ижобийнатижасини исботлаб бермоқда десак муболага бўлмайди. Нафакатчет тиллари мисолида, балки илм дунёсининг барча жабҳаларида диджитал ўзгаришлар, янгиланишлар амалга оширилмоқда. Албатта, бундай улкан бунёдкорликишларининг бошида юртбошимизнинг қўрсатган жонбозликлари, ёшларга бўлган эътибор, келажакка ишонч туйғуси ётади.

Бугун кўпчилик ота-оналар эрта ёшда чет тилларини ўрганишни фарзандларига берилган имконият деб билмоқдалар. Эрта ёшда хорижий тилларни ўрганиш болалар боғчалари, мактаблар ва бошқа таълим даргоҳларида амалга оширилади. Эрта ёшда хорижий тилларни ўргатиш жараёнида болаларга ривожланиш учун энг яхши имкониятларни яратиш мақсадида барча ресурслардан тўла фойдаланилади, бола умумий ривожланишининг эмотсионал, ижодий, ижтимоий, когнитив ва лингвистик ўлчов бирликлари шулар жумласига киради.

Бугунги тезкор ривожланаётган замонда илм-фан, техника ҳам шиддат билан ўсиб бормоқда. Ҳар бир соҳада тараққиёт илгари қадам ташламоқда. Хусусан, илм-фанда ҳам катта ўзгаришлар, сезиларли ютуқларга эришилмоқда. Ҳар бир фанни инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиб ўқувчиларга етказиб бериш бугунги кундаги таълимнинг асосий талабларидан бири ҳисобланади. Айниқса, Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг 2012-йил 13-декабрдаги ПҚ 1875-сонли қарори қабул қилингандан сўнг мамлакатимизда чет тилларни ўқитишишга, ўғанишга бўлган эътибор янада кучайди. Юртимизда чет тилларни ўқитилишида янгича боскич, янгича давр бошланди. Чет тили дарсларининг ўқитилиши жараёнида илғор педагогик технологияларни, интерфаол, инновацион усуллардан, коммуникатив-ахборот воситаларидан фойдаланиш талаб қилинмоқда. Республикаимизда чет тилининг ўқитилиши, чет тили ўқитувчиларининг билим ва кўнгилмаларини баҳолашнинг умумевропа рамкалари тавсияномалари (CEFR)га мос равишда янги усул ва талаблари ишлаб чиқилди. Унга кўра умумтаълим мактаблари ва касб-хунар коллеклари ўқувчилари учун дарслерни яратилди.

Таълим жараёнида замонавий технологиялардан фойдаланишда ўқувчилар ҳам ахборот-коммуникацион технологияларни яхши билиш ва улардан фойдалана олиши муҳим омил ҳисобланади. Чет тилини замонавий технологиялардан фойдаланиб ўргатиш ва ўрганиш энг самарадор усуллардан биридир. Бу жараёнда, жумладан: -- компютерлардан фойдаланганда ўқувчи чет тилидаги видео роликларни, намойишларни, диалогларни, кино ёки мултфилмларни ҳам кўриши ҳам эшитиши мумкин;

- чет тилидаги радио эшиттиришлар ва телевидениядаги дастурларни эшитиш ва томоша қилиш мумкин;
- анча анъанавий усул ҳисобланадиган магнитафон ва касеталардан фойдаланиш;
- СDплаерлардан фойдаланиш мумкин. Бу техник воситалардан фойдаланиш ўқувчиларнинг чет тилини ўрганишлари жараёнини қизиқарлироқ ва самаралироқ бўлишини таъминлайди. Чет тили дарсларининг ўқитилишида турли ролли, ҳаракатли ўйинлардан фойдаланиш ҳам дарсга, ҳам тил ўрганишга бўлган қизиқиши ортишига са-

баб бўлади.

Хулоса қилиб айтганда, чет тилини ўрганиш жуда муҳим. Чунки ўқувчиларни ҳар томонлама етук қилиб тарбиялашда чет тилининг аҳамияти катта.

Машхур немис олими Й.В.Гёте айтганидек: “Ким чет тилларини билмаса, у ўз тилини ҳам билмайди”. Шу сабабдан нафақат чет тили мутахассислари, балки тилга ихтисослашмаган умумий ўрта таълим мактабларида таҳсил олаётган барча бўлажак кадрлар чет тилларини ўрганиб, уларда эркин фикр алмаша олиш ғоят муҳим вазифалардан саналади. Халқимизда ҳам бир макол бор: “Тил билган эл билади”. Ҳақиқатдан ҳам, хорижий тилни билган киши кўп томонлама имконият ва устунликларга эга бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

- 1.“Чет тилларни ўқитишида инновацион методларнинг ўрни ва уларнинг услубий таҳлили”. Муаллиф: С.Мадаминов
2. “Чет тилини ўқитишида замонавий инновацион технологияларидан фойдаланиш ва унинг самарадорлиги”. Муаллиф: М.Р.Отабоева
3. <https://moluch.ru сайти>

МЕДИЦИНА ТАЪЛИМОТИДА ФРАНЦУЗ ТИЛИНИ ҚИЁСИЙ ЎРГАНИШГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

ф.ф.н. Бабаева Дилбар Хабибжановна
Самарқанд давлат медицина институти,
Самарқанд, Ўзбекистон

“Чет тилини ўрганишни янада такомиллаштириш мақсадида республикамиздаги барча таълим муассасаларида чет тилини ўраганишда янада эътиборли бўлиш, янги педагогикаларни қўллаган ҳолда амалий машғулотларни янада қизиқарлироқ ўтказишга киришди. Чет тили деганда нафақат инглиз, балки немис, француз, испан, корейс, итальян, хитой ва бошқа тиллар назарда тутилган.

Француз тилини ўрганиш муаммолари ҳакида тўхталашибган бўлсак, бу тилни рус тили билан қиёслаб ўрганиш мақсадга мувфиқдир. Демак ўқитувчи дарс жараёнида янги мавзуни тушунтириш учун она тили билан биргаликда рус тилида ҳам мисоллар ёрдамида талабаларга у ёки бу грамматик қоидалар, алоҳида сўз ва иборалар таржималарини бериши мухимдир.

Француз тилини ўзбек тили билан солиштириб, рус тили билан қиёслаб, бараварига учтилни ўрганиш имкониятига эга бўлиш мумкин.

Грамматик қоидаларни отдаги категориялар: келишиклар, род, сон, сифатларда даражалар, синтаксис жиҳатидан гап бўлаклари ва хоказоларни тушунтиришда албатта она тили билан сўнгра рус тили билан қиёслаш мақсадга мувфиқдир. От сўз туркуми мавзусини она тили билан қиёслаганда род тушунчасини тушунтириш имконияти йўқ. Шунинг учун рус тилига мурожаат қиласиз. Демак аввало рус тилида род тушунчаси сифатида мужской, женской ва средний родларининг мавжудлиги, аммо француз тилида мужской ва женской родлари мавжуд. Рус тилда отлар қўшимча ёрдамида родларга бўлиниши, женской род –а, -я қўшимчасига, мужской родда ҳар хил қўшимчаларга эга бўлиш ҳамда средний род –о, -я қўшимчалари билан тугалланиши мисоллар ёрдамида кўришимиз мумкин.

Женс.род – комната, парта, рука,

Муж.род – зал, класс, институт

Сред.род – поле, солнце, море кабилар

Француз тилида отларнинг роди билан, артикллар билан белгиланиши аниқ артикллар (articles définis) le-муж.род, la-женс.род, кўплиқда les; ноаниқ артикллар un, une кўплиқда des, албатта мисоллар билан тушунтирилади. Une chaise – la chaise, une salle – la salle кўплиқда des salles – les salles, des chaises – les chaises. Шу ўринда луғатларда отлар родини қўйидагича берилишини кўрамиз. Chaise (f), яъни féminin – жен.род, ёки tableau (m) яъни masculin муж.род, tableau (m), un tableau, le tableau. Унли билан бошланган отларда эса қисқартма артикл (иккала род учун) l' ишлатилади. Un élève – l'élève; un étudiant – l'étudiant.

Шу билан бирга унли ҳарф билан бошланган отларнинг кўплиги les élèves каби отлар [le-ze-lev], des élèves [de-ze-lev] каби талаффуз этилишини тушунтириш мухимдир. Бундан ташқари муж.роддаги шахсни, касб-хунар ёки мавқеини билдирадиган étudiant(е) каби отлар ҳақида –е қўшимчаси жен.родни билдириш, ҳамда –t ҳарфи талаффуз этилиши, муж.родда эса [e-tu-di-an]. Шунга ўхшаш бирқанча касбга доир мисолларни келтиришимиз мумкин.

Un acteur – l'acteur

Une actrice – l'actrice

Un danseur – le danseur

Une danseuse – la danseuse

Un poète – la poétesse

Une maître - le maître

Бундан ташқари турдош ва атоқли отлар (les noms communs et les noms propres). Рус тилида эса одушевленные и неодушевленные имена существительные, собствени и нари-

цательные имена существительные.

Француз тилида қатор мисоллар келтириш мумкин.

Le nom commun table (f), classe (f), livre (m)

Нарицательный имена существительные стол (муж.р), класс (муж.р), книга (жен.род)

Турдош отлар стол, синф, китоб

Le nom propre Ouzbékistan (m), Claire (f), Louvre (m)

Собствени имена существительные Узбекистан (м), Клара (ж), Лувр (м)

Атоқли отлар Ўзбекистон, Равшан (муж.р), Лувр.

MODERN AND TRADITIONAL APPROACHES OF TEACHING READING.

*Inanova Makhfuzza Zokirjon qizi
English language teacher, secondary
school # 5 in Namangan (Uzbekistan).
e-mail: article.20@mail.ru
телефон: +998913659074*

Annotation. The article reveals the features of teaching reading in English of primary school students. The author pays special attention to the methods of teaching reading in English, which can be used in primary school: he briefly describes each of the existing methods, features of its practical use, advantages and disadvantages.

Key words: reading, activity, meaning, competence, skill, language, memory

The activity in the assimilation of information in children occurs on the basis of their own views and interests, which is the main means of motivating educational activity. At the same time, it is necessary to take into account the personal individualization of students, to correlate speech actions with their real feelings, thoughts and interests.

As the lexical units accumulate, many children need visual support. It is extremely difficult to perceive speech only by ear. This is especially true for those children whose visual memory is better developed than auditory memory. That is why reading is so relevant.

Reading is one of the most important types of communicative and cognitive activity of students. This activity is aimed at extracting information from written fixed text. Reading performs various functions: it serves for the practical mastery of a foreign language, is a means of learning language and culture, a means of information and educational activities and a means of self-education. As you know, reading contributes to the development of other types of communication activities. It is reading that gives the greatest opportunities for the upbringing and all-round development of schoolchildren by means of a foreign language.

When teaching reading at the initial stage, it is important to teach the student to read correctly, that is, to teach him to vocalize graphemes, to extract thoughts, that is, to understand, evaluate, use the information of the text. These skills depend on how fast the child reads. By reading technique, we mean not only the rapid and accurate correlation of sound and letter, but also the correlation of the sound-letter link with the semantic meaning of what the child is reading. It is the high level of mastery of the reading technique that allows you to achieve the result of the reading process itself - fast and high-quality extraction of information. However, this is impossible if the student is not fluent in language, does not know how or does not reproduce sounds correctly.

So, teaching the technique of reading aloud is at the initial stage both the goal and the means of teaching reading, since it allows you to control the formation of reading mechanisms through the external form, makes it possible to strengthen the pronunciation base, which is the basis of all types of speech activity.

The formation of skills and abilities in reading is one of the most important components of the process of teaching a foreign language at all its stages. Reading refers to the receptive types of speech activity, is included in the sphere of communicative and social activities of people and provides a written form of communication in it.

The initial stage of teaching reading has as its goal the formation of students' reading technique in a foreign language and, in particular, such abilities as:

- quick establishment of sound-letter correspondences;
- correct scoring of the graphic image of the word and its correlation with the meaning, i.e. understanding / comprehension of what is read;
- reading syntagmas, combining words into certain semantic groups;
- reading at a natural pace of texts based on familiar language material;
- expressive reading of texts by ear, with the correct stress and intonation.
- quick establishment of sound-letter correspondences;
- correct scoring of the graphic image of the word and its correlation with the meaning,

i.e. understanding / comprehension of what is read;

- reading syntagmas, combining words into certain semantic groups;
- reading at a natural pace of texts based on familiar language material;
- expressive reading of texts by ear, with the correct stress and intonation.

It is possible to effectively solve the assigned tasks using modern teaching technologies that take into account the needs of younger students, their psychological age-related capabilities in organizing the learning process.

Reading as a teaching tool is used to establish sound-letter relationships, create a complex of visual speech-motor and auditory images of linguistic signs of different levels, consolidate the introduced sound material, stabilize and improve pronunciation skills, meaningfully divide the speech flow and intonation, enrich lexical stock and strengthen grammatical skills , the development of linguistic and semantic guesses, as well as a sense of language, the formation of linguistic consciousness (understanding how language material functions in speech), the development of a technique for loud and quiet reading, the development of reading mechanisms, the improvement of skills and abilities to express thoughts in oral and written form.

References:

1. Adams, M. J. (1990) Beginning to Read: Thinking and Learning About Print. Cambridge MA: MIT Press.
2. Barr, R. (1984) 'Beginning reading instruction: from debate to reformation'. In David Pearson (ed) Handbook of Reading Research. New York: Longman.
3. Bond, G. & Dykstra, R. (1967) 'The co-operative research program in first-grade reading instruction' Reading Research Quarterly 2 (4), pp 1-142
4. Cazden, C. (1992) Whole Language Plus: Essays on Literacy In The United States and New Zealand. New York: Teachers' College Press

MUQADDAS ONA TILIM!

*Irgasheva Sevara Rahmatullayevna
Surxondaryo viloyati Sho‘rchi tumani 18-maktab
ona tili va adabiyot o‘qituvchisi
Telefon: +998995478084*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek tilining keng imkoniyatlari haqida yozilgan. Bugungi kunda o‘zbek tilini rivojlantirish uchun amalga oshirilayotgan ishlar xususida keltirilgan

Kalit so‘zlar: davlat tili, til, millat, urf-odat, ilm-fan, BMT

Mustaqillik-yillarida o‘zbek tilining jamiyatimizning barcha sohalarida keng qo‘llanilayotganligi, xalqaro miqyosda kompyuter va internetda foydalanilayotgani ham ijodiy va idoraviy ish yuritishda o‘z samarasini berib kelmoqda. O‘zbek tili xalqaro miqyosda keng va faol muloqot vositasiga aylanib, uning xorijiy davlatlar rahbarlari bilan olib borilayotgan muzokara va uchrashuvlarda, yuksak darajadagi rasmiy tadbirdorda qo‘llanilayotganligi barchamizda g‘urur-ifxitox tuyg‘usimi uyg‘otadi. Nafaqat mamlakatimizda, hattoki xorijiy mamlakatlarda adabiyot va san‘at yo‘nalishida faoliyat yuritayotgan taniqli tilshunos olimlar, turkiy tillarning boyligi va xususiyatlari, jumladan, o‘zbek tilining jahon tillari orasida eng go‘zal va nafis til ekanligi, tarixiyligi bilan ajralib turishi haqida ko‘p yozganlar. Turli anjumanlarda ona tilimizning boy til ekanligi haqida odilona-xolisona fikrlar bildirganlar. Tilshunos olimlarning fikriga ko‘ra, turkiy tillar eramizning IV asrida uch guruhga bo‘lingan hamda qarluq, qipchoq, o‘g‘uz guruahlari vujudga kelgan. Bular orasida eng qadimgi yozuv tili qarluq guruhi zaminida shakllangan azaliy o‘zbek tilidir. Tarixda eng ko‘p adabiy va ilmiy asarlar ham shu tilda ijod qilingan. Lutfiy, Sakkociy, Navoiy, Bobur singari so‘z ustalari ijodi bilan bu til yanada sayqallangan va rivojlangan. Oltin O‘rdanining rasmiy va adabiy tili turk tilining Chig‘atoy lahjasи, ya’ni o‘zbek mumtoz adabiy tili bo‘lgan. Ajdod va avlodlarimizning asrlar davomida ona tilimizda samarali ijod qilib, tilni qadrlab, adabiy tilni rivojlantirib, boshqa el-ulus, millat va elatlar o‘rtasida keng mushohada qilish hamda o‘zaro muloqot o‘rnatib, til madaniyatining ta’sirchanligi va nufuzini oshirib kelganlar. Til xalqning yagona bir millat sifatida milliyligini, o‘zligini, madaniyatini ko‘rsatuvchi ko‘zgudir. Millatning borligi va birligining bosh belgisi til hisoblanadi. Shuning uchun ham biz o‘zbek tilini ona tili sifatida ulug‘laymiz, e’tirof etamiz. Davlat tilimiz O‘zbekiston Respublikasining gerbi, bayrog‘i, madhiyasi bilan bir qatorda turuvchi, qonun bilan himoyalanuvchi muqaddas timsollardan hisoblanadi.

“Har bir millatning dunyoda borlig‘ini ko‘rsatadurgan oyinayi hayoti til va adabiyotidir. Milliy tilni yo‘qotmak millat ruhini yo‘qotmakdur”. (Abdulla Avloniy). [1]. Insonlar o‘z ona tillarida o‘qishni to‘xtatar ekan, o‘sha til yo‘qolib ketish arafasiga kelib qoladi. Tillarni saqlab qolish bu o‘sha xalqning madaniyati, urf-odati, rasm-rusumlarining saqlanib qolinishini anglatadi. Chunki, xalq taqdiri til taqdiri bilan bevosita bog‘liq. Til har bir millat madaniyatining o‘zagidir. Shu sababli ham tilning saqlanishi xalq taraqqiyoti va kelajagini belgilaydi. Til xalqni birlashtiradi, tarbiyalaydi, o‘qitadi, urf-odat, an‘analarni saqlaydi. Shunday ekan, ona tilimizning xalqaro miqyosdagi obro‘-e’tiborini yuksaltirishda, uni milliy va umumbashariy tushunchalar asosida taraqqiy etgan tillar safiga qo‘sishda har birimiz tilimizga chuqr hurmat bilan yondashimiz kerak. Til – millat qiyofasining bir bo‘lagi. Dunyodagi barcha xalqlar o‘zining milliy rasmiy tiliga ega deb aytolmaymiz. Chunki bu xalqning milliy mustaqilligi bilan bog‘liq. Mutaxassislarining so‘zlariga qaraganda, bugungi kunda har ikki xtaftada bitta til yo‘qolib bormoqda. Bu o‘z navbatida o‘sha tilda so‘zlashuvchi xalqlarning yo‘qolishini anglatadi. Millatning madaniyati, milliy an‘analari, adabiyoti qanchalik boy bo‘lsa uning tili ham shunchalik so‘zga boy, go‘zal, ohangdor bo‘ladi. Tilning go‘zalligi, ma’nodosh so‘zlarning ko‘pligi, muloqot jarayonida imkoniyatning kengligi millat ma’naviyati yuksak darajada ekanligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 75-sessiyasida so‘zlagan nutqini alohida tarixiy ahamiyatga ega hodisadir. Prezident nutqida dunyodagi va mintaqadagi muammolar xususida O‘zbekistonning siyosiy yondashuvi aniq va ravshan yoritib berilgan. O‘zbekiston Prezidenti ushbu ssesiyada so‘zlagan nutqi BMT tarixida ilk marotaba mustaqil O‘zbekiston rahbari o‘zbek tilida nutq so‘zlaganligi bu juda katta tarixiy hodisadir. Hozirgi kunda o‘zbek tili hayotimizning

barcha jabhalarida davlat va jamiyat boshqaruvi, davlatlararo munosabatlar, ilm-fan, ta'limgartarbiya, tibbiyot, madaniyat va san'at sohalarida faol qo'llanilmoqda, xalqaro minbarlardan baralla yangromoqda. Taraqqiyotining bugungi yangi bosqichi milliy yuksalish davri talablaridan kelib chiqib, ona tilimizning jamiyatdagi o'rni va nufuzini oshirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, so'nggi yillarda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetining tashkil etilgani ona tilimizning tarixiy ildizlarini chuqr o'rganish, uni ilmiy asosda har tomonlama rivojlantirish va qo'llanish doirasini kengaytirish, filolog kadrlar tayyorlash

«O'zbek tili taraqqiyoti va xalqaro hamkorlik masalalari» mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya hamda «O'zbek tilshunosligining dolzarb masalalari» mavzusida respublika konferensiyasi o'tkaziladi. Bugun mamlakatning barcha hududlarida bayram keng nishonlanmoqda.

Foydalanimgan adabiyotlar:

1. "Ma'naviyat yulduzlari" (Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent, 1999)
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1995-y., 12-son
3. O'lmas Sharipova, Ibrohim Yo'ldoshev "Tilshunoslik asoslari". T - 2006

INGLIZ TILI DARSLARIDA TINGLASH QOBILIYATINI O'RGATISH TEHNIKASI.

*Mansurova Firuza Baxtiyorovna
Buxoro viloyati Vobkent tuman 11-maktab
Ingliz tili fani o'qituvchisi. Tel:+998919263040*

Annotatsiya: ushu maqolada ingliz tili darslari samaradorligini oshirishda tinglash qobiliyatini rivojlantirish va o'rgatish texnikasi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: maktab, chet tili, tinglash, eshitish, qobiliyat, dars samaradorligi.

Umumta'lim maktablarining asosiy vazifasi qilib hozirgi kunda xorijiy tillarni o'qitish metodikasi eng muhim omillardan biridir. Bu masala Respublika Xalq Ta'limi Vazirligining markazida turibdi. Umumta'lim maktablarining o'quvchilarini tarbiyalashda va ularni xorijiy tillarini mukammal bilishi uchun barcha sharoitlar mavjud. Mutaxassislar xorijiy tillarni o'qitish sohasida ulkan ishlarni bajarmoqdalar. Barcha sinflar uchun o'quv dasturlari yaratildi. Bilim, malaka, ko'nikmalarni o'quvchilarda namoyon qilish maqsadida pedagogik texnologiyalar yaratilmoqda.

Xorijiy tillarni o'qitish jarayoni aniq spetsifikani talab qiladi. Til o'rganish materiali ma'lum bir jarayonni o'zida aks ettiruvchi jarayon hisoblanadi. O'quvchilar amaliy tarzda bilim va ko'nikmalarni mustaqil amaliyotda qo'llay boshlashlarini rivojlantirish talab etadi.

Til eng muhim aloqa vositasidir, ularsiz insoniyat jamiyatining rivojlanishi va rivojlanishi mumkin emas. Davlatimizning xalqaro munosabatlari tabiat kengayishi va o'lchanishi, jamoat hayotining barcha sohalari xalqarolashishi chet el tillarini, xususan ingliz tilini amaliy va intellektual inson faoliyatiga juda muhim qiladi.

Ma'lumki, maktab ingliz tili darslarida tinglashni o'rgatish metodikasi kam rivojlangan. o'quvchilar tomonidan tinglashga e'tibor berilmaslikning asosiy sabablaridan biri, yaqin vaqtgacha tinglash oson mahorat hisoblangan. Agar og'zaki nutqni o'qitishda o'quvchilar barcha sa'y-harakatlarini nutqqa qaratish va bu qobiliyatni puxta egallashni ta'minlasa, talabalar nutqni maxsus maqsadli tayyorgarliksiz o'z-o'zidan tushunishni o'rganadilar degan fikr bor edi. Gapirish va tinglash qobiliyati ma'lum bir munosabatda bo'lsa ham, tabiiy aloqa sharoitida og'zaki nutqni tushunishni rivojlantirish uchun maxsus ishlab chiqilgan mashqlar tizimidan foydalangan holda, ularning yagona rivojlanishiga erishish mumkin. Hatto chet tilini yaxshi biladigan odamlar ham ona tilida so'zlashuvchilarning tabiiy nutqini tinglashda qiynalishadi. Psixologiya ma'lumotlari, shuningdek, tovushli nutqni idrok etish va tushunish juda murakkab aqliy faoliyat ekanligini ko'rsatadi.

Shunday qilib, tinglash nutq faoliyatining eng qiyin turlaridan biridir. Ushbu mavzuning yetarli darajada rivojlanmaganligi bizning o'quv jarayonlarimiz dolzarbligini namoyish etadi, chunki video materiallardan foydalanish ma'lumotni qabul qilish nuqtai nazaridan real aloqa sharoitlarini tinglashga o'rganish jarayonini qanchalik yaqinlashtirishga yordam beradi degan savol tug'iladi.

Chet tillarini o'qitish jarayonida videodan samarali foydalanish uchun ushu o'quv vositasining afzalliklarini ta'kidlash kerak.

Videodan foydalanish darsni hissiy va ta'sirchan qiladi;

Videodan foydalanish nutq faolligini rivojlantirishga imkon beradi, ma'lumotni oddiy vizual shaklda o'quvchilarga yetkazish imkonini beradi. Bir necha marta ko'rish paytida qiziqish pasaymasligi, aksincha o'quv materialining takrorlanishiga e'tibor berishga yordam berishi va samarali idrok etishini ta'minlash muhimdir;

Informatsion to'yinganlik;

Til vositalarining konsentratsiyasi;

Ingliz tili darslarida filmlardan foydalanish o'quv jarayoniga xilma-xillik olib keladi, o'quvchilarni faollashtirishga yordam beradi, ingliz tilini o'rganishga qiziqishni oshiradi;

O'quv jarayonida tinglash maqsad va vosita sifatida ishlaydi. Asbob sifatida undan quyidagicha foydalanish mumkin:

1. O'quv jarayonini tashkil etish usuli.
2. Til materiallarini og'zaki ravishda tanishtirish usuli.
3. Nutqiy faoliyatning boshqa turlarini o'rganish vositalari.

4. Olingan bilim, ko‘nikmalarni nazorat qilish va mustahkamlash.

Darslarda tinglashni muvaffaqiyatlari o‘rganish uchun avval haqiqiy materiallardan foydalanish kerak. O‘quvchilarlarning yoshga bog‘liq yozishmalariga, ularning intellektual va jismoniy rivojlanishiga e’tibor qaratish lozim. Matn va dialoglardan tashqari, she’rlar, qo‘shiqlar va kulgili hikoyalari ham o‘quvchilar orasida qiziqish va javob berish uchun ishlatalishi mumkin.

Darsning tuzilishida tinglash boshida ham, markaziy qismida ham, yakuniy bosqichida ham bo‘lishi mumkin. Darsning tuzilishida tinglash joyi, birinchi navbatda, o‘qituvchining o‘zi va o‘quvchilar oldiga qo‘ygan maqsadiga bog‘liq bo‘ladi. Darsning boshida tinglash amaliy yukga ega, u tovushlarni fonetik qayta ishlash va nutqni zaryadlash bo‘lishi mumkin. O‘quvchilar, go‘yo, “isiydi” va til muhitiga kirib ketishdi, shu bilan nutq apparatlarini keyingi ishlarga tayyorlashdi. Darsning o‘rtalarida tinglash faoliyatning bir turidan ikkinchisiga o‘tish vazifasini o‘tashi mumkin, shu bilan o‘quvchilarlarning grammatik va leksik ko‘nikmalarini amalda qo‘llash, shu bilan birga informatsion yuklamaga ega bo‘lish. Va dars oxirida tinglash, bizning fikrimizcha, eng samaralidir, chunki dars oxirida o‘quvchilar ishlarga to‘liq botiriladi, darsda o‘rganilgan ko‘plab elementlar ishlab chiqiladi va takrorlanadi va tinglash materialni tushunish va o‘zlashtirishni yakunlash va qondirishning bir turiga aylanishi mumkin. Tinglov nutq faoliyatining boshqa turlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ingliz tilini o‘rganishda, ayniqsa kommunikativ yo‘nalishda o‘rganishda muhim rol o‘ynaydi.

Biz ingliz tili o‘qituvchilari o‘z darslarimiz davomida mavzularga doir matnlar, qo‘shiqlar yoki diologlarni o‘quvchilarga ko‘proq qo‘yib tinglash qobiliyati orqali chet tilini o‘rganishga ahamiyat berishimiz lozim. Faqat audiolardan emas videolardan foydalanish orqali ham yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Ingliz tili darslarini ana shunday ilg‘or texnologiyalar asosida olib borish o‘quvchilarining fanga bo‘lgan qiziqishlarini orttiradi, darsda yuqori samaradorlikka erishiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Сатторов Т.Қ. Бўлажак чет тили ўқитувчисининг услубий омилкорлигини шакллантириш технологияси (инглиз тили материалида). –Т.:ТДЮИ, 2003.
2. www.ziyonet.uz
3. www.google.com

MORFEMA VA FONEMALARNING TIL O'RGATISHDA O'RNI

*Musatayeva Feruza Absattarovna
Toshkent viloyati O'rtachirchiq tumani
65-umumiyl o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Qabul qilinayotgan tilning og'zaki va yozma shakllarining lingvistik xususiyatlariiga javoban fonologiya, orfografiya va ma'nolarni qayta ishlashda o'zaro bog'liqlikniga ta'minlash uchun yetarlicha moslashuvchan o'qishni rivojlantirishning universal modeli haqida.

Kalit so'zlar: O'qishni rivojlantirish, fonemani anglash, morfemani anglash, rivojlanish disleksiysi, meta-lingvistik xabardorlik, o'zaro lingvistik

Morfemalarni bilish, so'zlar tarkibidagi eng kichik mazmunli birliklar so'zlarni o'qish ko'nikmalariga, so'z boyligiga va matnni tushunishga yordam beradi. Ammo qaysi morfemalarni o'qitishni tanlash o'qituvchilar uchun qiyin bo'lishi mumkin. Bugungi kunga qadar tadqiqotchilar o'zbekcha so'zlardagi morfemalarni tizimli ravishda tahlil qilib, qaysi biri o'qituvchilar uchun eng foydali ekanligini aniqlashmagan. Ushbu tadqiqot akademik so'zlarda morfemalarning tez-tez uehrab turishini aniqlash orqali o'qitish uchun yuqori foydali morfemalarni aniqlash uchun o'tkazildi. Bizning nutqiy tillarimizdagi so'zlarni fonemalar (tovush birligi) va morfemalar (ma'no birliklari) deb nomlanuvchi kichik qismalarga ajratish mumkin. Bular ko'proq rasmiy ravishda quyidagicha aniqlanadi: (a) fonemalar so'zga mazmunli farq qilish uchun tovushning eng kichik birligi. Masalan: mushuk so'zi uchta fonemani o'z ichiga oladi / m/ u / sh / u / k / b) morfemalar so'z tarkibidagi asosiy ma'no birliklari. Masalan: Mushuk kabi tub morfema bu o'ziga xos so'z, ammo affikslarga bo'linmaydi. Ammo bo'linadigan morfemalar (masalan: -ish, -chi, -lar) faqat asos bilan birgalikda yuzaga keladi (masalan, pishirgich).

Ushbu birliklarning har birini anglash - bu umumiy meta-lingvistik ongning o'ziga xos shaklidir, bu tilni kundalik muloqot va tushunish uchun to'g'ridan-to'g'ri ishlatilishidan farqli o'laroq, tilda aks ettirish qobiliyatidir. Odatda tilni rivojlantiradigan maktabgacha yoshdagi bolalar ham meta-lingvistik ongni namoyish etishdan oldin vaqt talab qilishi mumkin. Boshqa muhim omil - bu savodxonlikning o'zi haqida ma'lumot berishdir, chunki savodsizlik fonemalar kabi lisoniy birliklar haqida kam ma'lumotga ega bo'lishga olib keladi. Ushbu kuzatuvlarni rasmiylashtirgan meta-lingvistik rivojlanish nazariyalaridan biri quyidagi rivojlanish ketma-ketligini taklif qiladi. Dastlab lingvistik ma'lumotlar yashirin ravishda ifodalanadi. Bu odatdagi nutqiy tilni rivojlantirishning majburiy bosqichi sifatida tavsiflanadi, bu aniq xulq-atvor ko'rsatkichlarini yaratish uchun yetarli, ammo boshqa vaziyatlarni umumlashtirish uchun cheklanganlikga ega. Bolalar aniqroq bo'lishadi yoki lingvistik ma'lumotlardan ongli ravishda xabardor bo'lish, meta-lingvistik nazorat ularning ushbu ma'lumotni turli xil lingvistik xabardorlik vazifalarida boshqarish qobiliyatidan aniq. Ushbu ketma-ketlik tilning turli jihatlari (masalan, fonemalar, morfemalar, bo'g'inlar, ibora, so'zlar) uchun turli nuqtalarda bo'ladi. Tilni rivojlantirishning boshida bolalar morfemalarni o'z-o'zidan birlashtirib, so'z birikmalaridagi bo'shilqlarni to'ldirish uchun yangi so'zlar yaratadilar. So'zlarning shakllanishi morfemalarni birlashtirishning uchta asosiy lingvistik tizimidan kelib chiqadi. 1) So'zning grammatik funktsiyasini o'zgartiradigan zamon va raqam kabi ma'lumotlarni kodlash uchun so'zning grammatik funktsiyasini o'zgartiradigan morfemalar. 2) so'z ma'nosini o'zgartiradigan va sinf so'zini o'zgartirishi mumkin bo'lgan hosila morfologiylar. 3) birikma, bu erkin morfemalarni birlashtirish orqali yangi ma'no yaratadi. Tarkibiy birikma sodda tuzilishi va semantik shaffofligi tufayli yosh bolalar uchun so'zni shakllantirishning eng qulay jarayoni bo'lib tuyuladi, affiks ishlatilishi keyinchalik rivojlanish chastotasi va unumdonligi ta'sirida paydo bo'ladi. Ushbu qobiliyatni morfemalarni xabardor qilish vazifalaridan foydalangan holda ko'proq rasmiy ravishda o'rganib chiqilgan tadqiqotlarda, fonemalarni anglash bilan bog'liq holda, yashirin va aniq ishlov berish to'g'risidagi savollar paydo bo'ladi. Qo'shimcha masalan shundaki, morfemalarni anglash bo'yicha tadqiqotlar ba'zan fonemalarni anglash bo'yicha adabiyotlarning sof og'zaki vazifalaridan ko'ra, ba'zan yozma topshiriqlardan foydalananadi. Ushbu adabiyotni ko'rib chiqishda va morfemadan xabardorlikni o'qish qobiliyatidan farqlashda e'tiborga olish kerak bo'lgan muhim omil bu bo'limda faqat og'zaki topshiriqlardan foydalangan holda ko'rib

chiqiladi. Ushbu vazifa buyurtma bo'yicha egiluvchanlik va hosilalarni ishlab chiqarishni talab qildi va kundalik muloqotda leksik bo'shliqlarni to'ldirish uchun bolalarning o'z-o'zidan paydo bo'lishiga qaraganda ongli nazoratni talab qiladigan sifatida qaraldi. Ushbu ongli nazorat masalasi to'g'ridan-to'g'ri jumlalarni bajarish vazifalari talab qilinadigan aniq ishlab chiqarish turini qiyosiy qaror vazifasini bajarish bilan taqqoslashda o'rganish mumkin. Leksik bo'lмаган narsalar ishlab chiqarish vazifalarida yangi hosilalarni hosil qilish uchun ham ishlatilishi mumkin. Masalan: kimdir? bu morfemalar kombinatsiyasini tartibga soluvchi qoidalar haqida mavhum bilimga yuqori talabni yaratadi, chunki leksik bilimlarga javob bera olmaydi. Bu aniq topshiriqning qiyinligini yanada kuchaytiradi, aniqlik bilan erta maktabgacha bosqichma-bosqich rivojlanib boradi. Ushbu adabiyotda ko'proq yashirin vazifalar, morfologiya va oz sonli qo'shimchalarni kichik yoshdagи bolalar bilan o'rganish tendentsiyasi kuzatilgan, katta yoshdagи bolalar bilan aniqroq vazifalar, hosila morfologiya va kengroq qo'shimchalar qo'llanilgan. Biroq, nashr etilgan topilmalar sonining ko'payib borishi quyidagi fikrlarga yaqinlashayotganga o'xshaydi:

(a) morfemalarni anglashning turli darajalarini yashirin va aniq vazifalar yordamida ajratish mumkin,

(b) burilish morfologiyasidan xabardorlik hosil bo'lish morfologiyasidan xabardor bo'lishdan oldin paydo bo'ladi;

(c) aniq morfema to'g'risida xabardorlik o'qish boshlanishiga to'g'ri kelmasdan emas, balki maktab davomida asta-sekin rivojlanadi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Tunmer WE, Herriman ML, Nesdale AR. Metalingvistik qobiliyatlar va o'qishni boshlash. doi: 10.2307 / 747799.
2. Xulme S, Snoulling MJ. Og'zaki va yozma til o'rtasidagi interfeys: rivojlanishning buzilishi. doi: 10.1098 / rstb.2012.0395.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Позилова Сарвиноз Суннатовна
*Учительница русского языка
школы № 2 города Зарафшан*
Телефон: 93 952 25 03

Аннотация: статье описываются новые направления обучения русскому языку как иностранному, которые нашли отражение в новом поколении учебников, учебных пособий, тестов, а также в мультимедийных курсах и видеоматериалах.

Ключевые слова: методика преподавания РКИ, естественная коммуникация, языковая личность.

Современная общественно-политическая ситуация потребовала изменения парадигмы образования, связанного с изменением роли и места обучаемого в учебном процессе. Благодаря этим сместившимся акцентам в учебном процессе обучаемый более активно участвует в получении и интерпретации новых знаний, в корректировке, расширении и углублении своих знаний и представлений об окружающем мире вместе с достижением нового языка и новой языковой картины мира. Изменение лингво-когнитивного пространства обучающихся, их мотиваций, целей, интересов, интенциональных потребностей в процессе коммуникативно-когнитивной деятельности — все это относится к тем фактограмм, которые должны находить отражение в современных учебниках и учебных пособиях, а также в новой системе контроля сформированности умений и навыков в стандартах и тестах. Одним из основных требований современной лингводидактики, продиктованным запросами современного прагматико-динамического общества, является умение использовать теоретические знания на практике, т.е. необходимо находиться в русле практической направленности с самого начала обучения.

В 2010 г. вышла новая «Лингводидактическая программа по русскому языку как иностранному. Элементарный, базовый, первый сертификационный уровень» (М.: Изд-во РУДН, 2010), созданная авторским коллективом преподавателей ведущих кафедр РКИ российских вузов: МАДИ, МГУ им. М.В. Ломоносова, РУДН и С-ПбГТУ, и новые Требования («Требования по русскому языку как иностранному. I сертификационный уровень. Общее владение. Профессиональный мо- дуль». — СПб.: Златоуст, 2011), концептуально отличающиеся от предыдущих. В них включен язык специальности как естественно-научного, так и гуманитарного профиля как компонент практической направленности для обучения определенного контингента учащихся и соответствующие лексические минимумы. Второй тип программы, адресованный обучаемым, реализован в «Программе по русскому языку как иностранному, I сертификационный уровень, общее владение» (СПб.: Златоуст, 2009, 4-е изд.).

Общим и одинаково значимым для той и другой программы является описание когнитивно-коммуникативной компетенции и лингвистических средств ее реализации. В программах формируется и обосновывается определенный уровень коммуникативной компетенции по РКИ, включающий в себя описание сфер общения, ситуаций и тематики, видов речевой деятельности, требований к сформированности речевых навыков и умений, коммуникативных задач.

Таким образом, динамизм современного образовательного процесса требует постоянной корректировки и обновления нормативных материалов для различных уровней обучения русскому языку. Безусловно, особого внимания заслуживает первый уровень владения языком, поскольку освоение этого уровня дает возможность получения образования в России. Кроме того, освоив первый уровень владения языком, учащиеся должны быть готовы к естественной коммуникации, которая предусмотрена требованиями этого уровня. Целенаправленное и четко очерченное описание содержания обучения в указанных выше материалах является обоснованной базой для создания комплекса учебных пособий нового поколения. Учебник, учитывающий эти новые тенденции, является связующим звеном между обучающимся, учеником, и обучающим, учителем, он определяет роль и задачи

обучающегося при овладении материалом учебника и роль, место и цели обучающегося, его цель — формирование нового лингво-когнитивного пространства и умений решать свои проблемы средствами изучаемого языка.

В организации усвоения материала в учебнике активно используются данные нового направления в психологии — когнитивной психологии, связанной с восприятием, переработкой или интерпретацией, хранением и воспроизведением информации. Данные когнитивной психологии являются обоснованием для более разнообразного, глубокого и интересного представления материала, дающего возможность учащимся с разными когнитивными стилями лучше усваивать его и адекватно выстраивать свою систему функционально-смысовых ориентиров при порождении, восприятии и понимании речи.

1. В создании упражнений по усвоению и закреплению материала учитывалось изменение отношения к обучаемому как к активному субъекту обучения, находящемуся в партнерских отношениях с обучающим, что дает возможность активизировать деятельность обучаемого, сделать эту деятельность более целенаправленной, эффективной, с более широким включением эмоционально оценочного фактора, чтобы изучение языка приносило человеку удовольствие.

2. Изучение языка рассматривается не только как овладение определенным новым кодом, предназначенным для передачи и получения информации, процесс изучения неродного языка связывается с поведением «человека в языке», с его когнитивно-коммуникативной деятельностью на этом языке, с его способностями, возможностями и умением найти определенную стратегию поведения для решения вербальных и невербальных задач в каждой возникающей ситуации.

Все эти основные принципиальные положения нашли свое отражение в материалах нового учебника по русскому языку (авторский коллектив — преподаватели ЦМО МГУ им. М.В. Ломоносова В.Е. Антонова, И.И. Жабоклицкая, И.В. Курлова, М.М. Нахабина, А.А. Толстых).

Таким образом, направленность на подготовку к «реальной» коммуникации можно выделить как одно из основных направлений современной методики преподавания РКИ. Этой цели эффективно служат новые компьютерные технологии, а именно различные дистанционные и мультимедийные курсы. С одной стороны, это образовательные программы, такие, как, например, «Методика преподавания русского языка как иностранного». Темп современной жизни зачастую не позволяет преподавателям и учащимся надолго отрываться от рабочего процесса, поэтому создание различных дистанционных курсов повышения квалификации — императив времени. Данные программы вызывают интерес не только у российских граждан, но и у наших соотечественников, проживающих и работающих за рубежом.

Литература

1. Курлова И.В. Начинаем читать по-русски! 2-е изд. — М.: Русский язык. Курсы, 2009. [Kurlova I.V. Nachinaem chitat po-russki! 2-e izd. — M.: Russkiy yazik. Kursi, 2009.]
2. Курлова И.В. Приключения иностранцев в России. 2-е изд. — М.: Русский язык. Курсы, 2009. [Kurlovs I.V. Priklyucheniya inostrantsev v Rossii. 2-e izd. — M.: Russkiy yazik. Kursi, 2009.]

LEARNING ENGLISH THROUGH STORIES

Rahmatova Shahnoza Avazovna
Navoiy shahar 20-umumiy o'rta ta'lim
mektebi ingliz tili fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 99 7548622

Annotation: This article presents the results of a study on utilizing stories for teaching English as a foreign language to children in first, second and third grades.

Key words: Storytelling, story, reading, teaching, children

As a child, I loved sitting on my grandfather's lap while he read me stories. I remember most of them even though I am now a grandparent, too! As a child, I was blissfully unaware that, as I listened to the stories, I was also learning new words and ways in which those new words combined to communicate ideas and life lessons. A good story encourages us to turn the next page and read more. We want to find out what happens next and what the main characters do and what they say to each other. We may feel excited, sad, afraid, angry or really happy. This is because the experience of reading or listening to a story is much more likely to make us feel that we are part of the story, too. Just like in our real lives, we might love or hate different characters in the story. Perhaps we recognize ourselves or others in some of them. Perhaps we have similar problems.

Because of this natural empathy with the characters, our brains process the reading of stories differently from the way we read factual information. Our brains don't always recognize the difference between an imagined situation and a real one so the characters become 'alive' to us. What they say and do is therefore more meaningful. This is why the words and structures that relate a story's events, descriptions and conversations are processed in this deeper way. In fact, cultures all around the world have always used storytelling to pass knowledge from one generation to another. Our ancestors understood very well that this was the best way to make sure our histories and information about how to relate to others and to our world was not only understood, but remembered too. Teaching English in public elementary schools in our country is a job that has been haphazard. English in these schools can be taught by people with no English language proficiency, not to mention any language teaching background. This situation is affecting the quality of the English programs in the schools and the approach to students' learning of that foreign language. In order to make this situation a little better for a specific public school and its community, a group of student teachers decided to implement a pedagogical proposal for teaching English in the first, second and third grades. Although the fundamental purpose of the proposal was focused on teaching English in a fun and meaningful way for the children, it also included the donation to the school of all the teaching materials used in the teaching proposal and a workshop for the teachers in charge of teaching English in those grades. The proposal was called Implementation of story reading and storytelling as a teaching tool for teaching English to young learners. The main objective of the project was to use story reading and storytelling for teaching English to young learners in a fun and meaningful way. The specific objectives were as follows: to create stories based on students' interests and likes, to teach the language in context around stories, and to make foreign language learning a fun and lifelong process for the young learners. The use of storytelling in the classroom creates a good learning environment and provides meaningful and comprehensible input. Through stories, the language acquisition device is activated and it is easy for children to induce the language elements from the data provided by the stories. Reading stories aloud allows children to make connections between oral language and the print that represent that oral language. While reading aloud, the teacher should point to the word or line to emphasize those connections. The purpose of reading stories is to give students oral language input and a bridge to literacy in the new language. For reading stories in the early language stages, the teacher should first do a lot of pre-reading work which prepares the learner to be able to understand the story. This pre-reading work is focused on building up vocabulary through different kinds of activities such as games, puzzles, matching activities, songs and other sorts of activities that help students to become familiar with the new language. After reading the story aloud, the learner can be involved in a variety of post-reading

tasks and language activities which can make the story more comprehensible and move them from receptive skills (listening and reading) to productive skills (speaking and writing).

Used literature:

1. Cameron, L. (2001). Teaching languages to young learners. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Castro, M. (2002). The magic world of storytelling: Some points for reflection. PROFILE, Issues in Teachers' Professional Development
3. Rossiter, M. (2002). Narrative and stories in adult teaching and learning. (Report No. EDO-CE-02241). Washington, DC: Education Resources Information Center.

THE ROLE OF GAMES IN TEACHING ENGLISH IN PRIMARY CLASSES

*Tajibayeva Adibaxon G‘apparovna,
an English teacher of Namangan
region, Naryn district,
school # 16 Tel: 99 324 77 13*

Annotation: This article is about using interesting different interactive games in primary classes. Games help students to make and sustain the effort of learning. Games provide language practice in the various skills – speaking, writing, listening and reading. They encourage students to interact and communicate. They create a meaningful context for language use.

Keywords: games, interactive, communicative competence, memory, develop

New times require teachers to take a new approach to the problem of teaching a foreign language. Throughout my work with children, I try to use a wide variety of methods and techniques, finding them in the methodological literature or inventing them myself. I pay special attention to various games in the classroom because they are a good way to activate vocabulary, grammar, practice pronunciation, develop oral speech skills, which contributes to the formation and development of students' communicative competence. Psychologists have long proved that a small child has a well-developed long-term memory, while operational memory is much worse developed. This memorization can be facilitated by playing games and playing techniques. The game plays a significant role in teaching a foreign language. Games can be played at all stages of training. The role of the game in English lessons is huge. It is an effective teaching tool that allows you to make the learning process attractive and interesting, makes students worry and worry, and increases the motivation of children to learn English (and not only). D. B. Elkonin believes that "the game performs four most important functions for a person: a means of developing the motivational and need sphere, a means of cognition, a means of developing children's mental abilities, and a means of developing arbitrary behavior."¹ Game activity affects the development of attention, memory, thinking, imagination, and all cognitive processes. According to the goals and objectives of training, educational games used in foreign language classes can be divided into language and speech. In the classroom, I actively use language games because I consider them fundamental and most popular in teaching a foreign language. There are many variations of language games.

Grammar games: The goals of grammar games: to teach students the use of speech samples containing certain grammatical difficulties; to create a natural situation for the use of this speech sample; to develop speech activity and independence of students.

Lexical games: The goals of lexical games: to train students in the use of vocabulary in situations close to the natural environment; to activate students 'speech activity; to develop students' speech reaction; to introduce students to the combination of words.

Phonetic games: The goals of phonetic games: to train students in the pronunciation of English sounds; to teach students to read poems loudly and clearly; to develop phonetic hearing skills.

Spelling games: The goal is an exercise in writing English words. All the crossword puzzles, chain body, puzzles offered to children's spelling games. They also contribute to the consolidation of vocabulary.

Audio games: Goals: to teach students to understand the meaning of a single utterance; to teach students to highlight the main thing in the flow of information; to develop students' auditory memory. Depending on the form of conducting, there are subject, mobile, story or situational, role-playing, competition games, intellectual games (puzzles, crosswords, charades, quizzes), interaction games (communicative, interactive). According to the way games are organized, there are computers and non-computer games, written and oral games, with or without supports, simulation and creative games, etc. According to the number of participants, the games are divided into individual, pair, group, team and collective. The stage of the lesson where a particular form of play is used depends on its purpose. Lexical — after the introduction of new lexical material or even for its introduction. There are many games, and I don't think you should

¹ Elkonin D.B. Psixologiya igri. M., 1978.

describe them in detail. Each teacher has in his piggy Bank a certain set of game techniques for activating vocabulary and grammatical structures. I consider speech (creative) educational games to be the crown of game activity in the classroom, since they use all the skills developed in previous games. The goals of these games: to teach students the ability to express thoughts in their logical sequence; to teach students to practically and creatively apply the acquired speech skills; to train students in speech reaction in the communication process.

Thus, games in the educational process have great opportunities for further formation and activation of students ' skills and abilities of creative thinking and cognitive activity. Play is a way for children to learn about the world in which they live and which they are called to change. Using games in a lesson as part of teaching and learning helps to create positivity around the lesson, motivating students with their participation and creating a positive attitude towards learning. Games can also create a positive memory and experience of learning for students in the classroom.

References:

1. Elkonin D.B. Psixologiya igri. M., 1978.
2. Ersoz, A. (2000) Six Games for the EFL/ESL Classroom in The Internet TESL Journal, Vol. VI, No.6.
3. Carrier, Michael and The Centre for British Teachers(1980).Take 5.Games and activities for the Language Learner(2d. ed.)London: Nelson.

HOW TO IMPROVE SPEAKING SKILL

*Avalboyev Abror Abdumannonovich
Jizzax viloyati Sh.Rashidov tumani
XTBga qarashli 5 mакtab
+998 88 295 50 18*

Annotation: This article presents some of appropriate solutions to overcome the weakness in speaking skill, such as practicing speaking English inside and outside the classroom effectively, using the modern social media to communicate in English and to express the students feelings and needs.

Key Words: Speaking skill , EFL , communication skills , fluency.

Many students master the finer points of English grammar, but find themselves at a loss when it comes to actually having a conversation with native speakers. In reality, the only way to develop fluency in another language is through huge amounts of listening and speaking. The following are a few tips for improving your English speaking skills.

1. Speak, speak, speak!

Be confident and speak as often as possible, to as many people as you possibly can! Don't be shy to make mistakes! The more you practice, the better and more confident you will become in your pronunciation and vocabulary. Remember, speaking is a skill, like learning a musical instrument or new sport — the only way you can get good is to actually do it!

2. Read Aloud

Read the newspaper or a magazine out loud to yourself. You can even find a script from your favorite TV show and act it out! This is a great way to practice pronunciation, as you can concentrate on how your English sounds without worrying about sentence structure or grammar.

3. Record your practice conversations

After a conversation is over, take a moment to reflect: How did it go? How much do you think you understood? How comfortable did you feel with the subject matter? Did you encounter any unknown words? The mere act of thinking about it in this way will increase your confidence the next time you speak (and give you targeted things to work on, such as, vocabulary you didn't understand).

4. Find an English-speaking conversation partner

It's important to find a partner to practice with, ideally a native English speaker. If you live around English speakers try incorporating informal conversations into your daily life. If that isn't an option, consider hiring a private tutor you can meet online via tools like Skype or Google Hangouts.

5. Don't forget to use technology

A smartphone can be a powerful tool for learning languages. It can help you find reading material, converse with tutors, or even record yourself speaking!

There are some apps that can even help you to find a partner online: We suggest you try the App "Lingo Blabla." You can easily find a conversation partner with just one click. Call and start talking in English anytime, anywhere. And, it's totally free!

Used literature:

1. Bailey, K.M. (2005). Practical English Language Teaching: Speaking. New York: McGraw-Hill.
2. Faculty of Arts, (2004).Undergraduate catalog. Nakhon Pathom, Thailand: Silpakorn University Press.
3. Goh, C. (2007). Teaching speaking in the language classroom. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre.
4. Noon-ura, S. (2008). Teaching Listening Speaking Skills to Thai Students with Low English Proficiency. Asian EFL Journal. 10(4). 173-192

PARALINGUISTICS AND ITS SPECIAL TYPES

UzSWLU Department of General Linguistics
Senior teacher Yuldashev F.K.
Yuldashev_62@inbox.ru
+99897 7761807

Annotation: The article also notes the importance of paralysis in the emergence of phraseology. The study of the article focuses on the essence and content of phraseological phenomena, which are formed on the basis of extrathaway means.

Key words: extra linguistic, paralinguistic, phraseology, aphorism, phrase, component, lexeme.

Paralingusitcs examines mental body movements such as gestures and facial expressions that occur in speech. Paralinguistics plays an important role in communication interactions, in communication. If the speech is conveyed to the listener without the help of these tools, the idea will not have much effect. The message that can be told is like dry information. Every idea has to be appealing, attractive, and demanding. These are the aspects of paralinguistics that make and enliven speech. Linguist IB Golub puts paralinguist tools in the development of speech sensibility in addition to visual representations of language. Anyone can express his / her opinion easily and freely with these tools. As far as we know, gestures are a long way ahead of language in public development. Even gestures have been used as the main source of speech and expression. More precisely, gestures are the product of a person's longevity. Therefore, there is no interpreter of gestures. This was reported by V.N. Helia says, "Paralinguistics not only serves to unlock the meaning of the word, but they also have the ability to appeal to the listener."

As you can see, the gestures are in harmony with the meaning of the word. Accordingly, the speech is impressive. Consequently, the sensitivity of the speech is not limited to the visual means of the language, but also the paralysis means that the thought is attractive. Indeed, any attraction, sensitivity, or figurativeness of speech arises from these movements. Paralinguistic tools, however, can also be effective in their own sense.

In this article, we will try to explore the formation of gestures and phrases of the gesture type. Paralinguistics is also very close to the phraseological units in terms of their formation, structure and essence. The proximity is that paralinguistics is also an unfavorable phenomenon that is meaningful on the basis of resilience. It is also desirable to include paralysis in conditional linguistic events. Although they do not have a sound structure, they have a semantics of meaning and are also important in their understanding of language. Gestures are also similar to phraseological expressions that give an image, a visual and affective expression to any idea.

By the way, we are also unable to call the phraseology a phenomenon that is quite different from paralinguistic means, or more precisely, paralysis. Because in the formation of phraseology, there is a lot of use of paralysis in the language units as well as paralysis. Who knows, maybe scientists who are interested in this field will end it. When we looked at the literature that was relevant to our work, we did not find any sources that differentiate between phrases and paralysis. However, it has become clear that paralysis is of paramount importance in the emergence of phraseology.

Therefore, the study of this article focuses on the essence and content of phraseological phenomena formed on the basis of extra way means. As mentioned earlier, paralingvistics1 is a phraseological unit with its texture in terms of formation, structure, and meaning. Accordingly, both are linguistic phenomena that must be studied separately. In general linguistics, the phenomenon of paralysis is referred to as phraseological aphorisms. This attitude is consistent with the nature of gestures. However, not all of them are in the form of a phrase. For example, eyebrow combinations are currently a paralyzing agent. The first part of the compound is used in its original form and the second part is used in the literal sense. Only the gestures that are in this structure can be described as framed. Compare it to the shoulder, the eye, the head, the neck, the brow.

However, gestures such as lip twitching, eyelids, shoulder movements, bruising, bruising, and shaking of the head cannot be added to phrases. Because both word components in these

combinations retain their original meaning. It should be noted that these gestures are very close to the word combinations. Word combinations are free combinations. So, how to distinguish gestures from word combinations. First, gestures are nonverbal means. Vocabulary is based on lexeme rather than thought. Second, gestures are able to keep up with the text requirements. They are based on the metaphor of how words are translated. For example, there were old women who lived in the immediate neighborhoods (Cholpon. "Night and day"). Those who have not reached the age of maturity, do not let anyone clap their pussy ("Turkistan"). The meaning of phraseology (phraseological meaning) is based on the literal meaning of the word components in the expressions: licking the snake - cunning, reverse - angry, like a loaf of bread. Paralyzing means, ie gestures, are mostly actions and situations. More precisely, they are given only in literary texts. Consequently, the place of paralysis is a dialogic speech. Analysis of the research shows that gestures are mostly made up of words and phrases that are used in the correct sense. While all word components in phraseology are based on displacement, gestures can only mean one word. Compare: brush his shoulders, shave his head, shake hands. Such gestures make up our language. But in any case, the gestures are very close to the phraseological units.

In conclusion, it is important to note that phraseology is a multitude of language-based languages -that are stabilized, and gestures are expressions that are conditional upon the textual requirement. Realization of both is based on extrinsic means. In this respect, they look very similar.

References:

1. Nurmonov N. A. O'zbek tilining paralingvistik vositalari. Andijon. 1980 yil.
2. Abdullayev A. O'zbek tilida ekspressivlik ifodalananishining sintaktik usuli. Toshkent, 1987 yil. 83-86 – betlar.
3. Begmatov E. Hozirgi o'zbek adabiy tilining leksik qatlamlari. Toshkent. Fan. 199 bet.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗА ОДИНЦОВОЙ

Шашкова Влада Геннадьевна
студентка 3-курса педагогического факультета
+998975054177
a34b4vlada@gmail.com

Аннотация: В статье исследуются психологические особенности образа Одинцовой. Даётся анализ специальной литературы и подчёркивается актуальность темы. Рассматриваются вопросы нигилизма.

Ключевые слова: психологические особенности, психологические характеристики, семья, любовь, образ, одиночество, анализ произведения.

Abstract: The article examines the psychological characteristics of the image of Madame Odintsova. The analysis of special literature is given and the relevance of the topic is emphasized. Questions of nihilism are considered.

Key words: psychological characteristics, family, love, image, loneliness, analysis of the work.

Иван Сергеевич Тургенев – один из писателей – романистов XIX века. Его произведения «Рудин», «Дворянское гнездо», «Отцы и дети», «Накануне», «Новь» являются свидетелями и, в то же время, документом творческой эволюции Тургенева.

Широкое развитие у И.С.Тургенева получили женские образы. Мы знакомы с Натальей Ласунской, Лизой Калитиной, а также с Анной Сергеевной Одинцовой, её образ, рассмотренный в романе «Отцы и дети», вызывает в нас чаще всего противоречивые чувства.

Она сильно отличается от других героинь и стоит словно «особняком» от них. Возникает вопрос, почему это так. Виновата ли её холодность. Равнодушные или неумение любить? Хотя, в конце концов, Одинцова приходит в согласие с самой собой.

Впервые. С именем этой героини мы знакомимся в VIII главе, узнаём о ней из уст гостя Кукшиной, которая считает её «женщиной хорошенёй, но с достаточно неопределённой репутацией». «Аркадий оглянулся и увидел женщину высокого роста, в чёрном платье... Она поразила его достоинством своей осанки. Обнажённые её руки красиво лежали вдоль стройного стана, красиво падали с блестящих волос на покатые плечи лёгкие ветки фуксий; спокойно и умно, именно спокойно, а не задумчиво. Глядели светлые глаза из-под немного нависшего белого лба, и губы улыбались едва заметно улыбкой».

Перед нами выступает высокая, красивая, статная дама двадцати девяти лет от роду, когда-то вышедшая замуж за чудака-ипохондрика, не любя его. А теперь свободная женщина-вдова. Но она при всём этом благодарна ему за то, что он взял их с сестрой к себе после смерти их родителей. В знак благодарности после его смерти она носит траур по нему.

Также она спокойная, рассудительная женщина. Скажете «светская львица»? Скорее, нет. Просто она чувствует себя в любом обществе уверенно – то бы это было деревенское общество, то ли петербургское. Уже с первых мгновений знакомства с ней в воображении рисуется женщина строгая и равнодушная, решительная и безразличная ко всему, уравновешенная и бесчувственная.

Когда Базаров увидел её, он сразу же заинтересовался ей (хоть сам себе в этом и не признался). Начались встречи, прогулки, разговоры. Казалось бы, Одинцова должна была испытывать к Базарову хоть что-то: интерес, симпатию, уважение. Но... «Он занимал её, она много о нём думала. В его отсутствии она не скучала, не ждала его, но его появление тотчас оживляло её». Этот человек для Анны Сергеевны был скорее игрушкой, развлечением, избавлением от скуки. Жестоко, но ведь так оно и есть.

Всё легко и просто, лаконично и ясно. Но это лишь на первый взгляд. Краткими репликами, сценами, словами Тургенев даёт общую характеристику нашей героине, раскрывает её суть, указывает на её роль в судьбе героя.

Одинцова лучше проявляет себя не в отношениях с сестрой, а с Базаровым. Ведь именно их отношения должны быть в центре нашего внимания. Пусть не на протяжении всего

романа, лишь во второй его части, но Тургенев всё-таки не зря показывает эту любовную коллизию: постепенное сближение героев, объяснение Базарова в любви, смерть Базарова и новое замужество геройни.

Самые точные и меткие психологические характеристики главной героине даёт именно Базаров: «тёртый калач», «первый сорт», «баба с мозгом», «нрав спокойный и холодный». А также автор: «Анна Сергеевна была довольно странное существо. Не имея никаких предрассудков, не имея даже никаких сильных верований, она не перед чем не уступала и никуда не шла. Она многое ясно видела, многое её занимало, и ничто не удовлетворяло её вполне; да она едва ли не желала полного удовлетворения. Её ум был пытлив и равнодушен в одно и то же время, и сомнения никогда и не утихали до забывчивости и никогда не дорастали до тревоги».

С начала нужно согласиться с мыслями Базарова, ведь на протяжении всего романа Анна Сергеевна подтверждает его слова. Она, общаясь с сестрой, с Аркадием, с Базаровым, ничем не выдаёт своих чувств, умно и умело ведёт беседу, стараясь как можно больше узнать о собеседнике. Познав все горести жизни, побывав замужем, Одинцова уже знает, чего конкретно хочет от этого мира: жить спокойно, ни во что не вмешиваясь, никого не впуская в свою жизнь.

Одинцова не умела жить, любить жизнь, не умела сочувствовать и чувствовать, ей суждено было всегда быть одной, одинокой. Даже происходящее её фамилии говорит об одиночестве – Одинцова – один, одна, одинокая. Геройня не жила, а существовала. Как она сама говорила: «нет во мне желания, охоты жить...».

Образ Анны Одинцовой помог Тургеневу лучше раскрыть образ Базарова, показать глубину его души, скрытую под маской нигилизма.

Одинцова так и не поняла, что её неумение любить, дарить тепло, страдать, чувствовать – это тоже по-своему нигилизм.

Геройня достойна жалости, потому что она никогда не познает в этой жизни любви, тепла объятий, нежности любящих глаз, не узнает, что есть в этом мире счастье, ради которого стоит жить и страдать.

«Природа, любовь и женщина в «Отцах и детях» - посвящена анализу образа Анны Одинцовой.

Литература

1. Тургенев И.С. роман «Отцы и дети». М.: «Детская литература». 1975. 240 с.
2. Овчарова Р.В., Уманский С.В. учебное пособие «Психология личности». Курган – 2010. – 237 с.

ONA TILI O'QUV LUG'ATLARI TARIXI

*Eshmurodovna Dilnoza Shavkatovna
Zarafshon shahar 3-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel:90-618-33-89
e-mail:dilnoza@mail.ru*

Annotatsiya: maqlada o'zbek lug'atchiligi tarixi, lug'at tarixi, lug'atshunoslik va uning taraqqiyoti haqida ba'zi fikr-mulohazalar berilgan. Lug'at o'quvchining fikrini kengaytiruvchi vosita ekani ta'kidlangan

Kalit so'zlar: lug'atchilikning tadriji, tarjima lug'atlari, lingvistik lug'atlar qomusiy lug'atlar, ta'limi o'quv lug'atlari

Lug'at – bu ma'lum bir til so'zlarining muayyan bir maqsad, mavzu ostida jamlangan yig'indisi bo'lib, so'zlarni to'g'ri yozishda, ma'nosini, etimologiyasini aniqlashda, tarkibini tahlil qilishda, jumla tuzishda, biror tushuncha haqida qo'shimcha ma'lumot olishda lug'atlar yordamga keladi. Lug'atlar o'quvchining fikrlash qobiliyatini kengaytiradi, fanning turli sohalari, texnika, san'at, adabiyot, nutq madaniyatini egallashda, milliy madaniyatni o'zlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Lug'atchilikning tadrijiy taraqqiyoti haqida gap ketar ekan, ko'p o'rinnarda tarjima lug'atlari – lingvistik lug'atlar – qomusiy lug'atlar – ta'limi o'quv lug'atlari – elektron lug'atlar ketma-ketligi keltiriladi. Aslida, jahon tilshunosligida lug'atchilik tarixi yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar lug'atlarning ilk ko'rinishlari ta'limi maqsadlarda yaratilgan degan xulosaga olib kelmoqda.¹

Lug'atlar ilmiy lingvistik adabiyotlar ichida tillar aro munosabatni ta'minlash, tilning grammatik qurilishini tadqiq qilish, til me'yorlarini belgilash, jamiyat a'zolarining milliy tafakkuri, nutq boyligini o'stirish, ijtimoiy-siyosiy ongni shakllantirish, shuningdek, ta'lim samaradorligini oshirishdagi beباho xizmati bilan alohida ajralib turadi. Barcha fanlarda bo'lgani kabi o'zbek lug'atchiligi fanining ham o'z ibtidosi, tadrijiy taraqqiyot bosqichlari mavjud bo'lib, bu borada qator ishlar amalga oshirilgan. Bevosita o'quv lug'atchiligi haqida gapirishdan oldin o'zbek lug'atchiligi tarixi va bu borada amalga oshirilgan ishlar xususida qisqacha to'xtalib o'tamiz.

O'zbek leksikografiyasining tarixi Mahmud Koshg'ariyning XI asrda yaratilgan mashhur «Devonu lug'otit turk» asari bilan boshlangan. Ushbu lug'at faqat so'zlar va ularning ma'nolarini tavsiflab qolmasdan, turkiy xalkdar tarixi, urf-odatlari, geografik joylashuvi kabi keng ma'lumotlarni ham qamrab olgan. Shu bilan birga, u dastlabki ikki tilli (turkiycha-arabcha), izohli lug'atlardandir. Yana bir yurtdoshimiz Mahmud Zamahshariy o'zining «Asos ul-balogs'a» asari va «Muqaddimat ul-adab» (XII asr) deb nomlangan to'rt tilli (arab, fors, o'zbek, mo'g'ul) lug'ati bilan ham amaliy, ham nazariy leksikografiya rivojiga katta hissa qo'shdi. XIII asrda esa «At-tuhfatuz-zakiyati fil-lug'atit-turkiya» deb nomlangan noyob lug'atlardan biri yaratildi. Alisher Navoiy ijodiga bo'lgan katta qiziqish XV asrdan keyingi davrda buyuk shoir asarlari tili, umuman eski o'zbek tili bilan bog'liq bir qancha lug'atlarining yaratilishiga sabab bo'ldi: Tole Imoni Hiraviyning «Badoye ul-lug'at» (XV asr) nomli chig'atoycha-forscha lug'ati, «Abushqa» nomi bilan mashhur bo'lgan chig'atoycha-turkcha izohli lug'at (XVI asr, Turkiya), Muhammad Yoqub Chingiyning «Kelurnoma» deb nomlangan o'zbekcha-forscha lug'ati (XVII asr), Muhammad Rizo Hoksorning «Muntahab ul-lug'ot» nomli izohli lug'ati (XVIII asr), Mirzo Mahdiyxonning «Sangloh» nomli chig'atoycha-forscha lug'ati (XVIII asr), Sulaymon Buxoriyning «Lug'ati chig'atoiy va turki usmoniy» (XIX asr) kabi va boshqa lug'atlar shu jumladandir. Sharqshunoslik va turkiyshunoslik fanlarining rivojlanishi tufayli an'anaviy lug'atchilik bilan bir qatorda XIX asr 2-yarmidan yangicha yo'nalishdagi o'nlab ruscha-o'zbekcha, o'zbekcha-ruscha va umuman turkiy tillar leksikasini izohlovchi lug'atlar ham paydo bo'la boshladi. Bu jihatdan L.Z.Budagovning 2 jildli «Справнителный словарь турецко-татарских наречий» («Turkiy lahjalarning qiyosiy lug'ati», SPb., 1869-71), V.V. Radlovning 4 jildli «Опыт словаря тюркских наречий» («Turkiy lahjalar lug'ati tajribasi», SPb., 1893-1911), V.P.Nalivkin va

¹ П.Н.Денисов. Об универсальной структуре словарной статьи. – В.кн.: Актуальные проблемы учебной лексикографии. Сост. В.А.Редкин. М., «Русский язык», 1997., 320 с. - С-208.

M.Nalivkinalarning 1884-1912-yillarda bir necha marta nashr etilgan «Русско-сартовский и сартовско-русский словарь» («Ruscha-sartcha va sartcha-ruscha lug‘at») kabi lug‘atlar diqqatga sazovordir.

O‘zbek lug‘atchiligi tarixida XX asr alohida o‘rin tutadi. Bu davrda turli maqsadlarni ko‘zda tutgan ko‘plab terminologik lug‘atlar, o‘quv va imlo lug‘atlari, ikki va uch tilli so‘zlashgichlar yaratildi. Bunda, ayniqsa, ruscha-o‘zbekcha va o‘zbekcha-ruscha, shuningdek, o‘zbek tilini boshqa yevropa va xorijiy sharq tillari bilan qiyoslab o‘rganishga mo‘ljallangan lug‘atlar alohida o‘rin tutadi. Ularning eng muhimlari sifatida Y.D. Polivanovning «Qisqacha ruscha-o‘zbekcha lug‘ati» (Toshkent-Moskva, 1926), Ashurali Zohiriyning 2 jildli «Ruscha-o‘zbekcha mukammal lug‘ati» (34 ming so‘z; Toshkent, 1927-28), K.K.Yudaxinining «Qisqacha o‘zbekcha-ruscha lug‘ati» (arab grafikasida; Toshkent, 1927), U.Ahmadjonov va B.Ilyosovning «O‘zbekcha-ruscha lug‘ati» (lotin grafikasida; Toshkent, 1931), S.Rahmatiy va Abdulla Qodiriylarning «Ruscha-o‘zbekcha to‘la so‘zlik» (2-jild, 34 ming so‘z; Toshkent-Qozon, 1934; lug‘atning 1-jildi nashr etilmay qolgan), V.V.Reshetovning «Qisqacha o‘zbekcha-ruscha lug‘ati» (Toshkent, 1935) kabilarni ko‘rsatish mumkin. 40-yillarning boshlarida 17 mingso‘zli «O‘zbekcha-ruscha lug‘at» (Toshkent, 1941) va 30 ming so‘zli «Ruscha-o‘zbekcha lug‘at» (Toshkent, 1942) yaratildi va nashr etildi. Prof.T.N.Qori-Niyoziy va prof. A.K.Borovkovlar tahriri ostida tayyorlangan ushbu lug‘atlar so‘zligining tarkibi jihatidan ham, lug‘at maqolalarining to‘laligi jihatidan ham avval nashr etilgan lug‘atlardan ancha mukammal edi.

Foydalilanigan Adabiyotlar:

1. O.Shukurov, B.Boymatova “O‘zbek tilining ma’nodosi so‘zlar o‘quv lug‘ati” T.:”Yangi asr avlod” 2007-2009.
2. Ona tili. Qomus. (Maktab o‘quvchilari uchun) «Yangi asr avlod» nashriyoti. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2010- yil
3. S.Boboyev “O‘zbek tili morfologiyasi formalizasiyasi” Buxoro, 2010
4. T.Nafasov, V.Nafasova. “O‘zbek tilining talaffuzdosh so‘zlar o‘quv lug‘ati” T.:”Yangi asr avlod” 2008.

KELISHIK SHAKLLARI. KELISHIKLAR MAVZUSINING O'RGANILISHI YUZASIDAN MULOHAZALAR

*Mallayeva Ra'noxon Odilovna
Namangan viloyati Norin tuman
XTBga qarashli 44-umumiy o'rta ta'lif
maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon nomeri :+998 94 302 09 52*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kelishiklar, ularning munosabat shakllari, kelishiklar mavzusining o'rganilishi yuzasidan mulohazalar bayon etiladi

Kalit so'zlar, kelishik, egalik, kesimlik qo'shimchalari, turlanish, morfologik vositalar, sinonimik uslubiyat

Bugungi tilshunoslik lingvistika deb ham yuritiladi. Lingvistikating eng yirik sohalaridan biri grammatikadir. Grammatika ikki qismdan iboratdir. 1.Morfologiya.2.Sintaksis

Tilshunoslikning eng yirik bo'limlaridan biri morfologiya bo'limi hisoblanadi. Morfologiyada so'z turkumlari, grammatik ma'no, grammatik shakllar o'rganiladi.

Egalik va kelishik shakllari bilan o'zgarish xususiyatiga ega bo'lgan so'zlar ismlar hisoblanadi. Demak, ismlarga ot, sifat, son, olmosh, harakat nomi, sifatdosh, taqlid so'zlar kiradi. Bularidan sifat va son qachon bu qo'shimchalarni qabul qiladi. O'quvchilarga ham alohida tushuntirib o'tish zarurki, bu so'z turkumlari otlashganda egalik, kelishik, ko'plik qo'shimchalarini qabul qiladi.

Kelishiklar ismlarni boshqa so'zlar bilan tobe munosabatda bog'laydi. Egalik shakllari esa predmetning uch shaxsdan biriga qarashli ekanini ifoda etuvchi shakllar tizimidir. Kesimlik qo'shimchalarini kesim sifatida shakllantiruvchi vositalardir

Kelishiklar haqida so'z borganda uning bir jihatiga e'tibor qaratmoq lozim. U so'zlarni bir-biriga grammatik jihatdan bog'lab, uni gap holda shakllantiradigan asosiy vositalardan biridir. Kelishiklarsiz gap hosil qilish mushkul. Masalan, Onam men aytgan gaplari doimo yod saqlayman. Bu gap grammatik jihatdan shakllandimi? Albatta, yo'q. Bu shakl gapda kelishik qo'shimchalarini ishlatilmagan shakli. Biz endi bu gapdagi so'zlarni kelishiklar bilan shakllantirib, mantiqiy va grammatik shallangan gapga aylantiramiz. Onamning menga aytgan gaplarini doimo yoddan saqlayman. Ko'rdingizmi, kelishiksiz gap qanday bo'lishini. Demak kelishiklar gapdagi so'zlarning ko'rkmam libosidir.

Dehqonning uyi kuysin, ho'kizi yo'qolmasin (Abdulla Qahhor. O'g'ri. 76-bet). Bu jumlada kelishik qo'shimchalaridan - ning qaratqich kelishigi qo'shimchasi qatnashgan. Uydan bu qo'shiqni kuylangancha dala hovliga yetib oldim. Ushbu gapda kelishiklardan - dan chiqish kelishigi qatnashgan bo'lib, u gapda hol vazifasida, - ni tushum kelishigi qo'shimchasini olgan so'z vositasiz to'ldiruvchi vazifasida, - ga jonalish kelishigi qo'shimchagini olgan so'z o'rinni holi vazifasida kelyapti.

Ba'zi so'zlarda kelishik, egalik, qo'shimchalari ajralmas holatga kelib, yaxlitlanib qolgan.

Masalan : Haydar ota uni dabdurustdan tanimadi (Abdulla Qahhor. Asror bobo. 94-bet). Bu gapda kelishik shakllari - ni, ko'pchlik dabdurustdan so'zidagi - danni ham qo'shib hisoblaydi, lekin bu yerda - dan ravish tarkibiga o'tib ketgan.

Fotima Zuhra bilan birga yurgan totli kunlarini beixtiyor esladi (Abdulla Qahhor. Nurli cho'qqilar. 107-bet). Bu misolda kelishik shakllari - ni, agar o'quvchi birga so'zidagi - ga qo'shimchasini ham kelishik shakllariga kirlitsa, mutlaqo adashadi, chunki birga so'zidagi - ga ravish tarkibida ajralmas holatga kelgan

Turlanish ismlarning egalik qo'shimchalari bilan shaxs va sonda o'zgarishidir.

Qaratqich kelishigi qo'shimchasi - ning belgili va belgisiz shaklda keladi va gapda doimo qaratqich aniqlovchi vazifasini bajaradi. Nilufarning singlisi bu voqeadan umuman xabarsiz edi. Bu gapda - ning qaratqich kelishigi qo'shimchagini olgan so'z qaratqich aniqlovchi vazifasida kelgan.

Tushum kelishigi - ni qo'shimchasi ham belgili va belgisiz shaklda keladi. Masalan, Anvar va Ra'noni bu holatda hech ko'rmagan edim. (Abdulla Qodiriy "Mehrobdan chayon" 167-bet). - ni tushum kelishigini olgan so'bu gapda vositasiz to'ldiruvchi vazifasida kelgan. Belgili va belgisiz

tushum kelishigidagi so‘z gapda doimo vositasiz to‘ldiruvchi bo‘lib keladi.

Jo‘nalish kelishigi - ga, - ka, - qa, o‘rin-payt kelishigi - da, chiqish kelishigi - dan shaklidagi so‘zlar gapda vositali to‘ldiruvchi yoki hol vazifasida keladi. So‘roqlariga qarab, vositali to‘ldiruvchi yoki holga ajratishimiz mumkin. Masalan, Insonda hamma narsa go‘zal bo‘lmog‘i kerak. Ushbu gapda - da o‘rin - payt kelishigidagi so‘z vositali to‘ldiruvchi vazifasida kelgan, chunki kimda so‘rog‘iga javob bo‘lmoqda. Urushdan qaytmadi ikkita akam. (Rasul Hamzatov “Kenja nevaram Shahrizodga”). Bu misralarda - dan chiqish kelishigi qo‘srimchasiidagi so‘z o‘rin holi vazifasida kelyapti, chunki qayerdan so‘rog‘iga javob bo‘lmoqda.

Kelishiklar mavzusini o‘rgatishda tushunishi qiyinroq o‘quvchilarga qo‘srimcha topshiriqlar berib, hayotiy misollar orqali ma’lumotlar berilsa, yoki mavzuni so‘rashda faqat quruq yodlatilgan qoida uchungina baho qo‘yavermay, mavzuning tub mohiyatini o‘quvchiga tushuntirib borish, ko‘proq mavzu yuzasidan mustaqil gaplab tuzdirib, ular tahviliga alohida e’tibor qaratish kerak. O‘quvchining har bir bajargan topshirig‘ini nazardan chetda qoldirmay, uni izohlab, fikrmulohazalar bildirilsa, kelajagimiz egalarining fanga bo‘lgan qiziqishlari yanada ortib boraveradi.

Foydalilaniladigan adabiyotlar :

1. N Mahmudov, A. Nurmonov, A. Sobirov. Ona tili. Umumta’lim maktabilarining 7-sinfi uchun darslik. “Ma’naviyat”. Toshkent. 2010.
2. Abdulla Qahhor. Anor. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent. 2016.
3. Said Ahmad. Ufq. Trilogiya. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 1980.

DEVELOPING COMMUNICATIVE SKILLS WITH ROLE-PLAYING STRATEGY

Mannonova Shahnoza Inomjonovna
english teacher
Toshkent city academic lyceum
tel:90-589-45-20
e-mail:mannonova@mail.ru

Annotation: In this article the significance of roleplaying as an effective teaching strategy and hands-on way of practicing the language is discussed.

Key words: roleplaying, recipient, communication skills, involvement, ersonality.

Role-playing is a teaching strategy that fits within the social family of models. These strategies emphasize the social nature of learning, and see cooperative behavior as stimulating students both socially and intellectually. Role-playing as a teaching strategy offers several advantages for both teacher and student. First, student interest in the topic is raised. Research has shown that “integrating experiential learning activities in the classroom increases interest in the subject mater and understanding of course content”. Fogg tells of a college professor who felt that his history classes were boring and not involving the students. After trying out a role-playing type game one semester, he observed that students were much more interested in the material.

Secondly, there is increased involvement on the part of the students in a roleplaying lesson. Students are not passive recipients of the instructor’s knowledge. Rather, they take an active part. Poorman (2002) observes that “true learning cannot take place when students are passive observers of the teaching process” (p. 32). One student at Barnard College who was enrolled in a role-playing history class said, “This class tricks you into doing so much work” (Fogg, 2001). The result of the involvement is increased learning (Fogg, 2001).

A third advantage to using role-playing as a teaching strategy is that it teaches empathy and understanding of different perspectives (Poorman, 2002). A typical roleplaying activity would have students taking on a role of a character, learning and acting as that individual would do in the typical setting. Poorman (2002) found “a significant increase among students in feeling another’s distress as their own” (pg. 34). Role-playing has also been seen to be effective in reducing racial prejudice (McGregor, 1993). Students who role-play the part of enslaved African Americans in a class on pre-Civil War history, for example, develop greater empathy and come away with a better idea of the experience than they would in a typical lecture setting .

In role-playing the student is representing and experiencing a character known in everyday life . The use of role-playing emphasizes personal concerns, problems, behavior, and active participation. It improves interpersonal skills, improves communication skills, and enhances communication. The role-playing approach can be used in a variety of settings, including the classroom. The principle behind role-playing is that the student assumes a particular personality of a different person, such as a historical character. According to Jones, students “must accept the duties and responsibilities of their roles and functions, and do the best they can in the situation in which they find themselves.” One possible use of role-playing might be to introduce a topic, using the students’ background knowledge (schema) to introduce and interest them in a new unit of study. But probably more often, role-playing is used as a strategy in which students use their background knowledge in addition to acquiring new information about the character in order to better play the role.

Skilled teachers have generally used skits, plays, newscasts, and other forms of drama to motivate students when new information is introduced. Role playing activities can be divided into four stages:

1. Preparation and explanation of the activity by the teacher
2. Student preparation of the activity
3. The role-playing
4. The discussion or debriefing after the role-play activity

In role-playing the student is representing and experiencing a character known in everyday life . The use of role-playing emphasizes personal concerns, problems, behavior, and active participation. It improves interpersonal skills, improves communication skills, and enhances

communication. The role-playing approach can be used in a variety of settings, including the classroom. The principle behind role-playing is that the student assumes a particular personality of a different person, such as a historical character. According to Jones, students “must accept the duties and responsibilities of their roles and functions, and do the best they can in the situation in which they find themselves.” One possible use of role-playing might be to introduce a topic, using the students’ background knowledge (schema) to introduce and interest them in a new unit of study. But probably more often, role-playing is used as a strategy in which students use their background knowledge in addition to acquiring new information about the character in order to better play the role.

Bibliography:

1. Cherif, A., Verma, S. and Summerville, C. From the Los Angeles zoo to the classroom. *The American Biology Teacher*. 60(8), 613-617.
2. Ettkin, L., & Snyder, L. (1972). A model for peer group counseling based on roleplaying. *School Counselor*, 19(2), 215-218.
3. Fogg, P. (2001). A history professor engages students by giving them a role in the action. *Chronicle of Higher Education*. 48(12). A12-13.

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR DIQQATINI JALB QILISH

*Nafasova Saodat Aripovna
Toshkent tumani 26-maktab
ona tili va adabiyot o'qituvchisi
tel: 91-672-90-21
e-mail:saodat@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili fani bo'yicha o'quv mashg'ulotlarida interaktiv usullardan foydalanish, dars samaradorligining qay darajada oshishi muammoligi ko'rsatilgan. Shuningdek, muallif o'quvchining diqqatini jamlashda, topqirlik, ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda noan'anaviy metodlardan foydalanish haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, interaktiv metod, qobiliyat, uslub, topqirlik, ijodkorlik, noan'anaviy metodlar

Ma'lumki, mustaqil fikrleshga o'rgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qo'llab, o'quvchilarga chuqur bilim berish boshlang'ich ta'limning asosiy vazifasidir. Mazkur vazifani amalga oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga olib kirildi. Yangi pedagogik texnologiyalar boshlang'ich sinf o'quvchisining aqlan rivojlanishi va kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik texnologiyalarni bugungi kunda eng ommaviylashgan turlaridan biri bu interaktiv metodlardir. Interaktiv metodlar o'quvchi va o'qituvchining birgalikdagi faoliyati bo'lib, o'quvchilarni ijodiy fikrleshga, zarur xulosalarga kelishga, tahlil qilish va olingan bilimlarni amaliyatga qo'llashga o'rgatadi. O'qituvchining asosiy vazifasi esa, o'quvchilarga aniq yo'nalish berish, to'g'ri xulosalarni aytishdan iborat. Interaktiv metodlar yana shunisi bilan ahamiyatliki, o'qituvchi o'quvchining fikrini hech qachon keskin rad etmaydi, faqatgina to'g'ri xulosani aytadi, natijada o'quvchi o'z xatosini tushunib, fikrleshdan to'xtamaydi va ular o'rtasidagi doimiy faollik ta'minlanadi.

Ma'lumki, kichik yoshdagи bolalar diqqati beqaror bo'lib, o'quvchi uchun biroz muammolar yuzaga kelishiga olib keladi. Ana shu vaziyatda o'quvchilar diqqatini jamlashda qiziqarli interaktiv metodlarning ahamiyati katta. O'quvchilarga rasmi topshiriqlarni bajartirish, ularni fikrleshga, topqirlikka, ijodkorlikka undaydi hamda yozma va og'zaki nutqini o'stirib, lug'at boyligini oshiradi. O'quvchilarining topqirligini, harflarni eslab qolish qobiliyatini o'stirishda quyidagi metodlar samarali natijalar beradi:

"Kungaboqar" metodi. Kungaboqar rasmi o'rtasida o va u unlilari, uning atrofida esa, undosh harflar yozilgan bo'ladi. O'quvchilar undosh va bitta unli harflarni qo'shib, bir necha so'zlar tuzishadi. O'yin davomida o'rtadagi unlilarni almashtirish ham mumkin. O'quvchilar mustaqil ravishda daftarlarga tuzgan so'zlarini yozadilar. Bu jarayonda hamma o'quvchilar baravar ishtiroy etishadi. O'qituvchi esa mashg'ulot davomida eng faol qatnashganlarni rag'batlantirib, baholab boradi. Birinchi va ikkinchi kungaboqarda berilgan harflardan shunday so'zlar yasashimiz mumkin

Mavzular sekin-asta murakkablashib boradi. Bu holat muayyan qiyinchilik tug'dirib, biroz bo'lsa-da o'quvchilarning darsdan zerikishiga sabab bo'ladi. Shunday holatlarda interaktiv metodlardan foydalanish samarali natija beradi. Yuqorida ko'rsatilgan kungaboqar metodimiz ham bunga yaqqol misol bo'ladi. "Tovush va harf" bo'limining dastlabki mashqlari ham o'quvchilarning og'zaki nutqini shakllantirish uchun berilgan. Ushbu metod orqali darsni mustahkamlash mumkin. Bu usul ona tili darslarini qiziqarli tashkil etish, darslarda o'quvchilarning toliqib qolishlarining oldini olish va qisqa vaqt davomida ko'proq o'quvchilarni baholashga xizmat qiladi. "Sinkveyn" metodi. Sinkveyn so'zining ma'nosi "beshlik" bo'lib, "Qofiyalanmagan besh qatorlik she'r" degan ma'noni anglatadi. O'quvchilar "Sinkveyn" metodidan foydalanib, qofiyalanmagan besh qatordan iborat she'r yozadilar. Bunga ko'ra birinchi qator bitta so'zdan iborat bo'lishi va bu ot so'z turkumiga oid so'z bo'lishi, ikkinchi qator ikkita so'zdan iborat bo'lishi va bu sifat so'z turkumiga oid so'zlar bo'lishi, uchinchi qator uchta so'zdan iborat bo'lishi va bu fe'l so'z turkumiga oid so'zlar bo'lishi, to'rtinchi qatorda to'liq bir maqol keltirilishi va beshinchi qatorda birinchi qatordagi so'zga sinonim bo'lgan bir so'z qo'yilishi mumkin. Ushbu metoddan o'quvchilar so'z turkumlari haqida tushunchalarga ega bo'lganlaridan so'ng foydalanishi mumkin. Ona tili darsligida so'z bo'limida shaxs va narsaning nomini, harakatini, belgisini, sanoq va

tartibini bildirgan so‘zlar haqida ilk morfologik tushunchalar berilgan. O‘qituvchi o‘quvchining fikrini tinglaydi va shu bilan birga, o‘quvchilarini ham bir birlarining so‘zlariga e’tibor bilan qarashga o‘rgatadi. E’tiroz yoki qo‘sishchalar ham “hurmatli”, “sizlarning fikringizga qo‘shilgan holda”, “bizning ham ayrim fikrlarimiz bor edi” kabi so‘zlar orqali bildiriladi. Bu tarzda tashkil etilgan darsda o‘quvchi hech qanday tazyiqsiz erkin fikrlay boshlaydi va o‘z fikrlarini ochiq bayon etadi, boshqalarni ham hurmat qilishga o‘rganadi. O‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, lug‘at boyligini oshirish, og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish (ya’ni to‘g‘ri o‘qish va yozish)ga, fonetika, leksika, so‘z yasalishi va gramatikaga oid bilimlarni o‘rganish uchun zamin yaratishga xizmat qilishi lozim. Ma’lumki, ona tili darsida ham lug‘at ishlarini o‘tkazish o‘quvchilarda o‘zi uchun notanish bo‘lgan so‘zni izohi haqida qiziqish paydo bo‘ladi. Bu so‘zlarning izohini topishda o‘quvchining o‘zi mustaqil izlanishi maqsadga muvofiqdir. Bunda quyidagi metod o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish bilan bir qatorda lug‘at bilan ishlashga ham o‘rgatadi. Darslarda interaktiv usullar qo‘llashni shunday tashkil etish kerakki, bunda sinfdagi barcha o‘quvchilar faollashishi zarur, ya’ni dars o‘tish jarayonida o‘quv materiallarining ma’lum bir qismi o‘quvchilar tomonidan mustaqil o‘rganiladi. O‘qituvchi o‘quv jarayoni tashkilotchisi, rahbari, nazoratchisi hamdir. O‘quvchilarning sinfda o‘zini erkin his qilishi va o‘quv faoliyati uni emotsiyal jihatdan qoniqtirishi lozim, ana shundagina u o‘zining fikrlarini erkin bayon qila oladi.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi bunday texnologiyani puxta bilishi, hamda uni amaliyotda o‘rganiladigan til materiallarining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda uni to‘g‘ri qo‘llay olishi lozim. Darsning samarali shakllari qanchalik ko‘p qo‘llansa, o‘quvchilarning ona tili faniga qiziqish darajasi ham shunchalik yuqori bo‘ladi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov H, Eshonqulov E. O‘zbek tili .Toshkent: 1982.
2. Abduraxmonov H, Mahmudov N. So‘z estetikasi. Toshkent:”-Fan”, 1981.

TEACHING ENGLISH THROUGH GAMES IN PRIMARY CLASSES

*Nortillayeva Gulbahor Mamajanovna,
an English teacher of Namangan region, Naryn district,
school # 12 Tel: +998 99 3247713*

Annotation: This article is devoted to the importance of using games at teaching English as a second language. Games can play a range of roles in the language curriculum. Traditionally, games have been used in the language class as warm-ups at the beginning of class.

Keywords: through, primary, teaching, interest, activities, educational, process

The modern education system places high demands on the study of any subjects, including foreign languages. When learning a foreign language, we face a number of difficulties: the lack of a language environment, the lack of logical thinking in many students, unstable attention of younger students, a significant difference between their native and foreign languages. A lesson in primary school has a number of features that must be taken into account when preparing it. First of all, we note the influence of psychological characteristics of students in the process of learning English, which have many positive qualities for successful mastering of educational material, but only if the teacher will assist in this process, that is able to combine educational material with the needs of the students will be able to create a pleasant atmosphere in the classroom, the use of such methods and techniques, in order to arouse the desire and interest of students to the subject. Taking into account the fact that game activity in foreign language lessons in primary school is the main conceptual basis of educational activities, we will pay attention to the use of game situations in English lessons. One of the urgent problems of modern methods of teaching foreign languages is the organization of teaching children of different ages through games. At the initial stage of training, games for simple perception and reproduction of material deserve special attention. A carefully designed and conducted game facilitates the study and consolidation of language material(phonetics, vocabulary, grammar) and contributes to the formation of appropriate skills. The game is an effective method of learning that covers different types of language activities(listening, reading, speaking, writing), it helps in mastering a foreign language, and in addition, students feel emotional pleasure both during the game and when achieving results. Conducting foreign language lessons using game material activates students, contributes to the achievement of high performance of knowledge and fosters a love of a foreign language.

We distinguish the following classification of games: games with rules, which in turn are divided into mobile games and didactic, and role-playing games. We use games that promote relaxation, evoke positive emotions, ease and pleasure. For example, pantomime games: when learning the alphabet: Draw a letter with your head (and one person represents it, while others guess it). Depict your favorite animal ("My pet" theme) with facial expressions, voice, gestures). Depict actions that we perform every day ("My day" theme). These games are used to develop coordination of body parts, spatial and temporal orientations. Role-playing games in a group make it possible to recreate a variety of relationships that people enter into in real life. Students love role-playing games (Hospital, Pharmacy, doctor's Appointment, market, grocery Shopping, Interviews with athletes). For example: One of the desks turns into a store counter with pictures of fruits and berries on it.

T: Adham, come here. You will be a shop assistant. Here is a nice uniform for you. Put it on. Customers come up one after the other.

P1: I'm looking for apples. Have you got any?

Assistant: Yes, I have. How much would you like?

P1: I'll take a kilo. Besides, I'd like a kilo of oranges.

A: Is that all? I can suggest these peaches. They are good.

P1: One kilo, please.

A: Here you are. That'll be two pounds ten, please. Thank you.

Thus, the game adds a communicative orientation to the educational process, increases the motivation for learning a foreign language and improves the quality of mastering it. Even though games are able to implement or apply in English classes, a number of dimensions need to be

concerned in so doing. There are how to choose appropriate games, how to design the teaching plan and how to implement games in real class. In terms of choosing games, teachers should be concerned about students' learning styles. This is in order to provide games that best suit students. Some students may prefer to work alone than in group. As a result, they may not take any parts in group work when being assigned to do so whereas some may prefer group work, so they may tend to be inactive or keep quite when being assigned to work alone. In addition, different games serve different purposes, so when designing a teaching plan, teachers should specify in which stage games would be employed.

In conclusion, we can say that, this increasing importance in learning English led people to design and apply new techniques in teaching. Especially everyone realized that it is vital for children to start learning language at a very early age. Of course, it is clear that children cannot learn in the same way as adults. Teacher should follow different ways while engaging with lessons for children. Level and age are the main elements which are shaping the lesson. Teachers teach according to the level, age and interest of the students. In order to be successful, every teacher and learner should obey certain rules related to the level, age and interest issue as much as they allot some time to recreational techniques about teaching target language.

References:

1. Carrier, Michael. 1982. Games and The Activities For the Language Learner. London: Harrap Limited.
2. Games for Language Learning' (2nd. Ed.) by Andrew Wright, David Betteridge and Michael Buckby. Cambridge University Press, 1984.

БИРЮК -ДОБРОСОВЕСТНЫЙ, ОТВЕТСТВЕННЫЙ РАБОТНИК. МОЙ ВЗГЛЯД В РАССКАЗЕ « БИРЮК » И.С.ТУРГЕНЕВА.

*Статья Уриновой Шахзоды Хасан кизи учительницы
русского языка и литературы школы № 9
Бухарской области Вабкентского района.
Тел:+998913377397*

Аннотация: В этой статье дано сведения о рассказе, о главным герое, образ природы, о характере лесника и описание избы.

Ключевые слова: бирюк, лесник, крестьянский труд.

Мы все читали произведения талантливого писателя И.С. Тургенева. Вместе с его героями переживали , радовались и мысленно уносились далёкий мир писателя.

Рассказ И.С.Тургенева «Бирюк» входит в состав знаменитого цикла «Записки охотника». Рассказ относится к литературному направлению реализм. В «Бирюке» автор писал свои воспоминания о жизни крестьян в Орловской губернии. Время его создания приблизительно – 1848-50-е годы, так как работу над рассказами писатель начал в 1840-х, а издал полный сборник в 1852 году.

В отличие от большинства писателей того времени, изображающих крестьян безликой серой массой , автор в каждом очерке отмечает какую-либо особенному черту крестьянской жизни, поэтому все произведения , объединённые в сборник, и дали яркую и многообразную картину крестьянского мира.

Главный герой произведения – Бирюк, крепостной лесник, ряно и принципиально охраняющий барский лес. Его зовут Фома Кузьмич, но люди в селе относятся к нему враждебно, за суровый нелюдимый характер наделяют прозвищем. Слово «бирюк» в орловских диалектах означает «волк», а в некоторых местах так называют злого, нелюдимого, угрюмого человека. Именно таким предстаёт лесник. В первую минуту знакомства с рассказчиком Бирюк появляется на фоне грозы, он разговаривает отрывисто и отвечает на вопросы неохотно и кратко. Портрет героя создаёт представление не только об одиноком и мрачном, но и о сильном человеке. Его внешность напоминает богатырскую: высок ростом, плечист, «могучие мышцы», «суровое и мужественное лицо», смелый взгляд.

Автор описывает избу лесника, что немаловажно учесть, если вы делаете анализ рассказа «Бирюк». В ней всё бедно, уныло, сразу понятно отсутствие хозяйки. В дальнейшем мы узнаём, что жена бросила его и детей, сбежав из дома с другим. Бирюк один пытается прокормить детей. Так читатель понимает, что герой силён как внешне, так и внутренне.

Все окрестные крестьяне боятся его «как огня» и даже собирались «сжить со свету», потому что он крепко следит за господским лесом, не позволяя мужикам воровать.

Бирюк, настоящее имя которого Фома Кузьмич, считает, что должен «справно» выполнять свои обязанности. Он ответственно подходит к делу, и даже в ужасную погоду никому не удаётся незаметно своровать. Именно в тот момент, когда лесник обнаруживает мужика, пытающегося украсть срубленное дерево, завязывается основной конфликт.

Характер лесника неслучайно рисуется со слов свидетеля-дворянина – Петра Петрович все-таки лучше понимает Бирюка, чем жители деревни, для него его характер вполне объясним и понятен. Понятно и то, почему деревенские неприязненно относятся к Бирюку, и то, почему в этой вражде никто не виноват. Лесник безжалостно отлавливает «воров», утверждая, что в деревне «вор на воре», а они всё лезут в лес от безысходности, от невероятной бедности. Жители деревни всё приписывают Бирюку какую-то мнимую «власть» и грозят её отнять, совершенно забывая, что он всего лишь честный исполнитель работы, и «даром не ест барский хлеб».

Сам Бирюк – настоящий русский богатырь, с могучей мускулатурой и шапкой темных кудрей. Человек он правильный, принципиальный, честный и одинокий – это многократно подчеркивается его прозвищем. Одиночество по жизни, одиночество в своих убеждениях, одиночество по долгу службы и вынужденность жить в лесу, одиночество среди людей – Бирюк вызывает сочувствие и уважение.

Природа и крестьянский труд -это труд условия, в которых формируется характер рус-

ского человека. Тургенев открыл в русском крестьянстве множество разнообразных характеров. Общение с природой побуждает крестьян к добрым поступкам. В труде крестьяне могут проявить широту натуры, находчивость, решительность.

«Бирюк», как и остальные рассказы в «Записках охотника» - это собрание образов крестьян, каждый из которых славен какой-либо стороной своего характера, своими поступками или талантами. Ужасающее бедственное положение этих талантливых и сильных людей, не дающее им раскрыться, заботиться хотя бы о чем-нибудь, кроме поиска пропитания и толкающее на преступления – это главная проблематика рассказа, озвученная автором.

Образ Бирюка впечатляет физической силой («сложен на славу»). Он напоминает богатыря. Пройдя немало жизненных испытаний в нем навсегда сохранилась угрюмость, упорство, при этом чувство справедливости и упорства не покидали его. Его мужественное лицо внушало доверие. Он гостеприимно принимает охотника, хотя кажется нелюдимым и агрессивным на первый взгляд.

Рассказ представляет лишь один из жизненных эпизодов рассказчика, но в нем живо сохранились детали уклада, быта, того, в чем нуждались люди в то время. Каждый элемент описания одежды, помещения стал доказательством нищенского существования того поколения. Именно бедственное положение подталкивает людей на воровство леса, с чем и ведет борьбу Фома.

Автор изображает замкнутый круг, из которого сложно выбраться, так как у каждого дома голодная семья. Но путь, который выбирает вор – не правильный. Бирюк же, несмотря на то, что его называют «кровопийцем» и «зверем», живет честно, придерживается правильных принципов жизни.

Так как, мы учим русскому языку детей национальных школ, знакомых с историей и бытом русского народа, то мы можем смело обратиться к творчеству Тургенева, чтобы воспринять атмосферу того времени.

Использованная литература

1. И.С. Тургенев. Рассказ «Бирюк».
2. Критика о рассказе «Бирюк» Тургенева, А.И. Незеленова
3. Правдивое изображение жизни народа в рассказе И.С.Тургенева «Бирюк»
4. [http/Wikipedia](http://Wikipedia)

INNOVATION TECHNOLOGY ALAR ASOSIDA INGLIZ TILI DARSALARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH

*Saidmurodova Nafisaxon Adhamjonovna
Farg‘ona viloyati O‘zbekiston tumani
14-maktab ingliz tili fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: mazkur maqolada maktabda ingliz tili darslarini tashkillashda zamonaviy interfaol metodlardan foydalanish va bu orqali ta’lim sifatini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim tizimi, ta’lim sifati, interfaol metod, innovatsion texnologiyalar, pedagogik jarayon, dars samaradorligini oshirish.

Ta’lim tizimini isloh qilish va ta’lim sifatini oshirish bugungi dolzarb masalalardan biridir. SHunday ekan, ta’limga xos innovatsion texnologiyalar o‘qitish samaradorligini belgilovchi vositaga aylandi. “Zamonaviy sharoitda yaxlit pedagogik jarayon, uning alohida tarkibiy qismi, pedagogik faoliyatni amalga oshirish bilan bog‘liqlikda “metodika” va “texnologiya” tushunchalari ko‘p qo‘llaniladi. Metodika ma’lum bir ishni bajarish uchun zarur bo‘ladigan metod va usullar yig‘indisidir”¹.

Mashg‘ulotlar jarayonida pedagogik texnologiyalarga asoslanish va innovatsiyaga intilish, o‘quvchilarni faollashtirishga qaratilgan turli interfaol metodlardan foydalanish ta’lim maqsadini muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi. Ta’lim jarayonini innovatsion metodlardan foydalanib tashkil etish uchun, avvalo, darsning rejasi va loyihasi aniq ishlab chiqilishi zarur.

Dars loyihasini tuzishda o‘qituvchi o‘zining ish shakllari va o‘quvchilarning ko‘nikmani egallash jarayonidagi ishlari doirasini aniq belgilab olishi lozim. SHuningdek, qanday o‘qitish metodlaridan foydalanishi ham muhim ahamiyatga ega. O‘qitish metodi – ko‘zlangan maqsad yoki rivojlantirilgan aniq bir maqsadga erishish yo‘lidagi amallar ketma-ketligidir.

Buyuk faylasuf Konfutsiy 2500 yil oldin shunday degan edi: “Eshitganimni yoddan chiqaraman, ko‘rganimni eslab qolaman, mustaqil bajarsam tushunib yetaman”. Biz darslarda o‘quvchilar bilan birgalikda, juftlikda, guruhlarda ishlashda juda ko‘plab interfaol metod va mashqlardan, jumladan “Guruhlarda ishlash”, “Taqdimot”, yangi mavzuni bayon qilishda “Kichik ma’ruza”, “Rolli o‘yin”, “Aqliy hujum”, “Charxpalak” metodlaridan va “Hamma hammaga o‘rgatadi”, “Mevalar salati”, “Impul’s”, “Vaziyatlar” “Aql charxi” mashqlaridan foydalanishimiz mumkin. Bunda o‘quvchilar ta’lim olish jarayonida guruhlarda hamjihatlikda ishlaydilar, mustaqil bajaradilar va eslab qoladilar. Natijada birinchi navbatda o‘quvchilarda “do’stona kelishuv» va “hayotiy ko‘nikmalar” shakllantiriladi. “Do’stona kelishuv” intizom, faollik, o‘zoro hurmat, o‘ng qo‘l qoidasi, ijodkorlik, ijodiy jarima, reglament (aniq, qisqa, lo‘nda fikrni bayon qilish) kabilarni o‘z ichiga olsa, “Hayotiy ko‘nikmalar” –muloqot qila olish, ijodiy fikrlash, stress holatdan chiqib ketish, his-tuyg‘u, ularni jilovlay olish, muammolarni hal qila olish, o‘z-o‘zini tahlil qila olish, qaror qabul qilish, tanqidiy fikrlash kabilardan iborat.

Interfaol dars jarayonlari shunday tashkil etilishi kerakki, bunda barcha o‘quvchilar faollashishi zarur, ya’ni dars o‘tish jarayonida o‘quv materiallarining ma’lum bir qismi o‘quvchilar tomonidan mustaqil o‘rganiladi, so‘ngra sinfda har tomonlama muhokama etiladi. O‘qituvchi o‘quv jarayoni tashkilotchisi, rahbari, nazoratchisi hamdir. O‘quvchining sinfda o‘zini erkin his qilishi va o‘quv faoliyati uni emotsional jihatdan qoniqtirishi lozim, ana shundagina u o‘zining fikrlarini erkin bayon qila oladi. Interfaol usullar xilma-xil bo‘lib, qaysi metodni tanlash o‘qituvchining o‘tayotgan mavzusi, darsning maqsadi va vazifalariga bog‘liq. Interfaol mashg‘ulot - o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘zaro faol ishtirot etadigan mashg‘ulot, hamkorlikda kechadigan jarayon.

Innovatsion jarayonlarda interfaol metodlarning qo‘llanishi darslarda beixtiyor psixologik o‘yin yoki musobaqaga aylantirilib, har bir o‘quvchini o‘z fikrlarini keng ommaga izhor etishga, umuman sinfda kechayotgan bahs-munozaralarga befarq bo‘lmasdan, faol ishtirot etishga undaydi. O‘quvchilarni faollashtirish uchun dars jarayonida qo‘llaniladigan usullarni to‘g‘ri tanlash va savollarni aniq tuzish katta samara beradi. Buning uchun darsga, mavzuga qo‘yilgan maqsad aniq belgilanib, shu maqsadga erishish yo‘li, usuli puxta ko‘rib chiqilishi lozim. Demak,

¹ Эгамбердиева Н., Ходжаев Б. Педагогиканинг айрим долзарб муаммолари: моҳият, талқин ва ечим. – Тошкент: “Фан ва технология” нашириёти, 2013. –Б.18.

o‘qituvchi har bir foydalanadigan interfaol usuli o‘quvchiga nima berishini oldindan ko‘ra olishi va darsni to‘g‘ri tashkil qilishi kerak. Ingliz tili darslarida ham bir qancha metodardan foydalanish mumkin. Masalan “Blits-so‘rov” (tezkor savol-javob) metodidan foydalanish o‘quvchilarni hozirjavoblikka, faollikka undaydi. Bu metod o‘quvchilarni harakatlar ketma-ketligini to‘g‘ri tashkl etshga, mantiqiy fikrlashga, ma’lumotlar ichidan keraklisini tanlab olishga o‘rgatadi. Mashg‘ulot boshlanishidan oldin o‘tkazish maqsadga muvofiq, chunki o‘quvchilarining mavzuga doir bilimlari aniqlab olinadi va dars mashg‘uloti bevosita yangi mavzu bilan bog‘lanadi. O‘quvchilar berilgan savollarga tez va aniq javob berishlari lozim. Bu orqali o‘quvchilarining zehnini o‘tkirlashtirish ham ko‘zda tutiladi. O‘quvchilar uch guruhgaga bo‘linadilar. Har bir guruhgaga alohida savollar beriladi. O‘quvchilar savollar bilan tanishib chiqadilar va tezkorlik bilan javob beradilar.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ingliz tili darslarida dars samaradorligini oshirish, o‘quvchilarni mantiqiy va kreativ fikrlashga hamda o‘rganganlarini yodida saqlab qolishga, nutqini o‘sirishga o‘rgatishda interfaol metodlardan foydalanish ta’lim sifatini oshirish uchun xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaeva D. Yangi pedagogik usullarda dars o‘tishni ta’minlashda foydalaniladigan usullar. – Andijon, 2001.
2. Egamberdieva N., Xodjaev B. Pedagogikaning ayrim dolzarb muammolari: mohiyat, talqin va yechim. –Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.

XORIJIY TILLARNI O'RGANISHDAGI MUAMMOLAR VA TAVSIYALAR

*Shuhrat Abdurahmanjanovich Toshboyev
Andijon shahar 52-umumta'lim maktabi direktori.
Elektron: king150789@mail.ru*

Annotatsiya: Hozirgi vaqtida nafaqat chet tilini o'qitish bo'yicha, balki barcha fanlarga o'qitishni, o'rgatishni yangi-yangi metodlarini izlab topish va uni amalda sinab ko'rish to'g'risida ko'p ishlar qilinmoqda. Ushbu maqola shu mavzular yuzasidan.

Kalit so'zlar: psixologiya, Grammatik , E.I.Passov.

Bu hozirgi kundagi ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash uchun hal qilinishi kerak bo'lgan eng muhim muammolardan biridir. Agar avval chet tili o'qitish shu til sistemasini o'rganish deb qaralgan bo'lsa, keyingi yillarda o'qitishdagi muhim ko'zlangan narsa bu o'quvchilarni chet tili nutqini o'stirishdan iborat bo'ladi. Shuni aytish kerakki, chet tili o'rganishdagi bu maqsadlar o'z-o'zidan, boshqa kimsalar yoki shaxs tomonidan qo'yilmaydi, balki lingvistika va psixologiya fanlaridagi o'zgarishlar va jamiyatning ijtimoiy rivojlanib borishi bilan chambarchas bog'liqdir. Xorijiy tillarni o'rganishda quyidagi tavsiyalarga rioya qilish kerak: - Chet tilini o'rgatish avval og'zaki nutqqa o'rgatishdan boshlanmog'i lozim; - Til o'rganish turli strukturalar, nutq namunalari asosida amalga oshirilishi kerak; - Mashqlar ham tilga asoslangan holda til materialini ko'p marta takrorlashni talab qiluvchi mashqlar bo'lishi kerakligini taqozo etadi; - Grammatik namunalar va leksikani tanlash chet tili bilan ona tilini qiyoslashning natijalariga bog'liq bo'lishi kerak; - Talaffuzga katta e'tibor berish kerak.

Chet tilini o'qitishni intensivlashtirish masalasi yuzasidan mamlakatimizda va chet ellarda ko'p ishlar qilindi va qilinmoqda. Bular yangi intensiv metodlarni yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Xo'sh, intensiv metod o'zi nima? Uni qanday tushunish mumkin? Intensiv o'qitish degan so'zning birinchi ma'nosi – bu qisqa vaqt ichida o'quvchilarni o'rganilayotgan chet tilida nutq faoliyatini amalga oshirishga, ya'ni gapirishga o'rgatishdir. Keyingi yillarda dars jarayonida o'quvchilar faolligini oshirish yuzasidan ko'p ishlar qilish zarurligi taqozo etilmoqda. Talaba shaxsi xotirasining ichki imkoniyatlaridan foydalangan holda ularning darsdagi faolligini oshirishda nutqiy muloqot muhitini shakllantirish eng muhim vazifalardan biridir. O'qituvchi tomonidan qo'llanilayotgan usullar va turli ko'rgazmali qurollar shu maqsadga yo'naltirilmog'i lozim. Nutqiy muloqotga yo'naltirilgan psixologik vaziyat o'quvchilarning faolligini oshirishdagi zaruriy vazifalardan biridir. Taniqli metodist olimlardan biri E.I.Passovning aytishicha, hozirgi vaqtdagi chet tilini o'qitishda amalda qo'llanilayotgan kommunikativ yondashish nutqiy vaziyatlarga asoslangan tezkor (intensive) o'qitishning bir ko'rinishidir. Chet tili o'qitishning natijalari birinchi navbatda mashqlar sistemasi orqali aniqlanadi, chunki chet tili o'rganishdagi amaliy maqsad, ya'ni nutq faoliyatining barcha turlarini egallash mashqlar yordamida amalga oshiriladi. Bugungi kunda shunday holatlarga uchrab qolyapmizki, ya'ni o'qituvchi o'quvchilarga chet tilini o'rgatishda ko'rgazmali qurollardan, turli xil qiziqarli bo'lgan topshiriqlar va mashqlardan yetarli darajada foydalanmayapti. Bu esa o'quvchilarga kerakli bo'lganbilim va tavsiyalarning olishlariga to'sqinlik qilyapti, ya'ni bu usulda tashkil qilingan dars shunchaki quruq yoki yuzakiga o'xshab qolyapti. Chet tilini o'rgatish va o'rganish juda ham qiyin va murakkab jarayon hisoblanadi. Shuning uchun ham tashkil qilingan darslarda kerakli bo'lgan ko'rgazmali qurollardan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Chet tili darslarida o'qituvchi o'quvchilarning talaffuzi, gapirishi, yozishi va o'qishi yuzasidan kerakli bo'lgan tavsiyalarni, ularni qiziqtiradigan topshiriqlar va mashqlarni berishi kerak. Agarda darslar yuqorida berilgan tavsiyalar, yechimlar orqali tashkil qilinsa, xorijiy tillarni o'rganishda muammoga duch kelinmaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. J.Jalolov. O'rta maktabda ingliz tili o'qitish metodikasi. – Toshkent. 1997.
2. U.X.Xoshimov, Ya.Yakubov. Ingliz tili o'qitish metodikasi. –Toshkent. 1993.

O'QUVCHILARDA IJODIY MATN TUZISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

*Sharipova Inobat Ne'matovna
Buxoro viloyati Vobkent tumani
23- umumiy o'rta ta'lif maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijodiy matn tuzish ko'nikmasini o'quvchilarda shakllantirish orqali ularning mantiqiy fikrlashini, og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish haqida mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: matn turlari, tasviriy matn, muhokama matni, ijodiy matn, ilmiy matn, kompetensiya, til, tafakkur, ijodiy faoliyat.

Ona tili – bu millatning ruhidir. O'z ona tilisini yo'qotgan har qanday millatning o'zligidan judo bo'lishi muqarrardir. Shu bois biz ona tilining barcha go'zalliklaridan bahramand bo'lishimiz, uning kamalakdek serjilo jozibasidan rohatlanishimiz tabiiy va ayni chog'da ona tilimizning go'zal ifodalarini og'zaki va yozma nutqda to'g'ri qo'llay olishimiz zarur.

Jahon andozalariga mos dastur va darsliklar yaratish yoshlarmizni yuksak ma'naviyatli, chuqur bilimli, Vatanparvar, keng mushohadali, buyuk davlatni barpo etish yo'lida ijodkor va faol etib tarbiyalash bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridandir.

Bizga ma'lumki, olamni bilish va bilimdon, raqobatbardosh kadr bo'lib yetishishida barcha fanlarning o'z o'rni bor, lekin bu borada ona tili bizning hayotimizda alohida ahamiyat kasb etadi, jamiki ezgu fazilatlar inson qalbida, avvalo, ona allasi, ona tilining betakror jozibasi bilan singadi.

O'z fikrini ravon, go'zal va lo'nda ifoda etish va uni yozma bayon eta olishga o'rgatish ona tili ta'limi zimmasiga yuklatilgan.

"Ona tili" fanini o'qitishning bosh maqsadi – yoshlarmizni ijodiy fikrlashga, o'z fikrini erkin va ta'sirli qilib, yozma va og'zaki shaklda ifodalshga, o'zbek tili qonun- qoidalarini o'zlashtirishga o'rgatish, shuningdek ularning fikr doirasini kengaytirishga Vatanimizga, milliy an'analarimizga boy ma'naviyatimizga mehr- muhabbat ruhida tarbiyalashga qaratilgandir.

Ona tili Davlat ta'lif standartlari talablari ko'zda tutilgan muhim jihatlardan biri bu o'quvchilarga yozma nutq malakalarini shakllantirishdir. Davlat ta'lif standartlarining ushbu talablari ona tili mashg'ulotlarida doimiy va izchil tashkil etiladigan matn yaratish masalalari orqali amalga oshiriladi. Avvalo, matn nima degan savolga quyidagicha javob beraylik:

Matn – eng yirik sintaktik birlik, har qanday og'zaki va yozma nutq parchalari matn(makromatn) hisoblanadi. Makromatn miromatnlarning o'zaro mazmuniy va grammatik bog'lanishidan hosil bo'ladi.

Har bir badiiy matn o'quvchi tomonidan yaratiladigan ijodiy ishdir. Ona tili va adabiyot darslarida va sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida o'quvchilarining yosh xususiyatlariga mos asarlarni tanlab o'qitish, qayta hikoya qildirish, rejalar tuzdirish o'quvchining xotirasini mustahkamlaydi. Shu bilan birga ma'naviy jihatdan komillikkha yetaklaydi. O'quvchilarining voqealarni eslash, rasmlarga qarab hikoya tuza olish, o'qigan asarlari ulardagi timsollarga tavsif berish, badiiy ifoda vositalaridan o'rinni foydalana olish qobiliyat va imkoniyatlarining yuzaga chiqishi, albatta, izlanishi va ko'p o'qishi yordamida amalga oshadi.

Matn tuzishda eng, avvalo, mavzu to'g'ri tanlanishi lozim. Shundagina ushbu mavzuga o'quvchini qiziqtirishga, shu bilan birga mavjud tasavvurlari va bilimlarini jamlashga, ularni saralashga, eng muhimi, bilganlarini mumkin qadar to'laroq namoyon etishga rag'batlantiradi.

Matn grammatik tasviriy va ma'naviy jihatdan yaxlit bo'lganida uning ta'sir kuchi ortadi. Har qanday nutq shaklidan lisoniy mazmundorlik, milliy jozibadaorlik ham bo'lishi lozim. Matn tuzishga o'rgatilayoygan o'quvchidan ana shu jihatlarga e'tibor qaratish lozimligi talab etiladi. Matnni baholashda o'qituvchi ham aynan shu jihatlarga e'tibor bersa, o'quvchi navbatdagi matn yaratish jarayonida unga alohida diqqat qiladi.

O'quvchining namunali matn yaratish malakasini shakllantirish izchil va uzlusiz olib boriladigan jarayondir. Umum ta'lif maktablarida ona tilining o'qitilishi ana shunday namunali nutq – matn yaratish ko'nikmasini shakllantirishga to'la yo'naltirilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. O'qitish jarayonining har bir bosqichida barcha sinflarning o'quvchilariga matn tuzdirish ishlari

mo‘ljallangan. Aslida ta’lim jarayonining tarbiyaviy jihatini ham hisobga olgan holda muayyan mavzular talabchanlik bilan belgilab chiqilsa, darslarni rejalashtirishda har bir sinf uchun ularning ro‘yxati tavsiya etilsa, maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Ma’lum mavzu asosida matn tuzdirish ham o‘ziga xos xususiyatga ega. Bu o‘z ichiga o‘quvchilarni mavzu bo‘yicha matn yozishga tayyorlashni, mavzuni maqsadga muvofiq tanlashi vaqtini to‘g‘ri taqsimlash kabi masalalar o‘qituvchida katta malaka talab qiladi. O‘quvchilarni tanlagan mavzu bo‘yicha matn yaratishga tayyorlash mas’uliyatli jarayondir. Odatda o‘quvchi har bir ijodiy ishni ma’lum tayyorgarlikdan so‘ng bajaradi. Biz o‘quvchini belgilangan mavzu bo‘yicha matn yaratishga tayyorlashning ayrim jihatlarini ko‘rsatib o‘tamiz. O‘quvchilarning shu mavzuni erkin, ijodiy yorita olishlarini aniqlash, to‘g‘ri, mantiqli, ta’sirchan nutq tuza olish malakalari sinab ko‘riladi. O‘quvchilarga ma’lum muddat tayyorgarlik ko‘rish imkoniyati beriladi. Ba’zan o‘qituvchi belgilangan mavzu asosida tuzdirishni va uning maqsadini aynan shu mashg‘ulot o‘tkazilayotgan darsda aytishi mumkin. Bunda o‘qituvchi ana shu maqsadni aniq tushuntirish uchun dars hisobidan ma’lum vaqt ajratadi. Ushbu holatda mavzu hamda u bo‘yicha matn yaratish hajmi va maqsad bir muncha torroq mo‘ljallangan bo‘ladi. Masalan 6-sinf ona tili darsligida matn vaunting turlari haqida ma’lumot berib, 1. Hikoya matni. 2. Tasviriy matn. 3. Muhokama matni deb matnning uchta turini ko‘rsatib bergen va har bir matn turlari yuzasidan misol tariqasida matn namuna qilib ko‘rsatib bergen. O‘quvchilar mana shu darslikda berilgan matnlarni o‘qish jarayonida eng avvalo, matn turlari haqida boshlang‘ich ma’lumotga ega bo‘lib, matn turlarining har birining o‘ziga xos xususiyatlari, qo‘llaniladigan badiiy tasvir vositalari, so‘zlarning rang-barangligi va eng asosiysi, o‘zлari ham shu matnlarga mos matn tuza olish ko‘nikmasiga ega bo‘ladilar. Masalan o‘quvchilarga topshiriq sifatida quyidagi mavzularda hikoya matni tuzishni topshirsa bo‘ladi: “Iftixor”, “Sayohat”, “Mohir qo‘llar”. Tasviriy matn tuzishlari uchun mavzular: “Bahoriy kayfiyat”, “Mening hovlim”, “Qish manzarasi”. Muhokama matni mavzulari: “Yovvoyi hayvonlar”, “Kompyuter”, “Ninachi”. O‘quvchilar yuqorida ko‘rsatib o‘tgan matn turlari bo‘yicha mavzularimizga mos matn tuza olsalar, ularda ijodiy fikrlash, badiiy tafakkur, yozma savodxonlik shakllangan bo‘ladi. Eng asosiysi har bir tanlangan mavzu o‘quvchidan individual fikrlashni, shaxsiy qarashlarni rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, matn bilan ishslash, o‘quvchilarda tahsil qila olish, munosabat bildirish, mulohaza uyg‘otish kabi malakalarni yanada rivojlantiradi, og‘zaki nutq ko‘nikmalarini takomillashtiradi, o‘z nuqtai nazarini asoslash, himoya qilish qobilyatlarini rivojlantiradi.

Foydalilanlgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov H, Eshonqulov E. O‘zbek tili .Toshkent: 1982.
2. Abduraxmonov H, Mahmudov N. So‘z estetikasi. Toshkent:”-Fan”, 1981.
3. Aliqulov Abduhakim. Leksemalarning tasnifiga doir.” Til va adabiyot ta’limi” jurnali. 2005.2-son
4. Abduraxmonov H, Mahmudov N. So‘z estetikasi. Toshkent:”-Fan”, 1981.
5. Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: “To‘lqin”,2005.
6. N. Mahmudov, A. Nurmonov, A. Sobirov, D. Nabiyeva. Ona tili. Umumiyy o‘rta ta’lim maktablarining 6- sinfi uchun darslik.T.: Tasvir.2017.

МА’NODOSH SO‘ZLAR ORQALI O‘QUVCHILARNING OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQINI O‘STIRISH

*Shaxobova Muhayyo Shokirjonovna
Namangan viloyati Chust tumani
XTB bo‘limiga qarashli 11-umumiyl o‘rta ta’lim maktabi
Ona tili va adabiyoti o‘qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini o‘stirishda sinonim so‘zlarning ahamiyati haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so‘zlari: og‘zaki nutq, yozma nutq, sinonimlar, nutq tovushlari.

Nutq rang-barang ifodali tovushlarning majmuasidan iborat. Bu tovushlar harakati natijasida paydo bo‘ladi. Shuning uchun nutq organlari fiziologiyasini, ularning faoliyatini turli-tuman nutq tovushlarining paydo bo‘lish manbalarini o‘rganish va ulardan ongli foydalana bilish talaffuzning aniq va to‘g‘riligini ta’minlovchi omillardan biridir. Shuning uchun ham o‘quvchilar bilan so‘z va uning ma’nolarini egallash ustida uzlusiz ish olib borish lozim. Bunda sinonim so‘zlarni doimiy ravishda tadrijiy tarzda o‘quvchining nutqiga singdirish alohida ahamiyatga ega.

Masalan: *yuz, yashil, ixcham, dumaloq, aft, zangori, kichkina, aylana, bashara, ko‘k, jippi, lo‘nda, o‘qituvchi so‘zlar matnning zaruriy elementlari ekanligini o‘quvchilarga singdirib borishni unutmasligi kerak. O‘quvchilarni og‘zaki bayonga tayyorlash yuzasidan umumiyl nutqqa xos bir qator maxsus ishlar olib borilgandan so‘ng uyushtirilgan amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchi og‘zaki nutqning alohida takomillashishiga yordam berish kerak. Bunda ayniqsa o‘quvchilar o‘zlashtirishi lozim. So‘zlarning ma’nosini tushunishlari qiyin bo‘lsa, sinonimlardan foydalanish juda muhimdir. Nutq o‘stirish darslarida hikoyalari tuzish mashg‘ulotlarida sinfda o‘quv yilining ikkinchi yarmidan boshlab ma’lum savollarga javob topish orqali nutqni boyitish mashqlariga o‘tish kerak. Bu esa o‘quvchilarni jamoa bo‘lib fikr yuritishga tayyorlaydi.*

Umuman, nutq o‘stirishda matnlar ustida tizimli tarzda ishslash o‘quvchilarni matn yaratishga o‘rgatish, ularning so‘z boyligini aniqlash va rivojlanТИRIB borish, so‘z ma’nolarini to‘g‘ri anglash, o‘z nutqlarida to‘g‘ri ishlatish imkoniyatlarini tug‘diradi. Buning samarasи o‘larоq nutq o‘stirish yuzasidan orttirilgan malaka o‘z saviyasiga muvofiq hikoya yoki biror matnni yozishda o‘quvchilarning faol ishtirot etishiga, erkin fikr yuritishga muvaffaq bo‘lishdir.

Bola lug‘ati va uni boyitish usullaridan biri u bilan suhbat qilish, savollarga tutish, savol berishni ta‘minlashdan iboratdir. Darhaqiqat, bu eng qulay usullardan biri bo‘lib amaliyotda keng qo‘llanib kelinmoqda. Suhbatni suratlar yordamida olib borish qiziqarli va foydalidir.

Bundan tashqari, o‘qituvchi ko‘magida o‘quvchi o‘qiganini so‘zlab berishi butun dars davomida bir necha savolga javob qaytarishi balki matn mazmunidagi rasm asosida, ba’zan, ularsiz qayta hikoya qildirish, nutq o‘stirishning zaruriy vositasidir. Bu vosita har bir yasama ma’nosini o‘rganish imkoniyatini yaratadi. O‘quvchilarning og‘zaki nutqi yaxshi rivojlangan bo‘lsa, u hamma so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz etsa, albatta, uning yozma nutqi ham yaxshi rivojlanadi. Chunki og‘zaki nutq bilan yozma nutq o‘rtasida o‘zaro uzviy bog‘lanish mavjuddir.

Og‘zaki nutqda odamning fikrlashi erkin va bevosita bo‘lgани uchun bayon etish vaqtiga yozma nutqiga nisbatan ancha tez sodir bo‘ladi, chunki og‘zaki nutqda fikr ifodasini tezlashtiradi. Yozma nutqda esa mimika, imo-ishorani ishlatib bo‘lmaydi. Shuning uchun ham og‘zaki nutq yozma nutqqa zamin tayyorlaydi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Qo‘ng‘urov R. va boshq. Nutq ma‘daniyati va uslubiyot asoslari.– Tosh.:O‘qituvchi,1992.
2. To‘raqulov X., Boltaboyeva A. Milliy-ma‘naviy qadriyatlarni shakllantirish. T.,2008

YAPON TILINI CHET TILI SIFATIDA O'QITISH TIL O'QITISHNING TARMOQLARIDAN BIRI SIFATIDA

*Shodmonova Komila Abdug‘afurovna
Navoiy viloyati Navoiy shahri
8-umumta’lim maktabi ingliz va yapon tili o‘qituvchisi
+998905015687*

Annotatsiya: Maqlada yapon tili va madaniyatini o‘qitish – ta’limda integratsiya imkoniyatlari kengayishining omili haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, yapon tilini chet til sifatida o‘qitishda tilni madaniyatdan ajratgan holda o‘qitib bo‘lmasligi tahlil qilingan.

Kalit so‘zлari: yapon tili, madaniyat, o‘zlashtirish, ko‘nikma, qo‘llash, chet tili.

Tilshunoslik sohasida xalqaro madaniy aloqalarning o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi. Qadimdan ma’lumki, til eng muhim aloqa va fikr almashuv quroli

– vositasi hisoblangan. Til bir qator muhim vazifalarni bajarib, u yoki bu xalqning tarixi va madaniyati haqida xabar beradi, ularni avloddan-avlodga yetkazadi, insonlarga estetik zavq bag‘ishlaydi, shuningdek, zarur bilimlarni berish va uni yoyish, bilim olish quroli hamdir.

Biz milliy ma’naviyatni har tomonlama yuksaltirish masalasini o‘z oldimizga asosiy vazifa qilib qo‘yar ekanmiz, bugungi kunda ma’naviyatimizni shakllantiradigan va unga ta’sir o‘tkazadigan barcha omil va mezonlarni chuqur tahlil qilib, ularning bu borada qanday o‘rin tutishini yaxshi anglab olishimiz kerak. Albatta, har qaysi xalq yoki millatning ma’naviyatini uning tarixi, o‘ziga xos urf-odat va an’analari, hayotiy qadriyatlaridan ayri holda tasavvur etib bo‘lmaydi. Bu borada, tabiiyki, ma’naviy meros, madaniy boyliklar, ko‘hna tarixiy yodgorliklar eng muhim omillardan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Ma’lumki, ko‘pgina mamlakatlar o‘z ona tiliga ega. Tillarning ayrimlari xalqaro madaniy aloqalarning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bunday tillar xalqaro, millatlararo va davlatlararo madaniy aloqalarni o‘rnatishda ahamiyatli ravishda o‘z hissasini qo‘shadi. Bu orqali xorijiy mamlakatlar bilan madaniy-ma’rifiy aloqalar yanada rivojlanadi, axborot almashinuv kengayib, xalqaro diplomatik munosabatlar yanada faollasha boradi. Tili, an’ana va urf-odatlari bir-biriga yaqin qardosh xalqlar o‘rtasidagi hamkorlikning tobora mustahkamlanishida madaniy aloqalarning o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi.

Til va madaniyatni o‘rganish – ta’limda bir-biridan ajratib bo‘lmaydigan qism bo‘lib, bugungi kunda til o‘rganish sohasi doimo muhim ahamiyat kasb etadigan, maqsadga yetaklaydigan birlamchi asos hisoblanadi va u ham yapon tilini chet tili sifatida o‘rgatish sohasida katta e’tibor qaratadigan asosiy nuqtaga aylantiradi.

Madaniyat keng va murakkab tushunchadir, til – madaniyatning bir qismi bo‘lib, chuqur ijtimoiy tasavvurga ega. Til orqali madaniyatni tushunish, bu – tilni tushunish va to‘g‘ri qo‘llash, madaniy savodxonlikda muloqot qilishda to‘g‘ri chiziqni shakllantiradi.

Umuman olganda, madaniy ta’limning afzalliklari til va madaniyatning kommunikativ xulqatvor orqali tabiiy integratsiyasi natijasi hisoblanadi.

XX asrning 80-yillaridan buyon mamlakatimizda G‘arb tili va madaniyatini o‘qitish nazariyasidan ta’sirlanib, tilni o‘qitish orqali madaniyatga ham qiziqish orta boshladi. **1988–1990-yillarda Yapon tilini chet tili sifatida o‘qitishda muammo va vazifalarni o‘rganuvchi ilmiy tadqiqot boshqarmasi tashkil qilindi va shundan keyin yapon tilini chet tili sifatida o‘qitishda madaniyatlararo muloqot nazariyalari o‘rganila boshlandi.**

Yapon tilini chet tili sifatida o‘qitish uzoq davrga borib taqaladi va bunda asosan tilning leksika, grammatika va lug‘atlariga e’tibor qaratilgan, tilni o‘qitishda madaniyat va madaniy muloqotga e’tibor qaratilmagan.

O‘tgan asrning 70-yillarining oxiridan boshlab ijtimoy tillar, pragmatikalar, madaniy lingvistika va madaniyatlararo muloqot, yaponiya madaniyati va tilini uyg‘unlashgan holda o‘rgatish kabi nazariyalar ta’siri ostida qizg‘in muhokamalar jadal ravishda rivojlandi.

O‘qitish amaliyotida yapon tilini chet tili sifatida o‘qitishda madaniy ta’lim ikki yo‘nalishda olib boriladi: biri madaniy ta’limni mahorat darsiga to‘g‘ri kelishi, ikkinchisi esa, maxsus madaniy yo‘nalishni tashkil etishdir.

Yapon tilini chet til sifatida o‘qitishda madaniyatni tatbiq etilishida ta’riflanishi kerak bo‘lgan

prinsiplar “bosqichlilik, darajalilik, me'yoriylik”-ni o‘z ichiga oladi va bundan keyin yapon tilini chet til sifatida o‘qitish uchun madaniyatni joriy etish yapon tilini chet tili sifatida o‘rgatishning organik qismi sanaladi. “Umumiy tushunchasi, taqqoslash tushunchasi, qo‘llash tushunchasi va o‘tish tushunchasi” madaniyatni boshlang‘ich nuqtaga aylantirish, til va madaniyatni integratsiyalashtirib o‘qitishning boshlanish nuqtasi sifatida qabul qilishimiz kerak.

Yapon tilini o‘qitish boshqarmasining fikriga ko‘ra, “madaniy omillarni yapon tilini chet tili sifatida o‘qitishning roli”, “yapon madaniyati va chet el madaniyatining ikki tomonlama yoki ko‘p tomonlama o‘rganish”, shuningdek, “yapon tili va yapon tilini o‘qitishda xorijliklarda yapon madaniyatini qabul qila olishi va yapon madaniy bilimlarini shakllantirish jarayonidagi roli”ni nazariy asos sifatida o‘rganishni aniqlab olish maqsadga yaqinlashtiradi.

O‘zbekistonda ham yapon tiliga bo‘lgan qiziqish kuchayib, yoshlар orasida juda katta qiziqish paydo bo‘lmoqda. O‘quvchilar yapon tilida muloqot qilish uchun til ortida turgan madaniyatni ham o‘rganishi natijasida muloqot vaqtida ziddiyatlar bo‘lmasligining oldi olinadi. Yapon tili va chet tillarni o‘qitishning asosiy maqsadi yoshlarning ko‘p madaniyatli dunyoda kundalik, ijtimoiy, madaniy, ilmiy va kasbga oid hamda xalq xo‘jaligining boshqa sohalarida faoliyat va muloqot olib borishda erkinlik va teran fikrga ega bo‘lishini shakllantirish va rivojlantirish mujassam.

Xulosa qilib aytganda, til va madaniyat o‘rtasida tabiiy munosabat mavjud bo‘lib, til rivojlanishining tarixi ham madaniyatga bog‘langan. Yapon tilini chet til sifatida o‘qitish til o‘qitishning asosiy tarmoqlaridan biri bo‘lib, yapon tilini o‘qitishda madaniyatni ajratib o‘rgatib bo‘lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.”Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida xorijiy tillarni o‘qitishda yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaror

2. Qudratxo‘jayev Sherzod, Abdug‘affor Qirg‘izboyev, “O‘zbekiston- Yaponiya: o‘zbek diplomatiyasining yangi bosqichi”, Toshkent, “O‘AJBNT” Markazi, 2002

3. Халмурзаева Н.Т. Языковая ситуация Японии (учебное пособие). Ташкент, 2009.

MATEMATIKA O'QITISH METODIKALARI VA ULARNI O'QUV JARAYONIGA TATBIQ ETILISHI

Xalikova Zamira Abduxakimovna

*Samarqand shahar 20-umumiy o'rta ta'lif maktabi
matematika fani o'qituvchisi Telefon raqami: 90 657 76 12*

Annotatsiya. Matematika so'zi qadimgi grekcha - mathema so'zidan olingan bo'lib, uning ma'nosi «fanlarni bilish» demakdir. Matematika fanining o'rganadigan narsasi (ob'ekti) materiyadagi mavjud narsalarning fazoviy formalari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlardan iborat.

Kalit so'zlar. materiya, fazoviy, elementar, oliv matematika, arifmetika, sonlar nazariyası, matematik analiz, Metodika, G.Pestalotsi, S.E.Gurev, N.I.Lobachevskiy.

Hozirgi davrda matematika fani shartli ravishda ikkiga ajraladi. 1) elementar matematika, 2) oliv matematika. Elementar matematika ham mustaqil mazmunga ega bo'lgan fan bo'lib, u oliv matematikaning turli tarmoqlaridan, ya'ni nazariy arifmetikadan, sonlar nazariyasidan, oliv algebradan, matematik analizdan va geometriyaning mantiqiy kursidan olingan elementar ma'lumotlar asosiga qurilgandir. Oly matematika fani esa real olamning fazoviy formalari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlarni to'la hamda chuqur aks ettiruvchi matematik qonuniyatlarini topish bilan shu qo'llanadi. Elementar matematika fani maktab matematika kursining asosini tashkil qiladi. Maktab matematika kursininng maqsadi o'quvchilarga ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda matematik bilimlar sistemasi ma'lum usulda (metodika) orqali o'quvchilarga etkaziladi. (Metodika so'zi grekcha so'z bo'lib, «yo'l» degan ma'noni beradi). Matematika metodikasi pedagogika va didaktika fanining asosiy bo'limlaridan biri bo'lib, jamiyatimiz taraqqiyoti darajasida ta'lif maqsadlariga mos keluvchi matematikani o'qitish, o'rganish qonuniyatlarini o'rganadigan mustaqil fandir. Matematika metodikasi ta'lif jarayoni bilan bog'liq bo'lgan quyidagi uch savolga javob beradi: 1. Nima uchun matematikani o'rganish kerak? 2. Matematikadan nimalarni o'rganish kerak? 3. Matematikani qanday o'rganish kerak? Matematika metodikasi haqidagi tushuncha birinchi bo'lib shveytsariyalik pedagog - matematik G.Pestalotsining 1803 yilda yozgan «Sonni ko'rgazmali o'rganish» asarida bayon qilingan. XVII asrning birinchi yarmidan boshlab matematika o'qitish metodikasiga doir masalalar bilan rus olimlaridan akademik S.E.Gurev (1760-1813), XVIII asrning birinchi va ikkinchi yarmidan esa N.I.Lobachevskiy (1792-1856), I.N.Ulyanov (1831-1886). L.N.Tolstoy (1828-1910) va atoqli metodist-matematik S.I.Shoxor-Trotskiy (1853-1923), A.N.Ostrogradskiy va boshqalar shug'ullandilar va ular matematika faniga ilmiy nuqtai-nazardan qarab, uning progressiv asoslarini ishlab chiqdilar. Masalan, A.N.Ostrogradskiy «Ong kuzatishdan keyin paydo bo'ladi, ong real, mavjud olamga asoslangan» deb yozgan edi. Geometriya metodikasidan materiallar (Materiali po metodike geometrii, 1884 yil, 8-bet.). Keyinchalik matematika o'qitish metodikasining turli yo'nalishlari bilan N.A.Izvolskiy, V.M.Bradis, S.E.Lyapin, I.K.Andronov, N.A.Glagoleva, I.Ya.Dempman, A.N.Barsukov, S.I.Novoselov, A.Ya.Xinchin, N.F.Chetveruxin, A.N.Kolmogorov, A.I.Markushevich, A.I.Fetisov va boshqalar shug'ullandilar. 1970 yildan boshlab maktab matematika kursining mazmuni yangi dastur asosida o'zgartirildi, natijada uni o'qitish metodikasi ham ishlab chiqildi. Hozirgi dastur asosida o'qitilayotgan maktab matematika fanining metodikasi bilan professorlardan V.M.Kolyagin, J.Ikromov, R.S.Cherkasov, P.M.Erdniev, N.G.aybullaev, T.To'laganov, A.Abduqodirov va boshqa metodist olimlar shug'ullanmoqdalar. Matematika o'qitish metodikasi pedagogika institutlarining III-IV kurslarida o'tiladi. U o'zining tuzilishi xususiyatiga ko'ra shartli ravishda uchga bo'linadi: 1. Matematika o'qitishning umumiyligini metodikasi. Bu bo'limda matematika fanining maqsadi, mazmuni, formasi, metodlari va uning vositalarining metodik sistemasi, pedagogika, psixologiya qonunlari hamda didaktik printsiplar asosida ochib beriladi. 2. Matematika o'qitishning maxsus metodikasi. Bu bo'limda matematika o'qitish umumiyligini metodikasining qonun va qoidalaringin aniq mavzu materiallariga tadbiq qilish yo'llari ko'rsatiladi. 3. Matematika o'qitishning aniq metodikasi. Bu bo'lim ikki qismdan iborat: 1). Umumiyligini metodikasining xususiy masalalari; 2). Maxsus metodikasining xususiy masalalari. Masalan, VI sinfda matematika darslarini rejalashtirish va uni o'tkazish metodikasi deyilsa, bu umumiyligini metodikasining xususiy masalasi bo'lib hisoblanadi. O'rta maktablarda matematika

o‘qitishning maqsadi quyidagi uch omil bilan belgilanadi: 1. Matematika o‘qitishning umumta’limiy maqsadi. 2. Matematika o‘qitishning tarbiyaviy maqsadi. 3. Matematika o‘qitishning amaliy maqsadi. Matematika o‘qitishning umumta’limiy maqsadi o‘z oldiga quyidagi vazifalarni qo‘yadi: a) O‘quvchilarga ma’lum bir dastur asosida matematik bilimlar tizimini berish. Bu bilimlar tizimi matematika fani to‘g‘risida o‘quvchilarga etarli darajada ma’lumot berishi, ularni matematika fanining yuqori bo‘limlarini o‘rganishga tayyorlashi kerak. Bundan tashqari, dastur asosida o‘quvchilar o‘qish jarayonida olgan bilimlarining ishonchli ekanligini tekshira bilishga o‘rganishlari, ya’ni isbotlash va nazorat qilishning asosiy metodlarini egallashlari kerak. b) O‘quvchilarning og‘zaki va yozma matematik bilimlarini tarkib toptirish. Matematikani o‘rganish o‘quvchilarning o‘z ona tillarida xatosiz so‘zlash, o‘z fikrini aniq, ravshan va lo‘nda qilib bayon eta bilish malakalarini o‘zlashtirishlariga yordam berishi kerak. Bu degan so‘z o‘quvchilarning har bir matematik qoidani o‘z ona tillarida to‘g‘ri gapira olishlariga erishish hamda ularni ana shu qoidaning matematik ifodasini formulalar yordamida to‘g‘ri yoza olish qobiliyatlarini atroficha shakllantirish demakdir; v) O‘quvchilarni matematik qonuniyatlar asosida real haqiqatlarni bilishga o‘rgatish. Bu erda o‘quvchilarga real olamda yuz beradigan eng sodda hodisalardan tortib to murakkab hodisalargacha hammasining fazoviy formalari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlarni tushunishga imkon beradigan hajmda bilimlar berish ko‘zda tutiladi. Bunday bilimlar berish orqali esa o‘quvchilarning fazoviy tasavvur qilishlari shakllanadi hamda mantiqiy tafakkur qilishlari yanada rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Sayidahmedov N. «Yangi pedagogik texnologiyalar». T. «Moliya» 2003 yil.
2. Ta‘lim samaradorligini oshirish yo‘llari. Osiyo taraqqiyot banki o‘rtal maxsus, kasb-hunar ta‘limini rivojlantirish loyihasi. Toshkent-2002 yil.
3. www.ziyouz.com
4. www.google.com

THE ROLE OF EDUCATION IN EDUCATING THE YOUNGER GENERATION.

*Samarqand shahar 20-umumiyy o'rta ta'lim
maktabining ingliz tili fani o'qituvchilari
Abjalova Dilrabo Olimjonovna
va Xakimova Indira Azamovna
998-93-991-37-08*

Annotation: This article reviews Education is one of the key components that bring growth and progress into society. The more people in a society are educated, the more they can provide a beneficial contribution to their environment.

Key words: learning, early education, learning process, education system, cultural sources, well-developed cognitive system.

The children of today are gearing up to become adult citizens of tomorrow. The growth is parallel to the future of our country, reflected through quality of the present education system. A school must stimulate curiosity in the young, impressionable minds and equip them with tools to be better human beings.

It is widely accepted that the learning process is instrumental in shaping one's personality and the way he/she deals with situations of life. The shift of thoughts from bookish knowledge to knowledge of life, in schools, has brought forth a sea of change. People have warmed up to the idea of education being the key to a well-rounded development instead of just a mean to acquire degrees and monetary success in life. Education must facilitate the cultivation of a healthy thought process and groom our cognitive abilities. In the present competitive world, education is a basic necessity for human beings after food, clothes and shelter.

School education must focus on the following aspects, which contribute immensely to the development of the young minds as they step into adulthood. School is the foremost fountain of knowledge children are exposed to. It gives a chance for them to acquire knowledge on various fields of education such as people, literature, history, mathematics, politics, and other numerous subjects. This contributes to cultivation in the thought process. When one is exposed to the influences coming from various cultural sources, his/her world and existence becomes vast. School is the first avenue of socializing for a child. Up till then, parents and immediate family members are the only people the child has human interactions with. And familiarity is a breeding ground of stagnancy. With schools, children are exposed not only to new ideas but also to same aged compatriots. This instills sociable practices such as empathy, friendship, participation, assistance which turn out to be important in their adulthood. A child, after conception, goes through various physical development. While home provides a restricted outlet, in school, a child can channelize his energy into more sociable avenues. Studies have pointed out that while in familiar environment, the child is equipped to deal with sudden bursts of energy, the learns to be at his/her best behaviour only when exposed to same-aged individuals. Plus, familiarity leads to taking advantage of situations, while in school, the playing field is leveled. Also, the presence of activities such as sports, craft help children direct their boundless energy into something productive. Earlier, schools were considered as places to learn events in history chapter, solve tough mathematical problems or recite poems and sonnets. In the current educational scenario, a child learns to go beyond the traditional way of rote learning. They are taught to develop a mind of their own and through the flexible curriculum, curiosity is promoted. The child is freed from the shackles of mental blocks and lets his/her imagination run its course. Importance of imagination is stressed upon extensively. Play actions and an encompassing curriculum lead to a well-developed cognitive system. Life is also about learning, apart from living. While we can learn to a certain extent from our parents, they tend to be unilateral. At school, children are exposed to various sources from whom they can imbibe immense knowledge, instrumental for their development. Hence school is necessary for children to inculcate the workings of life".

Education forms the foundation of any society. It is responsible for the economic, social, and political growth and development of society in general. The thread of the growth of society depends upon the quality of education that is being imparted. So schools play an important role in modeling a nation's future by facilitating all round development of its future citizens.

Used literatures:

1. Arslan, D. (2012). Examining first grade teachers' handwriting instruction. Educational Sciences: Theory & Practice, 12(4), 2829-2846.
2. Bekman, S. & Atmaca Koçak, A. (2011). Mothers reporting I: For whom and why is the Mother-Child Education Program effective? Education and Science, 36(160), 171-183
3. Charles, G. & Albert, A. (1999). Psychology an Intoduction. Ed. Ke-10. Pentice Hall: New Jersey

THE WAYS OF IMPROVING SPEAKING SKILL.

*Lopasova Obida Abduraimovna
Samarqand shahar 48-maktab
ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotation: This article reviews to help the students in improving the speaking skills. By using the materials that was given, the students can get the new strategy in learning the speaking skill. Most of them has the improvement from every their activity in the speaking habit activity.

Key words: speaking habit, strategy, speaking skills

Speaking is a way to communicate each other. Speaking is the most important and essential skill in English. The purpose of speaking is to deliver ideas to the people who we speak with about what we want to say. In a conversation, speaking is one of the components of this. Learning of speaking can be done in everywhere. One of them is in the university. In this research, the students of Semarang State University was become the object of the research. Their speaking skill still needs many progress to be a good speaker of English. It was indicated in many ways, such as:

1. When they were speaking, most of them often felt confuse during their speaking. So, they stopped their speaking in the middle of their speaking.

2. They only talked in less than 5 minutes. It was still related to the confuse feeling when they want to speak but they still confuse what they want to say.

3. Limited vocabulary. It was the biggest problem of them. Most of them have little vocabularies, so their speaking was automatically would get stuck because they didn't know the words that they wanted to say.

4. Lacking the courage to start talking in English with the lecturer or the classmate. Actually this is the simplest problem, because it was just about the habit. If their habit in speaking was good, so they could speak English fluently.

There are three cycles, such as first cycle, second cycle and third cycle. Each cycle has a role to improve the ability to speak to the students. With the following explanation of each cycle: First cycle In this cycle is the first and most basic treatment is done to the students. In this cycle, the students will be given a text or an article in English about 500-800 words. They will read the text and then record it. Because, in order to obtain a good speech should begin by reading. By reading we will get a new vocabulary, and learn the pronunciation of the word. In this cycle the students can practice pronunciation skills sounds in sentences in the text. After recording their voices, students are given the opportunity to write the words unpronounceable and unknown means. Second cycle This cycle is the continuation of the first cycle. In this cycle the student will be given a native speaker video. The duration of the video is about 5-6 minutes. After listening to this video they will record their voice that mimicked what was on the video. Listening and talking is a two-way communication activities -is a direct face to face communication .The linkage between talking and listening is when we listen, we can study the utterances of a word and imitate it, therefore, model or example that listened to and recorded by the students is important in improving speech intelligibility. Of course, in this cycle challenge is greater than the first cycle that is just reading only. In this cycle, the student should be able to grasp what was being said by a native speaker in the video and imitate it. The initial stage of this cycle is watch or listen to what was being said by natively in the video carefully and then make a transcript of the video. After that, they will record their voice based on the transcripts they have made. In this cycle the students also write words that they do not know the meaning, to measure the mastery of their vocabulary. The Third Cycle In the last cycle, the students will practice a drama in English. It is because speaking defined as a complex process such as sending and receiving messages through word of mouth. In this case also involves nonverbal symbols such as gestures and facial expressions. Hedge states that the talk is "a skill by which they (people) are judged while first impressions are being formed." Thus, a reenactment of the drama is an appropriate means to develop their speaking skills based on the above theory. For that they should be divided into groups according to the number of characters and keeping the play they did. They will be given time to study the play that there will then be practiced in their

groups. They were given leeway to be able to bring notes or points of conversation and they can develop their own choosing conversation with nothing out of the context of the drama. In this cycle, the students will be assessed directly by their performance. So, in this cycle they do not collect recordings. By using the materials that was given, the students can get the new strategy in learning the speaking skill. Most of them has the improvement from every their activity in the speaking habit activity.

Used literature:

1. Brooks, Nelson. (1964). Language and Language Learning. New York: Harcourt, Brace and World, Inc.
2. Oradee, Thanyalak. (2012). Developing Speaking Skills Using Three Communicativem Activities (Discussion, Problem-Solving, and Role-Playing). International Journal of Social Science and Humanity 2(6)
3. Zaremba, A. J. (2006). Speaking professionally. Canada: Thompson South-Western activities.

ONA TILI DARSLARIDA OLMOSH MAVZUSINING O'RGANILISHI. OLMOSHLAR VA ULARNING GRAMMATIK VAZIFALARI

*Yuldasheva Gulchehra Alijonovna
Namangan viloyati Norin tumani
32-umumi o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon nomeri :+998 93 670 59 89*

Annotatsiya: Ushbu maqolada olmosh va uning turlari, kishilik olmoshlari, ularning grammatic vazifalari haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: olmosh, kelishik, atash ma'no, soz turkumi, morfologiya, grammatic ma'no

Grammatika to'g'ri yozish va gapirishni o'rgatadi. Grammatik vositalarni to'g'ri qo'llash orqali chiroyli va ravon nutq tuza olamiz. Grammatika so'zi grekcha so'zdan olingan bo'lib, «harf o'qish va yozish san'ati»degan ma'noni bildiradi. Grammatika ikki qismdan iboratdir:

1.Morfologiya.2.Sintaksis

Morfologiya so'z turkumlari, so'zlarning grammatic ma'nolai, grammatic shakllarni o'rganuvchi bo'limdir. Sintaksis esa gap va uning turlari, so'zlarning o'zaro bog'lanishini o'rgatadi. Biz faqat morfologiyada so'z turkumlari o'rganiladi degan fikrdan yiroq bo'lishi iz kerak. Chunki so'zlarning grammatic ma'nolai va ularni ifodalovchi shakllar ham morfologiyada o'rganiladi.

So'z turkumlari boshlang'ich sinflarda ham o'quvchilarga o'rgatilib kelinadi. So'z turkumlaridan mustaqil so'z turkumlariga alohida e'tibor qaratilgan.

So'z turkumlari umumlashgan vazifasi va sor'oqlariga ko'ra bir guruhga mansub bo'lgan so'zlardir. O'zbek tilida mustaqil so'z turkumlari oltita:

1. Ot
2. Sifat
3. Son
4. Olmosh
5. Fe'l
6. Ravish

Barcha mustaqil so'z turkumlari atash ma'noga ega. Lekin olmoshning atash ma'nosi yoq. Olmosh atash ma'nodagi so'zlarga ishora qiladi, shuning uchun u ichi bo'sh so'zlar deb ham yuritiladi. Masalan, Nigora aqli - qiz, u doimo barcha do'stlariga birdek muomalada boladi. Ushbu gapda olmosh so'z turkumiga oid so'z ikkita, ya'ni u, barcha. U, barcha so'zları ham mustaqil so'z turkumi, lekin atash ma'nosi yoq. U Nigoraga, barcha esa Nigoraning do'stlariga ishora qilmoqda. Olmosh so'z turkumi boshqa so'zlardan so'z yasovchi qo'shimcha orqali umuman yasalmaydi. Mavzuni o'quvchilarga tushuntirishda buni alohida ta'kidlash kerak. Masalan, Hamma o'quvchilar o'zları uchun berilgan topshiriqlarni sidqidildan bajarmoqdalar. Bu yerda olmosh ikkita, lekin sodda yasama emas, ya'ni tub olmosh.

Olmosh so'z yasovchilar orqali yasalmasligi bilan boshqa so'z turkumlaridan farq qiladi. Lekin shuni unutmaslik kerakki, olmosh boshqa so'z turkumlari yasalishi uchun asos vazifasini bajarish mumkin. Masalan, o'zboshimcha, manman (olmoshdan sifat yasalgan), sensiramoq, sizlamoq (olmoshdan fe'l yasalgan), o'ziga kelmoq, o'zidan ketmoq (ibora), o'zimcha, o'zicha (ravish) kabi. O'z-o'zidan so'zi uchta so'z turkumi vazifasida keladi. Faqat gapning mazmuniy qurilishiga ko'ra uni farqlaymiz. Masalan, Anvar o'z-o'zidan nafratlana boshladi (o'zlik olmoshi). Mashina o'z-o'zidan yurib ketdi (ravish). **O'z-o'zidan**, yurtdagi ishlar hal bo'laveradi(modal so'z).

Olmosh boshqa so'zlar, gap, so'z birikmasi o'rnida qo'llanuvchi so'z turkumlaridan. Olmosh ma'no xususiyatiga ko'ra yettiga bo'linadi:

1. Kishilik olmoshlari
2. O'zlik olmoshi
3. Ko'rsatish olmoshlari
4. So'roq olmoshlari

5. Guman olmoshlari
6. Belgilash olmoshlari
7. Bo‘lishsizlik olmoshi

Olmosh so‘z turkumlari o‘rnida almashinib qatnashishi mumkin. Masalan, kitob-bebaho ne’mat. Undan ko‘p hikmat olish mumkin. (Kitob- u, ot o‘rnida). Gullar qizil rangda, shu rang onamga yoqadi. (qizil-shu, sifat o‘rnida. Qalam - ming so‘m, daftar ham shuncha (ming so‘m - shuncha, son o‘rnida). Salima yomon o‘qidi, bu ustozining jahlini chiqardi (o‘qidi-bu, fe’l o‘rnida).

Kishilik olmoshlari uch shaxsdan birini ifoda qiluvchi olmoshlardir. O‘quvchilarga uch shaxsning kim ekanligini bildirib ketish darkor. Men, biz (so‘zlovchi), sen, siz (tinglovchi), u, ular (o‘zga). Men, sen, u birlikda, biz, siz, ular ko‘plikda ishlatiladi. Men bu vazifaning og‘ir ekanligini kechayoq anglaganman. Bu gapda olmosh so‘z turkumiga oid so‘zlar ikkita, ya’ni men, bu, men-kishilik olmoshi, shu-ko‘rsatish olmoshi. Biz Vatanimizni sidqidildan sevamiz. Biz-kishilik olmoshi.

Olmosh barcha gap bo‘lagi vazifasida keladi. Masalan, u menga bu voqeanning naqadar qiziqligini tushuntirdi. Bu yerda olmosh uchta: u, menga, bu. U - ega, menga- to‘ldiruvchi, bu - aniqlovchi vazifasida kelmoqda. Abdulla shunday gapidiki, o‘tirganlar hayron qoldi. Bu yerda shunday olmoshi hol vazifasida kelmoqda (shunday gapirdi, qay holda gapirdi). Nozimaning eng yaqin do‘sti - siz. Siz olmoshi ot kesim vazifasida kelmoqda.

Olmosh kelishik va egalik qo‘sishchalar bilan o‘zgara olish xususiyatiga ega. Masalan, sen kishilik olmoshini kelishik qo‘sishchalar bilan turlaymiz. Sening (n tovushi tushgan, sen+ning=sening), seni (sen+ni=seni), senga, sendan, sendan. Sening bu holating meni va ko‘plarni tashvishga soldi. Olmosh uchta: sening(aniqlovchi), bu (aniqlovchi), meni (to‘ldiruvchi).

Olmoshga egalik qo‘sishchalar ham qo‘silib, shaxs va narsalarning uch shaxsdang biriga qarashli ekanini bildiradi. Masalan, o‘zlik olmoshiga egalik qo‘sishchalarini qo‘shib, turlaymiz. O‘zim, o‘zing, o‘zi (birlikda), o‘zimiz, o‘zingiz, o‘zlari (ko‘plikda). Bolalaring o‘zlari ketib qolishdi. Bu yerda o‘zlari sof ko‘plikni ifodalanmoqda. Yig‘ilishni raisning o‘zlari olib bordilar. O‘zlari bu jumlada piching, kinoya ma’nosida kelmoqda.

Shuni esdan chiqarmaslik va o‘quvchilarga alohida ta’kidlash zarurki, kishilik olmoshlariga egalik qoshimchalar umuman qo‘silmaydi. Masalan, menim, seni, unim deb bo‘lmaydi. Ba’zi holatlarda o‘quvchi mening, seni olmoshlaridagi - ning, - ni kelishik qo‘sishchalarini egalik qo‘sishchalar bilan chalkashtirib yuboradilar. Buni o‘quvchilarga misollar orqali tushuntirib berish zarur. Savol tug‘ilishi mumkin, unimdagisi - im qo‘sishchasi kishilik olmoshiga qo‘silgangu degan. Unim bu yerda kishilik olmoshi emas, ko‘rsatish olmoshi hisoblanadi. U+im= unim (bu yerda unim, bitta n tovushi ortgan) .

Olmoshlarning nutqda qo‘llash ing ahamiyati shundaki, ular so‘z takrorining oldini oladi. Masalan, Aziza mehribon - qiz. Aziza onasi uchun har narsaga tayyor. Onasi ham Azizani rosa yaxshi ko‘radi. Azizaning dugonalari orasida ham hurmatli baland. Bu kichik matnda Aziza so‘zining bir necha marta takrorlab ishlatilishi nutqini g‘aliz holatga keltirgan. Aziza so‘zini hadeb takrorlayvermasdan, uning o‘rniga kishilik olmoshidan foydalansa, nutqning tog‘riligi ta’milanadi. Buni o‘quvchilarga ham tushuntirib borish darkor.

Olmoshlar mavzusini o‘quvchilarga o‘rgatishda ko‘proq hayotiy misollar asosida, yangi innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda, mustaqil ravishda topshiriqlarni bajarish asosida, har bir o‘quvchining bajargan ishini bee’tibor qoldirmagan holda, uy vazifalarni ham muntazam tekshirib, o‘quvchilarni rag‘batlantirgan holda dars tashkil etilsa, o‘qituvchi o‘z maqsadiga erishadi.

Foydalilanigan adabiyotlar :

1. Ra’no Ikromova, Xolida G‘ulomova, Sharofat Yo‘ldosheva, Dilorom Shodmonqulova. Ona tili. Umumta’lim maktabilarining 4-sinfi uchun darslik. «O‘qituvchi nashriyot-matbaa ijodiy uyi». Toshkent. 2017.
2. Nilufar Rasulova. Ona tilidan savollar. «Nurafshon ziyo yog‘dusi». Toshkent. 2018.
3. Nargiza Erkaboyeva. Ona tilidan ma’ruzalar to‘plami. «O‘zbekiston». Toshkent. 2017.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГР НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

*Болтабоева Шахзодахон Абдурашидовна,
Учитель русского языка и литературы,
Наманганская общеобразовательная школа № 48.
Телефон: +998 99 3247713*

Аннотация: В данной статье представлены размышления по поводу нетрадиционных методов обучения, в частности по поводу использования игр с целью активизации познавательной и мыслительной деятельности учащихся на уроках русского языка.

Ключевые слова: игры, использование, изучение, использовать, приятно

Игры являются одним из самых важных компонентов в классах. Они включают в себя деятельность, которая имеет цели и правила в то же время весело. Игры имеют много преимуществ как для учителей языка, так и для его учеников. Они поддерживают изучение целевого языка, когда учащиеся участвуют в играх и получают удовольствие, не замечая, что они изучают целевой язык, и, кроме того, учителю приятно, что он представляет язык в приятной атмосфере, которая делает работу мощной.

Мы все, как учителя русского языка, задаемся вопросом: “зачем учителю использовать игры?” Что ж, ответ довольно прост. Основная причина заключается в том, что эти мероприятия имеют большую образовательную ценность и могут быть использованы в классе, чтобы заставить учащихся развивать свои разговорные способности, использовать язык вместо того, чтобы просто думать о том, чтобы выучить правильные формы, и, наконец, сделать уроки очень интересными, потому что они предлагают студентам веселую и расслабляющую атмосферу обучения. Так почему бы не использовать игры в обучении русскому языку? Поскольку при использовании игр у студентов уже есть контекст, в котором использование целевого языка сразу же полезно.

Вот некоторые игры, которые мы успешно применили в классе, с надеждой, что вы найдете их полезными в своих классах:

Игра 1. “Горячее сиденье”: Скажите студентам, что каждый из них сядет на стул перед классом и ответит на 5/10 вопросов. Попросите всех учеников в классе записать вопросы, которые они хотели бы задать своим одноклассникам. Дайте им на это 5 минут. Предложите одному из них сесть на стул и ответить на вопросы. Ему/ей придется пересчитать вопросы. Допускается не более 10 вопросов. Предложите другому студенту сесть на стул. Скажите им, что в конце упражнения вы сядете на стул и ответите на их вопросы

Игра 2. “Запретные Слова”. Ищете игру, которая может помочь вашим студентам практиковать синонимы и описания? Попробуйте запретные слова – подходит для более продвинутых учащихся. Разделите класс на две группы и попросите их сесть по разные стороны комнаты, лицом друг к другу. Выберите одного человека, который сядет перед своей командой и встанет позади студентов и будет держать лист бумаги со словом на нем. У команды есть три минуты, чтобы заставить того, кто впереди, сказать слово на бумаге. Они не могут произнести слово; они могут только упомянуть синонимы и описания слова, которое вы держите.

Игра 3. “Кто самый богатый?”. Игра на развитие памяти, письма, навыков устной речи. Преподаватель готовит набор карточек, на которых записаны слова, относящиеся к различным лексическим темам. Карточки перемешиваются и выкладываются на стол. Играющим предстоит отобрать как можно больше слов, относящийся к одной теме. Через короткий интервал времени преподаватели останавливают поиск. У каждого на руках окажется несколько групп слов. Например, три слова по теме одежда, четыре – по теме еда и т.п. Выигрывает тот, кому удастся собрать самое большое количество слов по одной теме.

Игра 4. “Верю-не верю”.

Хорошо подходит для проверки домашнего задания. Задаются вопросы по теме. Учащиеся соглашаются либо не соглашаются с утверждениями учителя. Вопросы начинаются с фразы: «Верите ли вы, что...».

Я считаю, что в коллективных играх формируется такое качество как нравственность. В ходе игры дети учатся быть одной командой, учатся помогать товарищу, у каждого по-

является чувство ответственности перед всем классом. Воспитывается воля к победе, открывается другое мировоззрение, а главное — интерес и любовь к русскому языку. Игры на уроках русского языка применяются как средство обучения и отличаются от других средств тем, что вызывают у детей живой интерес и активное участие. Применение таких игр на уроках является методом оправданным, поскольку они выполняют ряд важных учебных и развивающих функций.

В заключение можно сказать, что игры очень мотивируют, потому что они забавны и интересны. Они могут быть использованы, чтобы дать практику во всех языковых навыках и использоваться для практики многих видов общения.

Список использованной литературы:

1. Акишина А.А., Жаркова Т.Д., Акишина Т.Е Игры на уроках русского языка. Учебное наглядное пособие. М.: Русский язык, 1988 г.
2. Н.Т. Баранов / Методика преподавания русского языка. М.; Просвещение, 1990 г.
3. Баев П.М. Играем на уроках русского языка, М., Русский язык, 1989 г.

МИКРОТЕКСТ КАК СОВРЕМЕННОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО

Болтаева Наргиза Нигматуллаевна,
Навоийская область, г. Навоий
Школа №1
учитель начальных классов
Телефон : +998906658070

Ключевые слова: микротекст, педагогическое средство, коммуникативная компетенция.

Многое изменилось в системе образования за последние годы. В частности, другими стали образовательные стандарты, значительно возросли требования к уровню и качеству знаний и связанных с ними умений и навыков, полученных в результате обучения в учебных заведениях или путем самообучения (самообразования). Поэтому появилась острая потребность в новых методологических подходах к разработке новейших педагогических технологий и современных средств обучения.

Средства обучения — обязательный элемент оснащения образовательного процесса. Наряду с целями, содержанием, формами и методами обучения средства обучения являются одним из главных компонентов дидактической системы.

Актуальным для каждого педагога является вопрос: «При помощи чего учить?» Он выводит на одну из важнейших категорий педагогики — категорию средств обучения. Без них невозможно достичь поставленной цели, реализовать намеченное содержание, наполнить обучение познавательной деятельностью.

«Средство» — многозначное слово. Это и прием, и способ действия для достижения чего-нибудь, это и орудие (предмет, совокупность приспособлений) для осуществления какой-либо деятельности. Под средствами обучения следует понимать разнообразнейшие материалы и орудия учебного процесса, благодаря использованию которых более успешно и за рационально сокращенное время достигаются поставленные цели обучения. В педагогическом процессе средства обучения выполняют следующие функции: компенсаторную, адаптивную, информативную; интегративную, инструментальную. Поиски новых педагогических средств, которые будут более технологичны в условиях современного урока, приводят к микротекстам. Каковы же педагогические возможности микротекста в формировании коммуникативной компетенции?

Коммуникативная компетенция определяется как «владение всеми видами речевой деятельности и основами культуры устной и письменной речи, умениями и навыками использования языка в различных сферах и ситуациях общения. В связи с этим текст, прежде всего учебно-научный, художественный и публицистический, становится объектом пристального внимания на каждом уроке. Создание на уроке атмосферы совместной творческой деятельности учителя и учащегося пробуждает интерес школьников к работе с текстом. Микротекст может выполнять функции средств обучения:

— компенсаторную функцию, т. е. способствует достижению цели с наименьшими затратами сил, здоровья и времени обучающегося за счет небольшого объема;

— адаптивную, т. к. обеспечивает поддержание благоприятных условий протекания процесса обучения; соответствие содержанию изучаемого понятия и возрастным возможностям обучающихся;

— инструментальную, микротекст как педагогическое средство обеспечивает определенные виды деятельности и достижение поставленной дидактической цели.

Таким образом, планирование уроков с включением микротекстов будет способствовать повышению качества школьного образования в отношении формирования коммуникативной компетенции обучающихся.

Литература:

1. Балаклай А. Г. Осмысление слова / А. Г. Балаклай // Русская словесность. — 2002. — № 2. — С. 18–22.

THE ROLE OF SONGS IN TEACHING ENGLISH

*Забирова Дамира Маратовна,
г.Навоий, СШУИОП №1
учитель английского языка*

Annotation: This article is about the role of songs in learning English. In this article it is spoken about the power of music that is used not only when teaching children, but also when teaching adults, especially when it comes to learning a language from scratch.

Key words: effectiveness, influence, feelings, the emotions, music, famous, power, special.

Songs in English lessons introduce not only a moment of creativity into the learning process. This is a great way to relieve tension, to delimit educational blocks of classes and, importantly, allow you to learn the rules of pronunciation, grammar, memorize words and expressions on the topic being studied in an easy and accessible manner. Easy, easy motive and simple rhyme are quickly remembered, not only for the period of study, but for the whole life.

Songs in English lessons are used not only when teaching children, but also when teaching adults, especially when it comes to learning a language from scratch. Of course, not playing songs are selected for adults in order to defuse the situation, but with maximum meaning. One of the more effective ways to influence feelings and the emotions of children is music. Famous teacher Yan Amos Komenskiy wrote that one who does not know music is likened to one who does not know letters. Let's talk about the power of music. Each of us has a special a song that is associated with some event or which is just we like And maybe this is the song that your grandmother or mother sang to you before bed or the song that sounded at your wedding how only you hear this song, all the memories come alive and you are covered the feelings you experienced at that moment in your life. You start sing along, even if you have not heard this song for many years. This is the power of music.

Music is a powerful tool in teaching a foreign language. In simple children's songs there are great opportunities for teaching a child English. Watching how their kids just started learning English, happily sing songs, parents tend to be moved. They are pleased with their enthusiasm, and they are surprised at how great they sometimes grasp the pronunciation. A little thought, however, the most disturbing parents suddenly think about it and express doubts, for example: "but they don't understand what they are singing about" or "oh, well, here they are singing something quite different...". Indeed, this way of mastering the language most likely has nothing to do with how parents were taught in school — after all, the poor fellow does not know the alphabet, nor the grammar:) But... very much like the way children teach their native language. Probably everyone will remember something funny that they sang themselves as babies — not having heard or reduced some incomprehensible child line from the song.

So, the children's misunderstanding of the text or the fact that they are wrong reproduce, you should not be disturbed. After all, if you talk like that, then you shouldn't sing lullabies for newborns — they don't know a word in Russian, so they will increase vocabulary, grab a grammar. The use of songs in the target language is very important for a number of reasons. First, the students immediately become familiar with the culture of the country of the language being studied, since children of this age, according to the psychologist, especially sensitive and susceptible to a foreign culture. Secondly, when working with this kind of linguistic material, a good prerequisite is created for the comprehensive development of the student's personality, because specially selected songs stimulate figurative thinking and form good taste. Song genre as one of the important genres due to the presence of a verbal text, musical creativity is able to accurately and figuratively reflect various aspects of the social life of the people of the country of the language being studied. The song, like another work of art, has a communicative function, i. e. the transfer of the content laid down by its author to the addressee. Methodical advantages of songs in teaching a foreign language:

— Songs as one of the types of verbal communication are a means of a more solid assimilation and expansion of vocabulary, as they include new words and phrases. It contributes to the development of children of feelings of language, knowledge of its stylistic features; — in the song's grammar is better absorbed and activated designs. In some countries, songs are published

for learning the most common designs. They are written in a modern rhythm, accompanied by text with explanatory comments, as well as tasks (the purpose of which is to check the understanding and discussion of the content);

— songs contribute to the improvement of foreign language skills pronunciation, the development of musical ear. Determined that musical hearing, auditory attention and auditory control are in close relationship with the development of the articulately apparatus. Learning and the performance of short, simple melodic drawing songs with frequent repetitions help to fix the correct articulation and pronouncing sounds, phrasal stress rules, rhythm features, etc.;

— songs contribute to the aesthetic education of students, rallying collective, a more complete disclosure of the creative abilities of each.

— songs and other musical works stimulate monologues and dialogical utterances, serve as the basis for the development of speech-thinking activities of preschoolers, contribute to the development of how prepared, and unprepared speech.

Thanks to the music in class, a favorable psychological climate, psychological stress decreases, language activates activity, increases emotional tone, maintains interest in learning a foreign language.

References:

1. Abbott, M. (2002) "Using Music to Promote L2 Learning Among Adult Learners." TESOL Journal 11 (1): 10–17.
2. Failoni, J. W. (1993) Music as Means to Enhance Cultural Awareness and Literacy in The Foreign Language Classroom. Mid-Atlantic Journal of Foreign Language Pedagogy 7: 97–108. (accessed October 31, 2016).
3. Griffee, D. (1988) "Songs and Music Techniques in Foreign and Second Language Classrooms." Cross Currents 15 (1): 23–35.

THE ANALYSIS OF SYONYMS: GENERAL OVERVI

*Karomatova Gulchiroy Mexriddin qizi
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 5-maktab
ingliz tili fani o'qituvchisi
tel: 90 6198035. gulchiroy.karomatova@mail.ru*

Annotation: This article deals with verify synonyms according to connotative and denotative meaning of the word. Searching on this issue suggests that linguists classify synonyms into absolute synonymy , cognitive synonymy and near synonymy . Theories on cognitive and near synonymy are analyzed and find out which one is used in most beneficial in a language.

Key words: synonym, cognitive synonymy, near synonymy, sense.

Learning to use synonyms effectively can provide the reader with colorfulness both written and oral speech. Hence, choosing a right word for each situation might be utterly confusing when you avoid making expression more arid and repetitious. As we know, the word synonym in the linguistics can have exactly meaning or nearly the same as another word or phrase in one language . Established groups definite that the relation of synonymy holds in morphemes, lexical unit, lexeme, phrase and preposition which differentiate a word meaning. However , choosing almost the same meaning word can confuse the reader.

The aspects of Cognitive synonymy The investigation of synonymy is based on Cruse D.A , J. Lyon, ML Murphy's books as their work on synonymy is priceless.

Cruse (2000:157) claims that a scale of synonymy can be established. The scale which he has set up consists of absolute synonymy, cognitive synonymy and near-synonymy. Absolute synonymy is set as the complete identity of all meanings of two or more lexemes in all contexts. Therefore, the lexicons of natural languages do not have absolute synonymy as their feature. It is generally accepted that absolute synonymy is impossible or non-existent. (Cruse, 2000, 157) As there are no two lexemes with absolutely the same meaning and no real synonyms, cognitive synonymy is what most semanticists would regard as synonymy. Lyons (1996:63) claims that many theories of semantics would restrict the notion of synonymy to what he calls descriptive or cognitive synonymy, which is the identity of descriptive meaning.

The notion of Near-synonymy Near-synonyms are lexemes whose meaning is relatively close or more or less similar (mist/fog, stream/brook, dive/plunge).However, the given definition of near-synonymy is vague, because there isn't a precise correlation between synonymy and semantic similarity. Near-synonymy is associated with overlapping of meaning and senses. The senses of near-synonyms overlap to a great degree, but not completely. (Murphy, 2003, 155) Moreover, unlike cognitive synonyms, near-synonyms can contrast in certain contexts: He was killed, but I can assure you he was NOT murdered, madam.(Cruse, 2000,) Since most lexemes are polysemous (have different senses in different contexts), Murphy (2004:146) introduces logical synonyms(which include full synonyms and sense synonyms) and near-synonyms. Denotationally equivalent words whose all senses are identical (toilet/john) are called full synonyms, whereas sense synonyms share one or more senses, but differ in others, i.e. they have at least one identical sense (sofa/couch).

Near-synonyms, as words with similar senses, are context-dependent. Cognitive synonyms are arguably what Murphy (2003) regards as sense synonyms. Cruse (2000:159) draws the conclusion that the border between cognitive synonymy and near-synonymy is in principle clear, even though difficult cases may arise, but it is much harder to draw a distinction between near-synonymy and non-synonymy. There is a possible solutions. Since, speakers of a language can judge synonymy as language users, they should intuitively know whether or not certain lexemes are synonymous. Conclusion By comparing and contrasting synonyms I come conclusion from the most used scale is Cruse (2000). He described the differences according to lexemes in the context. The point which I agree there is no absolute synonym since the aspects of word background, dialect (toilet / loo) For instance : close [adjective] and near [adverb]; near cannot be synonym of close friend because near is close to someone or something in distance:

My close friend is Sally . Sally lives near collage. As Murphy (2004) declared near synonymy contrast in certain context ,Close / near can be an obvious example for near synonymy .Polysemy

is another obstacle for cognitive synonym as sharing meaning interfere to find exactly synonym.

References:

1. Cruse, D. A. (2015) Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics, OUP, Oxford.
2. Lyons, J. (2008) Language and Linguistics: An Introduction, CUP, Cambridge
3. Lyons, J. (2019) Linguistic Semantics, CUP, Cambridge
4. Maja Stanojevic (2019) COGNITIVE SYNONYMY: A GENERAL OVERVIEW

CAUSES OF SEMANTIC CHANGE

*Сайдуллаева Умида Рустамжоновна
Наманган вилояти Ўичи туманидаги
7-сонли умумий урта таълим мактабининг
инглиз тили фани укитувчиси*

Abstract: this article analyzes the meanings of English words used. The article also explores what a word is and its semantic structure.

Key words: semantic change, word, mean, category, lexical system.

The meaning of a word is a changeable category. The causes of semantic changes may be either linguistic or extra-linguistic. Extra-linguistic causes are different changes in the life of the people speaking the language, the coming into-existence of new notions and objects, changes in economic and social life, changes of ideas and etc. For example. the word "mill" originally meant ручная мельница (ігл тегирмони). The development of industry gave use to the meaning "mill". For example. a cotton mill, a steel mill. The word "atom" meant indivisible substance. Now the scientists discovered that atom can be divided and this changes our concept of atomic indivisibility. A change in the meaning may be brought about by different linguistic developments in the lexical system as a whole.

The word may change its meaning by the shortening of a word group. For example. The old meaning of the verb "to starve" was "to die" and it was often used in the word group "to starve of hunger". The modern meaning of the verb "to starve" is the result of the shortening of the word group, "to starve of hungers. The meaning of the word "weekly" a newspaper published weekly is the shortened form of the word group "weekly newspapers", "a musicals" is the shortened form of the word group "a musical comedy" etc. The appearance of a new word which is synonymous to the word already existing in the language may cause a change in the meanings of words. For example. The old meaning of the word "deer" was an animal. It was used for all kinds of animals. When the Latin word "animal" came into the English language the meaning of the word "deer" was changed. Now it is used to name only one kind of animal (deer-олень, бўй). The words may change their meaning when they are used transferently, i. e. metaphorically or metonymically. A metaphor is a shift of meanings caused by the likeness (similarity of some property of two objects). Metaphor is based on the similarities of objects. For example. The words "warm" and "cold" may be used to denote the certain qualities of human voices because of some kind of similarity between these qualities and warm and cold temperature warm temperature cold temperature. The usage of proper names for common nouns may cause a metaphor too. Some scientists use widely some characters. For example. He is a pushkin of our days (he is a very strong poet). She is a Pushkin. Sometimes the names of animals are used to denote the human qualities. For example. She is a fox (she is very cunny). She is a parrot (She is talkative). We must differ a metaphor from a simile. In simile we use before the words "as" and "like". For example. She is a monkey (metaphor). She is like a monkey (similar). Thus, a metaphor is a transfer of the meaning on the basis of comparison. Herman Paul points out that metaphor can be based on different types of similarity: a) similarity of shape, For example. head (of a cabbage), bottleneck, teeth (of a saw, a comb); b) similarity of position, For example. foot (of a page, of a mountain), head (of a procession); c) similarity of function, behaviour For example. a whip (an official in the British Parliament whose duty is to see that members were present at the voting); d) similarity of colour, For example. orange, hazel, chestnut etc. In some cases we have a complex similarity, For example. the leg of a table has a similarity to a human leg in its shape, position and function. Many metaphors are based on parts of a human body, For example. an eye of a needle, arms and mouth of a river, head of an army. A special type of metaphor is when proper names become common nouns, For example. philistine - a mercenary person, vandals - destructive people, a Don Juan - a lover of many women etc. Metonymy is a shift of meaning or a change of meaning caused by a close, stable, constant connection between two or more objects.

References:

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка (The English Word): Пособие для студентов английских отделений педагогических институтов, М.-Л., Просвещение, 1966.

MAQOLLARNING DARIY YOKI FORS OG'ZAKI IJODIDA O'RGANILISHI

*Samadi Nooria
Termiz davlat universiteti magistranti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada fors yoki dariyzabon xalq og'zaki ijodida kotta ahamiyatga ega bo'lgan haqida so'z yuritiladi va ularning ushbu tilde o'rganilganligi, va turli millatga mansub bo'lgan olimlar tomonidan tadqiq etilishi ushbu maqolada ko'rsatib beriladi. Shu bilan birgalikda dariyzabon xalqlar madaniyati haqida ma'lumot hosil qilish mumkin.

Tayanch so'zlar: dariy, maqol, zarbulmasal, metal, masal.

Annotation. This article deals with the most important proverbs in the oral tradition of people who speak in Dariy or Persian language, which they have been studied and researched by scholars of various nationalities. At the same time it is possible to get information about the culture of people who speak in Dari or Persian language.

Key words: Dari, proverb, percussion, parable, metal.

Fors yoki dariy tilining o'ziga xos xususiyatlaridan biri masallar yoki maqollarning xilma-xil va ko'pligidadir, shuning uchun fors tilining she'rlari va masallari bir-biri bilan qo'shni deb tan olinsa bo'ladi. Fors tilida she'r yozgan shoirlar hamisha o'zlarining yozgan she'rlarini sherin va utkur bo'lishi uchun masallardan foydalanganlar. Bunday o'zaro aloqalar fors tilidagi adabiyotning boyib ketishiga va xalq tilining e'tiborga loiq bo'lishiga sabab bo'lgan. Fors tilining masallari yoki maqollari taniqli shoirlar va yozuvchilarining yaratgan she'rlarini rivojlanishiga sabab bo'lgan.

Buyuk olim Forobiy maqllarga quydagicha izoh bergan: Maqollar adabiy va mazmun jihatdan avom va xos kishilar ko'ksidan joy olgan. Odamlar maqollardan hayoting baxtli va qeyin daqiqalarida qo'llaniladigan tushunchadir. Ulardan biror-bir mavzuni darhol tushunish va anglash uchun foydalanib, ularga (duri noyob) ya'ni qimmat baho toshdek qarashganlar.[1:11b]

Eng qadimgi davrlarda nutq va yozish mavjud bo'limgan paytlarda, insonlar o'zlarining ehtiyojlarini qondirish uchun imo-ishoralardan foydalanganlar. Shu imo-ishoralar jumlasidan ba'zi xalqlar orasida imo-ishora maqollari deb tan olingan. Nutq va yozish yuzaga kelgandan so'ng qiziqarli va xos bo'lgan jumlalar qalblardan joy olgan va ularning ba'zilari kam iste'molga bo'lGANI sababli unutilgan , va ba'zi birlari odamlar xotirasida saqlanib qolgan. Tahrirlash yoki yozish yuzaga kelishi bilan maqollarni ongga ya'ni xotirada saqlash qeyinchiliklari odamlar orasidan bartaraf bo'lgan, shunday sermazmun, qisqa fikrlar va jumlalarni yurak sahifalaridan qog'oz sahifalariga ko'chirilgan. Keyichalik olimlar va fozillar barcha adabiy mavzularni muayyan tartib ostida keltirishga qaror qildilar.

Aytishlaricha gohida ba'zi bir maqollar vaziyatga moslashtirib aytilsa kishilarning ko'p yillik xafagarchiliklari va ularning orasidagi nizolari ya'ni janjallariga yakun yasar ekan. Maqol yoki zarbulmasal odamlarning ko'p yillik tajribalaridan yuzaga kelgan bebaho boylik hisoblanib, asrlar davomida bir nasildan ikkinchi nasillarga yetib kelmoqda.(2:6-7b)

Dariy yoki fors tilidagi maqollarning aksariyatini o'tmishi ko'plab insonlarga noma'lum va noaniq bo'lib qolmoqda, lekin o'tmishi noaniq bo'lishiga qaramay maqollardan kundalik tirikchiliklari jarayonida qo'laydilar.

Nafaqat shoirlar, adiblar va fiqh ulamolari Quroni karimning ta'siri ostida bo'lib vahiy oyatlaridan ilhom olganlar; balki vahiy oyatlari kucha va bozor ahlining so'z va jumlalariga ham o'z ta'sirini ko'rsatib maqollar yoki zarbulmasallarning aytishda Quronndan ilhom olganlar. Misol tariqasida Qurondagi ba'zi bir oyatlar odamlar tomonidan maqol shakliga aylantirilgan, shulardan misol tariqasida keltirmoqchimiz.

“Faenna ma al usri yusro”

Tarjima: Har bir yig'lashning oxiri kulishdir

“konal insona va kafuro”

Tarjima: tuzini yib tuzlug'iga tup o'rmoq

Bizning fikrimizcha, masihiyat diniga sig'inadigan xalqlar uchun “Bible” maqollar manbaay sanalsa, musulmon ahli uchun Quroni karim kitobini ham pand nasihatga boy va maqollar manbasi deb atasak mubolig'a bo'lmaydi.

Fors tilidagi eng qadimiylar “Jomiyut tamsil” nomli kitobi Muhammad Habal Rudi tomonidan 11 chi asr 1045 chi hijriy qamariy yil, Hidistonda nashr etilgan. Ushbu kitob o'qituchilar tarbiyalash universitetining fors tili va adabiyoti tadqiqot markazida birinchi bor Hasan Zulfiqoriy va Zuhra G'ulomiy hamkorligida qayta tuzilgan. Olimlarning aytishlaricha bu kitobning hajmi 1000 betdan iborat bo'lib, 1500 dan ortiq forsiy maqollar va 200 ta doston va unga tegishli tasvirlarni o'zichiga oladi.(3)

Maqollar oddiy va mazmunli jumlalar bo'lib, ular kundalik hayotda namuna bo'lib, mazmunli dunyoni qisqa jumlada umumlashtiradi. Maqollar xalqimiz orasida keng tarqalgan va kundalik hayotda boshqa qismlaga nisbatan ko'proq ishlatiladi va biz aytishimiz mumkinki, bu qism folkloarning boshqa qismlarga qaraganda ko'proq. Maxsus maqollar mamlakatimizning har bir burchagida qo'llaniladi, ularni mahalliy xususiyatlar nuqtai nazaridan ikki toifaga bo'lish mumkin.

A. Maxsus maqollar

Bunday maqollar odamlar orasida faqat bitta joyda ishlatilgan va u yerdan tashqari chiqmagan. Ya'ni xuddi shu joyda qo'llanilib, va boshqa joylarda qo'llani lmaydilar. Ushbu maqollar o'ziga xos mahalliy so'zlarga ega va tarkibidagi umummiy maqollardan farq qiladi. Ushbu maqollar taxminni haqiqatga yaqinlashtiradi, ehtimol ular bitta joyda vujudga kelib va asrlar davomida saqlanib qolib ajdodlardan avlodlarga yetib kelgan. Masalan, endi bizda mahalliy xususiyatga ega bo'lgan va mamlakatimizning boshqa hududlaeida ishlatilmaydigan bir maqol bor. گىشىنە رە بە "چاشدان نون دىر" (gishna ra ba choshdon nun dir)

Bu maqol Tojikiston bilan chigaradosh taxxor viloyati farxor tumanining qishloqlarida qo'llaniladigan o'ziga xos maqol. Bu viloyatda o'ziga xos mahalliy atamalar mavjud va bulardan Afg'onistoning boshqa viloyatlarida qo'llanilmaydi. Maqolda bir nechita o'ziga xos so'zlar mavjud:

1. «**گېشىنە**» Ochlik: "och" so'zi "och" degan ma'noni anglatadi;

2. «**چاشдан**» Idishlar: pishirilgan nonni saqlash uchun ishlataladigan katta yog'och idishlar turlari

3. «**نون**» non: "non" so'zi non degan ma'noni anglatadi.

Biroq, bu maqol va uning so'zdoshlari Afg'onistoning qolgan qismiga tanish emas va mahalliy so'zlarning mavjudligialohida xususiyatga ega bo'ladi.

B. Umumiylar maqollar

Ushbu maqollar o'ziga xos mahalliy xususiyatga ega emas va mamlakatimizning deyarli barcha hududlarida qo'llaniladi. Shu tarzda, maqollarni ma'noda soddaligi va nafisligi bilan topish mumkin va har qanday tinglovchi voqeani osonlikcha tushunish mumkin. Ushbu mqollarning soddaligi va nafisligi uni yuzaga kelgan hududdan boshqa hududlarga tarqalishi va mashhur bo'lib ketishiga sabab bo'lgan.

Bunday maqollarning to'g'igan yoki paydo bo'lgan joyini aniqlash yoki hech bo'limganda taxmin qilish mumkin emas, chunki ularninig ma'lum bir joyga tegishli ekanliklarini namoyish eta olish va uning birinchi ma'nbasiga kirish oson ish emas. Qanday bo'lmasin, biz hozir ba'zi bir maqollarni misol tariqasida keltirib, shunda biz ularning sodda va nozik ma'nolarini topishimiz mumkin.

1. اوه (آب) نديده موزه ره از پاي كشيدن

2. دل دروگر که نشد، داسشه ده فلخ تيز ميكنه

کلال ده کوزه شکسته او (آب) ميخوره

1. Av (ob) nadida muza ra az poy kashidan.

2. Dili daravgar ki nashud, dosisha da qulux tez mikuna.

3. kulol da kuzayi shikista av (ob) mixura.(4)

Afg'oniston maqollari haqida haligacha ko'pgina ilmiy izlanishlar amalga oshishirgan tadqiqotchilar quyidagilardan iborat:

Marhum Ozod Shoир Kabul, yarim asr oldin 1326 yilda Kabul zarbulmasallar va maqollar to'plamini tayyorlab nashr etgan.

2. Marhum Mavlaviy Xasta qalamiga mansub zarbulmasallar to'plami, ularning aksariyatini she'r shaklida tuzilgan zarbulmasallar tashkil etgan.

3. Afg'oniston dariy maqollarining ro'yxati doktor Muhammad Taqiy Muqtadiriy tomonidan 1330 yil tehrondaa nashr etilgan .

4. Ko'plab «**روزنامه**» gazitalar, «**جريدة**» matbuotlar, «**مجلات**» jurnallarda ba'zi bir yoshlар tomonidan tuzilib nashr qilingan.

5. Muhtaram Muhammad Din Javok tomonidan tayyorlangan «**د پشتو متلونه**» di Pashto mataluna nomli kitob, shuningdek «**متلونه**» mataluna nomli kitob Muhtaram Muhammad Gul Nooriy tomonidan tuzilib nashr qilingan. [5:7-8)

Afg'oniston folklori ya'ni afg'onison xalq og'zaki ijodida ikki buyuk olim hurmatli doktor Enayatullah Sharani va hurmatli doktor Faizullah Aymoq afg'oniston folklori

xususida qilgan xizmatlari va bajargan ilmiy ishlari katta ahamiyatga egadir, lekin bular bunday mashaqatli, asosiy va qimmatli ilmiy ishlarini 30-40 yillar davomida amalga oshirib o'zlaridan rivojlanmay qolgan afg'on xalqiga meros qoldirganlar.

Doktor Faizullah Aymaq aslida bir journalist bo'lган, ko'proq vaqtini folklor sohasini ayniqsa shemoli afg'oniston (Turkiston) ning folklori ya'ni xalq og'zaki ijodini tadqiq etishda sarflagan. Uning nashr etilgan kitob va maqollar 23 ta dan ortiq bo'lib quyidagilar iborat:

1. Xalq durdonalari, 1359 yil kabulada nashr etilgan.
2. Xalq durdonalari, 1986yil toshkentda nashr etilgan.
3. Xalq durdonalari, 1382 yil Mazar-i-Sharifda nashr etilgan.
4. Xalq durdonalari, 1387 yil Mazar-i-Sharif
5. Sharhti tus, 1987 yil Toshkent.
6. Podu, 1987 yil Toshkent
7. Gordi javon, 1986 yil Toshkent.
8. Suruda hoyi shifoyi o'zbekon afg'oniston, 1987 yil Toshkent.
9. So'zvon, 2003 Toshkent.
10. So'zvon, 1393 yil Kabul.
11. So'zvon, 2004 yil Toshkent.
12. Afg'oniston o'zbeklari xalq qo'shiqlari, 2010 yil Turantu Kanada.
13. Afg'oniston o'zbeklari xalq qo'shiqlari, 1393 yil Kabul.
14. So'zi dil (dil so'zlari), 1393 yil Kabul.
15. Shugufa hoyi adab, 1393 yil Kabul.
16. Farhangi Turkiy O'zbekiy ba forsiy/dariy 2019 yil Turantu Kanada.

Doktor Aymoqning nashr etishga tayyor asarlari quyidagilardan iborat:

1. Doiratulmaorif panj jilldi Turkiy O'zbekiy b Forsiy.
2. Rasmurivoj hoyi Turkoni Afg'oniston.
3. Dostoni Gur o'g'li o'zbek xalq tilidan yig'ilgan.
4. Zarbulmasal hoyi Turkiy O'zbekiy bo tarjimayi forsiy, Kanadada nashr etiladi.
5. Barnomayi Radioyi "mo va kishvarimo"
6. Zendaginomayi va namunayi ashore shuaroyi turkey zaboni afg'oniston.
7. Tarixchayi barnoma hoyi mahalliy radio afg'oniston, doktor Aymoqning Kabul universiteti jurnalistik fakultetidagi dessirtsatsiyasi.

Doktor faizullah Aymoq mamlaktimiz tarixida gudaklikdan bugungi kungacha, afg'on xalq og'zaki ijodi, rasmrivojlari xosatan shemoliy afg'oniston (Turkiston) hududlarida yashayotgan o'zbeklar og'zaki ijodida ko'pgina ilmiy ishlar amalga oshirgan birinchi shaxs bo'lib folklorshunos sifatida tanilgan.

Doktor Enyatullah Sharaniy, afg'on olimi va tadqiqotchi, afg'oniston qariy (forsiy) tilidagi maqollar to'g'risida katta ahamiyatga ega bo'lган ilmiy izlanishlar olib borgan. Bhu hurmatli olim afg'onistanda to'g'ilib, o'z ona tili bo'gan dariy ya'ni forsiy tilida shubatlashadi. U 33 yil afg'oniston maqollarini tadqiq etish va yig'ish bilan shug'ullangan, bu maqollar to'plami 8594 ta maqoldan iborat bo'lib 1998 chi yilda kanadada birichi marotiba nashr etilgan va ming nusxasi afg'oniston va butun

dunyoda yashaydigan afg'onlarga tarqatildi. Keyinchalik professor Iraj Afsharning taklifiga binoan va doktor Sharaninig roziligi bilan ushbu afg'on maqollari 2004 melodiy yilda doktor Muhammad Afshorning fondi jamg'armasi tomonidan Iranda nashr etilgan. Ushbu foydali kitobning Ironda nashr etilishi qo'shni fors tilidagi (Afg'oniston) maqollar, hikmatlar va bilimlar xazinalarini chuqurroq anglash uchun katta imkoniyatdir. Ta'kidlanganidek, maqollar (hikmatlar) kitobi, muallifning 30 yildan ortiq mahnatining samarasidir. Bu kitob 8 mingdan ortiq maqoldan iborat bo'lib, afg'onistonning dariy tilida so'zlashadigan hududlardan. Bu kitob afg'on xalqining ijtimoiy va sotsiologik etikasi va munosabatlarining ramzi bo'lganligi bilan mashhurdir. Biz bu yerda doktor Sharanining to'plamida bajarilgan ishlari va mehnatlarini, bu top'lanning yig'ish, tahrirlash va tashkillashtirish borasidagi sa'y-harakatlarini yuqori baholaymiz. [6]

Doktor Enayatullah Sharaniy san'atkor va yozuchi bo'lishiga qaramay 19 ta nashr etilgan asari mavjud. Uning asarlarini soni 80 dan ortiq, afg'oniston xalq og'zaki ijodida zabardast olimlardan biri hisoblanadi. Sharanning folklore ya'ni xalq og'zaki ijodi sohasida yaratgan asarlari shulardan iborat.

1. Falak hoyi kuhsor.
2. Lug'at musta'mal dar lahjayi dariy badaxshon.
3. Gur o'g'li.
4. Amsol va hukm, 1354 yil Kabul. Yana vaqt-vaqt bilan Iron va Tojekistonda nashr etilgan.
5. Zarbulmasal hoyi dariy afg'oniston, bu to'plam forsiy zabon mamlakalarda zarbulmasallar bo'yicha eng buyuk kitob hisoblanadi. Bu kitob 9500 maqolni o'z ichiga oladi. Ikki bor Pakistonda, va yana bir bor Professor Ravshan Rahmon kirilcha yozuvda Tojekistonda va sevidanda nashr etilgan.
6. Amsol av hukm, 1354 yil.
7. Di Pashtu Mataluna, 1387 yil Kabul.
8. Zarbulmasal hoyi Turkiy O'zbekiy, 1979 yil.
9. Gur O'g'li Sulton, 1395 yil.
10. Farhang Omiyonayi Tojekiy Badaxshon, 1387 yil Kabul.
11. Hikmat va rivoyat, 2015 yil Qohira.
12. Dubayti hoyi Tojekiy 1395 yil Tojekiston.
13. Dubayti hoyi Tojekiy, 1373 Islomobod
14. Farhang Omiyonayi Turkiy O'zbekiy, Sharanning nashr etishga tayyor asarlaridan biri.
15. Aytib o'tish joiz turli xil folklorik maqollari Afg'onistonning mutabar jurnallari, Ariyana, Adab, Folklor va Adab, Shuningdek, Ironning Ironnama, naqd, Ormon va hokazolarda chop etilgan.(7)

Xulosa qilib shuni atishimiz mumkin, dariy tilidagi maqollar to'g'risida ham ingliz, dariy va o'zbek maqollari singari qizg'in ilmiy izlanishlar olib borilmaqda. Yuqorida ta'kedlab o'tganimizdek dariy yoki fors tilidagi maqollar dariy zabon xalqlar orasida

ko'pdan ko'p qo'laniладиган janr sanaladi , shu bois ko'plab forsiy zabon olimlar bu sohada ilmiy tadqiqotlar bajarganlar .

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Enayatullah Sharani. Amsol va hukm.- Afg'oniston, 1354. 11 b.
2. Dr. Abdul Ga'niy. Barzen Mehr. Zarbulmasalho dar lobaloyi devoni Nasir Xisrav.- Peshawer, 1383. 6-7b.
3. قديمى ترىن كتاب ضربالمثل فارسى ...
<https://www.mehrnews.com...>
4. درنگی گزرا بر کارکرد ها در خص ...http://mashal.org/blog/%D8...
5. Enayatullah Sharoniy. Amsol va hukm.-Afg'oniston, 1354. 7-8b.
6. ضربالمثل های دری افغانستان ...
[https://library.tebyan.net/fa/...](https://library.tebyan.net/fa/)
7. درنگی گزرا بر کارکرد ها در خص http://mashal.org/blog/%D8...

ХИТОЙ ВА ЎЗБЕК ЛИНГВОМАДАНИЯТИ ВА КАСБ-КОР БИЛАН БОҒЛИҚ ЭВФЕМИЗМЛАР

*Шамсиева Шоҳистаҳон Қудратуллаевна
Тошкент давлат шарқшинослик университети
Хитой филологияси кафедраси, ўқитувчи
+998 97-777-0876, shohistaxon81@mail.ru*

Аннотация: Тилшуносликда тил ва маданият муносабатини ўрганишга эътиборнинг кучайиши кўплаб оралиқ соҳаларнинг юзага келишига сабаб бўлди. Бундай соҳаларга намуна сифатида лингвокультурология ва этнолингвистикани кўрсатиш мумкин. Янги соҳаларнинг пайдо бўлиши билан аввал тилшуносликда мавжуд бўлмаган янги тушунча ва терминларни ҳам юзага келди. Шундай янги лингвистик тушунчаларга лингвомаданият, лингвокультурология, лингвокультуремани киритиш мумкин ва улар янги лингвистик терминлар ҳамdir. Биз мазкур мақолада хитой ва ўзбек лингвомаданиятидаги касб-кор билан боғлиқ эвфемизмларга тўхталишни мақсад қилганимиз сабабли дастлаб лингвомаданият термини мундарижасини кўриб ўтамиз.

Калит сўзлар: Лингвомаданият, касб-кор, сартарош, фаррош, уй хизматчиси, менеджер, эвфемикашув

Тадқиқотларда лингвомаданият терминига кўплаб тавсифлар берилади ва уларнинг мазмуни ҳам тадқиқотчининг ўрганилаётган муаммога ёндашуви ва тадқиқ соҳасидан келиб чиқиб турличалик касб этади. Лингвомаданият термини ҳақида маҳсус мақола ёзган М.А.Федоров жуда кўплаб илмий изланишларда ушбу термин учраса ҳам, тадқиқотчилар бу терминнинг моҳиятига бефарқлик билан қараётганлигини таъкидлайди. Жумладан, кўпгина манбаларда лингвомаданият термини мазмун-мундарижасига образлар, прецедент матн ва номлар, қадриятлар, анъаналар, лисоний восита ва символлар киритилаётганини қайд этади. Шу билан бирга, лингвомаданиятни миллий тил лингвомаданий майдонининг компоненти сифатида, миллий тил: чет тили, асос лингвомаданият: таржима лингвомаданияти оппозицияси аъзоси сифатида ҳамда концептосферанинг муқобили сифатида талқин қилинаётганини айтиб ўтади. Д.Худайберганова лингвомаданиятни “маданиятнинг вербаллаштирилган кўриниши; ҳалқ маданиятини акс эттирувчи лисоний бирликлар мажмуи” деб изоҳлайди.

Лингвомаданият тушунчасини оламнинг лисоний манзарасига тенглаштириш ҳолатлари ҳам учраб туради. Рус тилшуноси В.В.Красных юқоридаги икки тушунчанинг фарқи борлигини қўйидагича тушунтиради: оламнинг лисоний манзараси мураккаб тузилишли семантик майдон сифатида тил белгилари билан шаклланади, лингвомаданият тил белгиларида ифода топадиган тафаккурий образлар сифатида лингвокогнитив ҳодиса бўлади . Биз ҳам мазкур тушунчаларнинг фарқли эканлигини назарда тутган ҳолда лингвомаданият деганда, маълум бир тил эгаларининг ўз миллий-

ментал хусусиятлари асосида шаклланган лисоний хотираси, тил бирликларидан вазиятга мос фойдаланиш малакаси, лаёқатини тушунамиз.

Шундан келиб чиқиб айтиш мумкинки, хитой ва ўзбек лингвомаданиятлари бир-биридан фарқ қиласди, бироқ бу икки лингвомаданият ўртасида шарқона яқинлик ҳам бор. Касб-кор билан боғлиқ тушунчаларнинг хитой ва ўзбек лингвомаданиятида эвфемалаштиришидаги ўхшашлик фикримизга далил бўлади.

Эвфемизмлар нутқни силлиқлашга хизмат қилгани учун фақат салбий ифодани, дағал тушунчани эмас, нейтрал ифодани ижобийлаштиришга ҳам хизмат қилмоқда. Масалан, хитой тилида 理发匠 lǐfājiàng (сартарош) сўзида ҳеч бир салбий баҳо ёки дағал ифода йўқ. Аммо тил эгалари ўз нутқини янада гўзал қилиш мақсадида 美容师 měiróngshī (стилист, косметолог) эвфемизмидан ҳам фойдаланадилар. Бундай эвфемик ифоданинг пайдо бўлиши 美丽 měilì (чиroyili) сўзига боғлиқ. Сартарошлик касбининг асосий вазифаси инсонни гўзал қилишdir. Шу сабабли тушунча эвфемизациясида ушбу сўз танланган. Сартарошхона эса 美容厅 měiróngtīng (гўзаллик салони) тарзида эвфемиклаштирилган.

Ўзбек тилидаги сартарош сўзи тожик тилидан олинган бўлиб, унга хона аффиксодидини қўшиб, сартарошхона сўзи ясалган. Ўзбек тилида нейтрал баҳоли бўлган ушбу тушунчаларнинг эвфемиклашуви ўзига хос. Яъни сартарош ва сартарошхона сўzlари ўрнида ишлатиладиган эвфемистик бирликлар гендерологик хусусиятга эга. Бугунги кунда ўзбек лингвомаданиятида эркаклар сартароши эвфемиклашувга учрамаган ва у фаолият кўрсатадиган муассаса, асосан, сартарошхона деб аталади. Аммо аёллар сартароши стилист, аёллар сартарошхонаси гўзаллик маркази (ёки салони) деб юритилмоқда. Кўринадики, ўзбек лингвомаданиятидаги эвфемиклашувда ҳам дағал, маданийлик қуюшқонига тўғри келмайдиган тушунча юмшатилмаган, яширилмаган, балки нейтрал тушунчага кўтаринкилик бериш, жарангдорроқ қилиш мақсад қилинган.

Тадқиқотларда бу каби эвфемиклашувнинг қуйидаги сабаблар билан боғлиқлиги айтилади: 1) обрўсиз касб билан машғул бўлган ёки ижтимоий паст аҳволдаги сухбатдошни камситиб, хафа қилиб қўйишдан тийилиш мақсади билан; 2) касбга хос таҳқирни кетказиш мақсади билан (айниқса, оммавий ахборот воситаларида); 3) ўзи ёки бошқанинг шахсиятини кўтариш мақсади билан; 4) касб-корнинг тўғридан-тўғри номини айтиш билан пайдо бўладиган салбий таассуротни яшириш мақсади билан . Шу жиҳатдан сартарош сўзига нисбатан стилист, сартарошхона сўзига нисбатан гўзаллик маркази (ёки салони) сўzlари қулоққа ёқимли эшитилади, нутқка кўтаринкилик беради, кишида “замонавий услуг”, “замонавий жиҳозлар”, “замонавий шарт-шароит” каби ассоциацияларни ҳосил қиласди.

Жамиятдаги ўзгаришлар мувофиқ равища лингвомаданий қарашлар ҳам ўзгаради. Лингвомаданий қарашларнинг ўзгариши айрим касбларнинг қайта эвфемик номланишида кузатилади. Масалан, хитой лингвомаданий муҳитида фаррошлик обрўли касб саналмайди. Киши ўзининг касбини тўғридан-тўғри

фаррош дейиш билан камситилгандек сезади. Айни сабаб билан хитой тилида ҳам, ўзбек тилида ҳам умумий маъно ифодаловчи турли эвфемик воситалар қўлланади. Умуман, бу тилларда кишиларнинг “ижтимоий-рухий эҳтиёжини акс эттирадиган, одамларни руҳан ҳимоя қиласидиган” эвфемизация шаклланган. Шу маънода хитой лингвомаданиятида фаррош, супурувчи тушунчасини англатадиган 清洁工 qīngjíégōng (фаррош) бирлиги ўрнида 环工人 huángdōngrén (атроф-муҳит тозалигига масъул ишчи) бирлиги, ўзбек лингвомаданиятида техник ходим, ободошлаштириш ходими сўзлари билан юритиладиган бўлди. Кузатинг: Энг паст ойлик оловчи техник ходимларни давлат унутгани йўқ (<http://archive.qalampir.uz/news/tags?tag=%20ходимлар>); Шаҳар ҳали уйгонмаган бир пайтда, ободонлаштириши ходимлари аллақачон ўз ишиларини бошлиб юборишга улгуришади (<https://kun.uz/news/2019/12/29>).

“Фаррош” тушунчасини эвфемикалаштиришда тил эгалари окказионал тасвирий ифодалардан ҳам фойдаланади. Масалан: *Аммо биз ҳар доим ҳам сариқ нимчали тозалик жонкуярлари меҳнатини илгамаймиз. Оқланган дарахтлар, йигиб олинган ҳазонлар, супурилган йўлаклар худди ўз-ўзидан бўлиб қолаётгандек, доим шундай бўлиши керакдек* (<https://kun.uz/news/2019/12/29>); “Сариқ нимчалилар” бу эътиборни катта мамнуният ва қувонч билан қабул қилишиди. (<https://kun.uz/news/2019/12/29>)

Шунга яқин фикрни Ш.Гулямова тадқиқотида ҳам кўрамиз: “Аёлга хос касб-кор номини ифодаловчи эвфемизмларга эҳтиёж жуда катта бўлган хизмат (даллоллик иши, қўшмачилик), осон даромад топиш йўли (фоҳишалик), тозаловчи, хизматчи (супуриб-сидириш билан шуғулланувчи аёл), кичик тиббий ходим (касалхоналарда фаррошлик қилувчи аёл) кабилар киради”.

Хозирги хитой лингвомаданиятида хизматкорлик касби ҳам эвфемикалашувга учраган. Хитой тили расмий услубида, эълонлар ва иш юритишида ифодалашда 人 rén (хизматкор) ўрнида 家政服务 jiāzhèngfúwù (уй бошқаришда ёрдам берувчи) бирикмаси қўлланилади. Энагалик касби бирмунча обрўсиз ҳисобланганлиги учунбу касб ҳам эвфемизмлар ёрдамида қайта номланган. Хитой тили соҳиблари 保姆 bǎomǔ (энага) сўзи ўрнида 小阿姨 xiǎoāyí (холажон) ёки 月嫂 yuèsǎo (акамнинг хотини) сўзларини ишлатадилар. Масалан: 小姐去年孩子满月后, 就请了一位湖南籍的保姆, 小阿姨只有 17, 没有带孩子的经验 (新浪 新, 2010 年 1 月 5 日) Xiǎojiě qùnián háizi mǎnyuè hòu, jiù qǐngle yī wèi húnán jí de bǎomǔ, xiǎo āyí zhǐyǒu 17, méiyǒu dài háizi de jīngyàn – Ўтган йили, бола бир ойлик бўлганда, мисс Ло Ху Нан провинциясидан энага ёллади. энага эндигина 17 ёшга кирган, бола парвариши бўйича тажерибаси йўқ эди. (“Чина” янгилклари, 2010 йил 5 январь).

Кейинги йилларда 经理 jīnglǐ (менеджер) сўзининг маъно қўлами, қўлланиш доираси эвфемикалаштириш ҳисобига кенгайган. Бу сўз хитой лингвомаданиятида обрўли бўлмаган касбларга престиж бераётган эвфемик ифодалардан биридир. Масалан, сотувчи ёки хизматчи сўзлари ўрнида савдо менеджери, хизмат кўрсатиш менеджери бирликларини ишлатиш орқали

мазкур касблар (сотувчи ёки хизматчи) га престижлик бўёғи берилмоқда. Кузатинг: 销售经理 xiāoshòujīnglǐ (савдо менеджери), 市经理 shìjīnglǐ (савдо менеджер), 客服经理 kèfújīnglǐ (абонентларга хизмат қўрсатиш менеджери) “Менеджер – бу доимий иш, доимий ойлик, доимий малака, охир-оқибат, шунчаки доимий ҳаёт. Бу сўз нафақат турмуш тарзини, балки корпоратив (企文化 qǐwénhuà) ёки “оқ ёқалар маданияти” (白领文化 báilǐngwénhuà) деб аталадиган бутун маданиятни касб сифатида яширади . “Оқ ёқалар маданияти” бирикмаси, умуман, хизмат қўрсатиш соҳаси ходимлари иш услуби, феълатворини билдиради.

Бу тип эвфемикашув ўзбек лингвомаданиятида ҳам учрайди. Масалан, расмий ва публицистик услубларда, ижтимоий тармоқларда, бўш иш ўрни учун берилган эълонларда савдо менеджери эвфемик бирикмаси кўп кўлланилади. Масалан: *Урганч шаҳрида жойлашган парфюмерия дўконига 18 ёшдан 27 ёшгacha бўлган чаққон қизларни савдо менеджери лавозимига ишга таклиф қиласиз (https://telegram.me/s/Xorazm_ish?before=4223);*

Хитой ва ўзбек лингвомаданияти шарқона менталитет натижаси ўлароқ маълум ўхшашликларга эга. Кўплаб дағал, қўпол ва маданийлик қуюшқонига зид тушунчалар ҳар икки лингвомаданиятда эвфемикаштирилган. Кейинги йилларда хитой ва ўзбек лингвомаданиятида айrim касб-кор номлари англатадиган тушунчалар эвфемикашувга учраб, қайта номлана бошлади. Касб-кор билан боғлиқ тушунчаларни эвфемик белгили янги номлари расмий ва публицистик услубларга доир матнларда, реклама матнларида кўп кўлланилмоқда. Бундан кўзланган мақсад бирмунча обрўсизроқ туюладиган касбларга престиж бўёғини бериш, камситилувчи оттенкани яширишdir.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Федоров М.А. Термин «лингвокультура» в аспекте теории культуры // Вестник Бурятского государственного университета, 2014. Вып. 6(2). – С. 83.
2. Худойберганова Д. Лингвокультурология терминларининг қисқача изоҳли луғати. – Тошкент: Турон замин зиё, 2015. – Б. 27.
3. Красных В.В. Культура, культурная память и лингвокультура: их основные функции и роль в культурной идентификации // Вестник Центра международного образования Московского гос-го ун-та, 2012. Серия «Филология. Культурология. Педагогика. Методика». №3. – С.67-74.
4. Гулямова Ш. Ўзбек тили эвфемизмларининг гендер хусусиятлари: Филол.фан.б.ф.д.дисс.автореф. – Бухоро, 2020. – Б. 16.
5. 邵军航, 委婉语研究, 上海:上海交通大学出版社 2016 年. 第 66 页。
6. Чжан Ч. Эвфемизация в русском и китайском языках: лингвокультурологический и лингвопрагматический аспекты: Автореф. ...дисс.канд.филол.наук. – Волгоград, 2013. – С. 12-13.

"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР" МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

(7-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000